

STARPKULTŪRU STEREOTIPI UN AIZSPRIEDUMI LATVIJĀ

Pētījuma ziņojums

Mārtiņš Kaprāns ◊ Inta Mieriņa ◊ Andris Saulītis

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

Latvijas Universitātes
**FILOZOFIJAS UN
SOCIOLOĢIJAS
INSTITŪTS**

Rīga 2020

Executive summary

The research report “Intercultural stereotypes and prejudices in Latvian society” explores how Latvian society perceives different cultural groups. The study is focused on the ideological sources, content, spread and intensity of intercultural stereotypes and prejudices. In order to deepen our understanding of how stereotypes and prejudices in Latvia are conditioned, this study also examines intercultural interactions and attitudes perceived towards cultural diversity.

The study draws on survey data and focus group discussions, its research results show that ethnicity is a crucial identity marker in Latvian society; this determines people's self-image and their attitudes towards other ethno-cultural groups. Ethnicity is primarily used to isolate and highlight one's group. The survey data suggest that Latvians, as the majority group, care more about ethnic identity when compared to Latvia's minorities; and Latvians therefore express stronger ethnocentrism. Although Latvians do not oppose the aspirations of minorities to preserve their uniqueness, they often do not want the state to provide special support towards the preservation of minority traditions. Likewise, this study suggests that the relatively high importance given to ethnic identity does not translate into a political agenda, as only a small section of Latvian voters perceive ethnicity issues as a decisive factor in choosing what to vote for in the Saeima (parliament) elections. Thus, ethno-cultural consciousness and the intercultural stereotypes and prejudices rooted in this are more likely to be expressed through the practices of cultural or social solidarity rather than through political participation.

This study shows that, overall, Latvians are not inclined to justify *natural inequalities* based on the superiority of a race or ethnocultural group. Even if such superiority is emphasized, it is usually attributed to the cultures of big nations. The national pride of Latvians is also largely unrelated to the attitude that supports ethnic or racial hierarchies respectively as such sentiment normally has a patriotic rather than a nationalist or racist origin. Whilst considerable opinion groups, especially among ethnic Latvians, can be identified, in which the motives of chauvinistic or racist thinking are noticeable, it can be argued that, in general, intercultural stereotypes and prejudices do not have a strong and consistent ideological background in Latvian public opinion.

By taking into account various attitudinal variables, this study postulates three opinion clusters for cultural diversity and identity. These clusters - “nationalists”, “multiculturalists” and “cosmopolitans” – are all a similar size, but each revolves around a different ideological identity. “Nationalists” (40%) have a strong belief that ethnic identity plays an important role in demarcating both their own and other cultures. Individuals belonging to this opinion group more often reside in ethnically homogeneous, usually ethnic Latvian neighborhoods, and they more often support the assimilationist approach towards other cultures in Latvia. “Multiculturalists” (29%) reside in more ethnically diverse neighborhoods and feel comfortable with the linguistic and cultural diversity that surrounds them. Latvians and Russian-speakers are equally represented in this cluster. “Cosmopolitans” (31%), in turn,

attach little importance to nationality and less often feel national pride in Latvia. Each cluster can arguably transform into a political agent when particular conditions are conducive.

This study also provides new evidence for the argument that the majority of Latvians reside in an ethno-culturally diverse environment and come into contact with the other, largely Russophone, cultural groups on a daily basis. However, the data obtained at the same time also allows us to conclude that ethnic Latvians more often reside in regions that are ethnically monolithic; while cultural diversity is a more significant characteristic in the more Russophone regions of Latvia (Riga, Latgale and Zemgale). The survey data reveal that despite historically justified regional differences; almost every inhabitant of Latvia has Latvians among their colleagues, acquaintances, friends or family members. Albeit to a lesser extent, the social network of ethnic Latvians is also often formed by interactions with representatives of national minorities, who usually share the Russian language as their mother tongue. As communication between Latvians and Russian speakers may occur in both languages, such interaction promotes daily or “banal integration” (Ekmanis 2017) within Latvian society. Beyond everyday interaction between these Latvian and Russophone segments, stereotyping of other cultural groups, included in the design of this study, is usually formed in an indirect and mediated way.

The intensity of interaction with different cultural groups illuminates not only openness to cultural others, but also indicates prejudices that limit or block interaction. This is especially evident with regard to the readiness of Latvians to accept people of other cultures as close family members or as those holding the position of the President of Latvia. On the other hand, stronger willingness to work together or reside side by side with representatives from another culture shows that the workplace or shared neighborhood may provide greater opportunities for the inclusion of culturally or geographically unfamiliar groups, such as Chinese or Indians, in Latvian society. By assessing the behavior of Latvian society in different contexts of social inclusion, this study reveals that the most negative attitude is consistently expressed towards Muslims and Roma.

Our research results also indicate that the greatest emotional and symbolic distance in Latvian society is maintained towards the most culturally diverse and unfamiliar groups. The strongest positive feelings are expressed towards ethnic Latvians and representatives of the Slavic peoples. A much greater emotional distance can be observed in the perception of Swedes, Jews and Americans. Muslims, on the other hand, are perceived as the most alien group, closely followed by other culturally diverse groups (Africans, Roma, Indians, Chinese and Uzbeks). In general, ethnic Latvians have warmer feelings towards Westerners (Swedes, Americans), but cooler feelings towards Russians, Russian-speakers and Jews. The Russian minority in Latvia, on the other hand, reveals a culturally smaller distance from Latvians; the Russians also maintain a smaller distance from Jews, Uzbeks and Muslims. The study reveals that a small section of Latvian society has encountered prejudice, among them, Russians are more likely to experience prejudice based on ethnicity. However, these data do not allow us to judge how and how often representatives of small, but transparently visible cultural groups, such as Indians or people from African countries, face prejudice in Latvia.

This study provides detailed examination of stereotypes and prejudices vis-à-vis different cultures. The findings suggest that Russians, Americans and, to some extent, Jews are considered dominant groups in Latvian society. The contribution of these groups to mutual relations and to the advancement of Latvia receives a neutral assessment, as they are not perceived as a threat or a burden, but at the same time they are not associated with a particularly positive contribution to Latvia. Muslims and Roma, on the other hand, are at the greatest risk of being prejudiced. Muslims are associated with a stronger desire for cultural dominance, whereas Roma are linked to a socially deviant lifestyle. Africans are also often seen as a burden or a threat to Latvia, but this group is portrayed as weaker and more vulnerable, similar to Uzbeks and Indians. Latvians, Ukrainians and Swedes, or, more generally, Europeans, are associated with a positive social and economic contribution to Latvia, while arrogance or a desire to dominate is much less often attributed to them.

It should be noted that the cultural groups that are the least known to Latvian society are also less often subjected to negative stereotyping. This unfamiliarity that is exposed in the research to some extent explains the Latvians' indifference towards the Chinese, Uzbeks and Indians. On the other hand, cultural groups who are persistently associated with threat are often subjected to negative stereotyping and prejudices. The representation of these groups has developed either in an indirect and internationally mediated way (Muslims, Africans) or in a culturally inherited and privately experienced way (Roma).

Although positive stereotypes can be noticed in the mutual perceptions of the two largest ethnic groups in Latvia – Latvians and Russians – they are significantly differentiated in terms of ethnocentrism. While it is not widely believed among Russians that Latvians are trying to impose their culture on others or that Latvians particularly favor other ethnic Latvians, some Latvians tend to attribute aggressive ethnocentrism to the Russian minority. However, this study's overall picture clearly shows that most Latvians and Russians do not have negative feelings towards each other and that there is a relatively small symbolic distance between the two ethnocultural groups.

In this study, intercultural stereotypes and prejudices were analyzed in the context of immigration. The findings suggest that there is no overwhelming resistance in Latvian society to economically motivated immigration, because immigration is generally perceived as a factor that advances Latvia's economy. Along with the need to promote returning migration from Latvians currently residing in other European countries, many Latvians highlight qualified immigrants and / or people who come from familiar cultures and that do not visually differ from indigenous people as a desirable social priority. The results of this study show that it would be particularly difficult for Latvians to accept immigrants from unfamiliar cultures or with a different skin color working in the public sector. At the same time, a relatively strong consensus can be noticed among Latvians insisting that knowledge of the Latvian language must become an essential precondition for immigrants to integrate into Latvian society.

The study has received financial support from the Germany Embassy in Riga and is carried out by Social Relations Research Centre in cooperation with the Institute of Philosophy and Sociology at the University of Latvia.

Saturs

Executive summary	1
Attēlu saraksts	5
Tabulu saraksts.....	6
Ievads	7
Metodoloģija.....	10
Starpkultūru stereotipu un aizspriedumu ideoloģiskie pamati.....	11
Starpkultūru mijiedarbība.....	18
Starpkultūru stereotipi un aizspriedumi.....	24
Attieksme pret kultūru dažādību.....	40
Nacionāļi, multikulturāļi un kosmopolīti: viedokļu klasteranalīze	45
Secinājumi.....	52
Izmantotā literatūra	55
1.pielikums: Aptaujas tehniskā informācija	58
2.pielikums: Aptaujas anketa	60
3.pielikums: Fokusgrupu dalībnieku raksturojums	67
4. pielikums: Fokusgrupu diskusiju vadlīnijas	68
5.pielikums: Starpkultūru stereotipi latviešu un krievu vidū	70

Attēlu saraksts

1. attēls. Etniskās piederības nozīme	11
2. attēls. Tautība kā sociālo priekšstatu avots	12
3. attēls. Etnisko jautājumu nozīme Saeimas vēlēšanās	13
4. attēls. Rasisma un šovinisma avoti	14
5. attēls. Etniskās stereotipizēšanas saistība ar rasismu un kultūras šovinisma avotiem	15
6. attēls. Lepnums un attieksme pret Latviju.....	16
7. attēls. Apkaimes etniskā daudzveidība	18
8. attēls. Attiecības ar dažādu kultūras grupu pārstāvjiem	19
9. attēls. Draugi un ģimenes locekļi dažādu kultūras grupu vidū	20
10. attēls. Kolēģi un paziņas dažādu kultūras grupu vidū	21
11. attēls. Vidējais attieksmes vērtējums pret dažādām kultūras grupām.....	24
12. attēls. Respondentu īpatsvars ar negatīvu attieksmi pret noteiktām kultūras grupām	25
13. attēls. Dažādu tautību pārstāvju attieksme pret kultūras grupām	26
14. attēls. Starpkultūru atšķirības latviešu un krievu skatījumā	27
15. attēls. Starpkultūru stereotipi: optimālā mērogošana	39
16. attēls. Atbalsts mazākumtautību kultūrai, valodai un tradīcijām	40
17. attēls. Aizspriedumaina attieksme etniskās piederības dēļ	41
18. attēls. Aizspriedumaina attieksme atkarībā no sekošanas ziņām medijos.....	42

Tabulu saraksts

1. tabula. Dažādu kultūras grupu pieņemšana (%).....	22
2. tabula. Fokusgrupu dalībnieku priekšstati par latviešiem	28
3. tabula. Fokusgrupu dalībnieku priekšstati par krieviem.....	30
4. tabula. Aptaujas eksperimenta par romiem/čigāniem rezultāti.....	31
5. tabula. Fokusgrupu dalībnieku priekšstati par romiem	32
6. tabula. Fokusgrupu dalībnieku priekšstati par musulmaņiem.....	34
7. tabula. Starpkultūru stereotipi (%)	36
8. tabula. Biežāk minētie pozitīvie un negatīvie starpkultūru stereotipi (%).....	37
9. tabula. Starpkultūru stereotipu komponentu slodzes.....	38
10. tabula. Attieksme pret kultūru dažādību atkarībā no respondenta tautības (%)	41
11. tabula. Fokusgrupu dalībnieku priekšstati par kultūru dažādību	43
12. tabula. Klasterizācijā izmantotie aptaujas jautājumi	46
13. tabula. Klasteru demogrāfiskais raksturojums (%)	48
14. tabula. Saskarsme ar dažādu kultūru pārstāvjiem klasteros (%)	49
15. tabula. Izjūtas pret konkrētu grupu pārstāvjiem klasteros.....	50
16. tabula. Rīgas fokusgrupas I sociāldemogrāfiskais sastāvs	67
17. tabula. Rīgas fokusgrupas II sociāldemogrāfiskais sastāvs	67
18. tabula. Rēzeknes fokusgrupas sociāldemogrāfiskais sastāvs.....	67
19. tabula. Starpkultūru stereotipi latviešu vidū (%)	70
20. tabula. Starpkultūru stereotipi krievu vidū (%).....	71
21. tabula. Starpkultūru stereotipi “nacionāļu” klasterī (%).....	72
22. tabula. Starpkultūru stereotipi “multikulturāļu” klasterī (%)	73
23. tabula. Starpkultūru stereotipi “kosmopolītu” klasterī (%)	74

levads

Šī pētījuma mērķis ir analizēt starpkultūru stereotipu un aizspriedumu izplatību Latvijā. Starpkultūru attiecības ir viens no Latvijas sabiedrības saliedētības balstiem. Tās iezīmē sabiedrības kopējo morāles horizontu un virza sociālo rīcību. Taču starpkultūru attiecības var arī apgrūtināt Latvijas iedzīvotāju sadarbības iespējas, ja tās tiek iegrozītas negatīvos starpgrupu priekšstatos.

Sociālie stereotipi ir noteikti un noturīgi uzskati par sabiedrības grupām, kas piedēvē konkrētas īpašības attiecīgās grupas pārstāvjiem. Savukārt ar aizspriedumiem tiek saprasta emocionāla attieksme un arī rīcība, kas vērsta pret kādu grupu. Ja stereotipi var ietvert gan pozitīvus, gan negatīvus priekšstatus, tad aizspriedumu pamatā ir izteikti nelabvēlīga attieksme. Var sacīt, ka negatīvi stereotipi veicina aizspriedumu nostiprināšanos. Etniskie stereotipi ir saistīti ar indivīdu tautību, savukārt kulturālo stereotipu pamatā ir dažādi kultūras tipi, kam var būt ģeogrāfiski, reliģiski vai rasiski avoti, piemēram, stereotipi par latīņamerikāņiem, musulmaņiem vai afroamerikāņiem. Šajā pētījumā analītiskos nolūkos tiek izmantots *starpkultūru stereotipu un aizspriedumu* jēdziens, kas tiek attiecināts uz dažādu kultūru saskarsmes situācijām, kurās veidojas noteikti priekšstati un attieksmes pret kādu kultūras grupu un tās pārstāvjiem.

Pastāv vairāki skaidrojumi, kāpēc veidojas aizspriedumi. Tie var sakņoties gan grupu ekonomiskajā konkurencē (LeVine un Campbell 1972), gan kultūras un identitātes jautājumos (Kinder un Sears 1981; Sears 1988). Ja sabiedrības grupas uzskata, ka tām ir savstarpēja konkurence cīņā par materiālām vērtībām (īpašumtiesības, nodarbinātība) vai politiskām tiesībām (pārvietošanās brīvība, vēlēšanu ierobežojumi u. c.), tas veicina abpusēju negatīvu attieksmi (Esses, Jackson un Armstrong 1998). Tāpēc pārmaiņas ekonomikā kopā ar pieaugošo nedrošību rada labvēlīgu augsni aizspriedumainai un diskriminējošai attieksmei pret sabiedrības grupām (Betz 1998). Šādas attieksmes noturību ietekmē uzticēšanās valsts institūcijām un sociālā drošība (Mieriņa un Koroļeva 2015). Starptautiski salīdzinošie pētījumi parāda, ka ksenofobisku aizspriedumu izušana ir saistīta ar globalizācijas procesiem, taču vienlaikus tiek norādīts, ka globalizācija ir atšķirīgi skārusi dažādas sabiedrības, tādēļ ksenofobiskas attieksmes intensitāte mainās no valsts uz valsti (Ariely 2017). Aizspriedumi veidojas arī simbolu līmenī, t.i., tie var būt saistīti ar vēlmi nosargāt nacionālo identitāti un kultūrtelpu, pastāvošos uzvedības un rīcības modeļus, piemēram, darba vai uzņēmējdarbības kultūru (Sears un Henry 2003).

Aizspriedumi veidojas ne vien pieredzes ceļā, bet tie tiek arī pārmantoti no savas sociālās vides, kurā indivīds ir izaudzis, ieskaitot ģimeni un izglītības iestādes (Tajfel 1981). Analizējot stereotipu un aizspriedumu ģenēzi, pētnieki ir izvirzījuši t. s. kontaktu hipotēzi, kura apgalvo, ka dažādu sociālo grupu savstarpēja mijiedarbība mazina stereotipu un aizspriedumu

rašanos (Allport 1954; Fetzer 2000). Taču kritiķi uzskata, ka apstākļos, kad pastāv grupu savstarpēja konkurence par ierobežotiem resursiem, mijiedarbība var tieši veicināt starpgrupu aizspriedumus (Park un Judd 2005). Citiem vārdiem, starpgrupu kontakti paši par sevi nemazina aizspriedumus un nelauž stereotipus, jo svarīgs ir sociālais konteksts, kurā notiek mijiedarbība.

Kaut gan Latvijā kopš neatkarības atjaunošanas nav pieredzēti vardarbīgi etniskie konflikti, attiecībās starp latviešiem un krievvalodīgajiem, divām lielākajām etnolingvistiskajām grupām, saglabājas zināma saspīlētība. Spriedzi ir veicinājuši ģeopolitiski notikumi (piemēram, Krievijas-Gruzijas karš vai Krievijas-Ukrainas konflikts) un atšķirīgās sociālās atmiņas (Otrais pasaules karš un padomju okupācija), kā arī valsts valodas un pilsonības politika (Cheskin 2016; Kaprāns un Saulītis 2017; Kaprāns un Mieriņa 2019a). Šāda saspīlējuma apstākļos ir radušies vai tikuši atražoti negatīvi starpgrupu stereotipi un aizspriedumi.

Atšķirībā no Rietumeiropas valstīm Baltijas un Centrāleiropas valstīs (BCE) ir nelielas jauno imigrantu kopienas, pret kurām varētu tikt vērsti aizspriedumi. Tā vietā aizspriedumaina attieksme, ja tāda pastāv, izpaužas attiecībās ar nacionālajām minoritātēm, tostarp vēsturiskajām minoritātēm (Bustikova 2014). Tas saistīts ar to, ka šo valstu demokrātiskās kustības 20. gadsimta 80. gadu beigās savu jauno identitāti balstīja etnokulturālajā nacionālismā, kas ietekmēja arī uzskatus par etniskajām minoritātēm un joprojām ietekmē šo valstu iedzīvotāju priekšstatus par nācijas simboliskajām robežām (Evans un Whitefield 1993; Brubaker 1996; Heath un Richards 2020). Šeit svarīgi ņemt arī vērā plašāku vēsturisko kontekstu. Pētījumi, piemēram, ir atklājuši, ka valstīs, kas pagātnē pieredzējušas vardarbīgus konfliktus, kā arī teritorijas un suverenitātes zaudēšanu, var novērot izteismīgākas etniskā nacionālisma un pretimigrantu noskaņojuma izpausmes (Hiers, Soehl un Wimmer 2017). Etnocentrismu šajās valstīs biežāk palīdz saasināt un atražot arī politisko partiju retorika (Hadler un Flesken 2018).

Pēc BCE valstu iestāšanās Eiropas Savienībā, kuru pavadīja salīdzinoši liberāla retorika, sabiedriskajā domā, kā arī politiskās elites un mediju dienaskārtībā lielāku lomu sāka spēlēt kulturāli konservatīvi uzskati (Rydgren 2003; Vachudova 2008; Mieriņa un Koroļeva 2015; Holmes un Krastev 2020). Tomēr, iekļaujoties Eiropas vērtību lokā, Latvijā ir pakāpeniski nostiprinājušās politiskā liberālisma idejas, kas mudina cilvēkus pārdomāt savus priekšstatus gan par nacionālās atmiņas naratīvā marginalizētām grupām (ebreji, romi, vācbaltieši), gan par jaunām sociālām kategorijām, kas izveidojušās globālās migrācijas rezultātā (Dzenovska 2018). Tādējādi Latvijas sabiedrības starpkultūru attiecības ir kļuvušas daudzslāņainākas, nekā tās bija pirms 20 gadiem, kad latviešu un krievvalodīgo jautājums aizņēma lielāko daļu no starpkultūru attiecību diskursa (Zepa u. c. 2004; Šūpule 2012).

Latvijā starpkultūru stereotipi un aizspriedumi ir pētīti gan sabiedrības, gan mediju, gan politisko partiju ietvarā. Īpaši mērķtiecīgi tie ir pētīti 21. gadsimta pirmajā desmitgadē

(Boldāne 2012; Kruks un Šulmane 2006; Šulmane un Kruks 2001; Zepa u.c. 2004). Vispārīgā līmenī attieksme pret etniskajām grupām ir pētīta Eurobarometra (European Commission 2015, 2019) speciālajās aptaujās. Tāpat viedoklis par etniskajām attiecībām mazākumtautību vidū noskaidrots Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta 2017. gadā publicētajā pētījumā (Mieriņa, Koroļeva un Volkovs 2017). Teritoriāli fokusētāki dati par starpetniskajiem kontaktiem ir iegūti Rīgas domes pasūtītajās rīdzinieku aptaujās (Kantar TNS 2017; SKDS 2014)

Kopumā pētījumi liecina, ka etnokulturālā piederība Latvijā ietekmē iedzīvotāju uzvedības modeļus. Latviešiem kā nacionālajam vairākumam īpaši aktuāli ir stereotipi, kas saistīti ar simbolisko kapitālu – kultūrtelpu un valodu. Savukārt etniskajām minoritātēm tās ir ekonomiskās un politiskās tiesības, kuru ietvaros biežāk notiek stereotipu un aizspriedumu veidošanās un atražošana. Taču stereotipu izplatībai un intensitātei līdzšinējos pētījumos ir pievērsta nepietiekoša uzmanība. Tas sašaurina iespējas saprast, kāpēc Latvijas iedzīvotāji, piemēram, nevēlas atsevišķu kultūras grupu pārstāvjus redzēt kā savus radniekus vai pat darba kolēģus. Tāpat jaunu kvantitatīvo un kvalitatīvo datu trūkums par pašreizējo situāciju starpkultūru stereotipu un aizspriedumu jomā ierobežo valsts un pilsoniskās sabiedrības spējas īstenot pētījumos balstītas integrācijas un saliedētības stratēģijas.

Šo pētījuma ziņojumu veido sešas nodaļas un secinājumi. Pirmajā nodaļā aprakstīta pētījuma metodoloģija. Pēc tam secīgi analizēti aizspriedumi un stereotipi. Sākumā apskatīti starpkultūru aizspriedumu ideoloģiskie pamati. Pēc tam analizēta kultūru mijiedarbība un pastāvošie stereotipi un aizspriedumi, kā arī sabiedrības attieksme pret kultūru dažādību. Pētījuma sestajā nodaļā tiek aplūkoti aptaujas datus balstītie klasteranalīzes rezultāti. Pētījuma ziņojuma noslēgumā tiek koncentrēti izklāstīti kopējie secinājumi.

Pētījumu finansē Vācijas vēstniecība Latvijā, to īsteno Sociālo attiecību pētījumu centrs sadarbībā ar Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūtu.

Metodoloģija

Šajā pētījumā tiek analizēti kvantitatīvi un kvalitatīvi dati par starpkultūru stereotipiem un aizspriedumiem Latvijas sabiedrībā.

Kvantitatīvo datu kopu veido nacionāli reprezentatīvas sabiedriskās domas aptaujas rezultāti. Aptauja notika 2020. gada augustā (sk. 1. pielikumā aptaujas tehnisko informāciju) sadarbībā ar pētījumu centru SKDS. Aptaujas mērķis bija noskaidrot starpkultūru stereotipu avotus, konkrētu stereotipu un aizspriedumu izplatību un intensitāti, starpkultūru mijiedarbības potenciālu, kā arī attieksmi pret kultūru dažādību (sk. 2. pielikumā aptaujas anketu latviešu valodā). Ņemot vērā aptaujā izmantotās datu ieguves metodes specifiku un projekta budžeta iespējas, pētījuma autori izvēlējās 13 saturiski un apjoma ziņā atšķirīgas kultūras grupas, kuras definē etniskās, reliģiskās, ģeogrāfiskās vai rasiskās pazīmes. Lai nodrošinātu kontekstuālo daudzveidību, pētījuma autori atsevišķos gadījumos ņēma vērā arī publiskajā diskursā nostiprinātās kultūras grupu kategorijas. Tādēļ atlasīto kultūras grupu sarakstā tika iekļauta *afrikāņu* kategorija, kas ietver ģeogrāfisko un rasisko dimensiju. Tāpat šajā sarakstā tika iekļauta *krievvalodīgo* kategorija, kas bieži tiek izmantota kā etnolingvistisks apzīmējums cilvēkiem, kuriem krievu valoda ir dzimtā valoda (turpmāk saistībā ar šo kategoriju tiek lietots arī apzīmējums *rusofons*). Pētījumā afrikāņu un krievvalodīgo kategorijas kalpo tikai analītiskiem nolūkiem, un pētījuma autoru mērķis nav attaisnot šādu sinkrētisku kategoriju pastāvēšanu.

Kvalitatīvo datu kopu veido trīs fokusgrupu diskusiju rezultāti. Divas diskusijas tika rīkotas Rīgā un viena Rēzeknē. FG dalībnieku vidējais vecums bija 45 gadi. Viena Rīgas diskusija noritēja latviešu valodā, un tajā piedalījās dažādos Latvijas reģionos dzīvojoši cilvēki, kas pēc tautības ir latvieši (ziņojumā dēvēta par *latviešu FG*). Otra Rīgas diskusija noritēja krievu valodā, un tajā piedalījās cilvēki, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda (ziņojumā dēvēta par *krievvalodīgo/krievu FG*). Rēzeknes FGD piedalījās cilvēki, kuriem ir jaukta etniskā izcelsme, piemēram, viens vecāks ir latvietis, bet otrs krievs vai polis (ziņojumā dēvēta par *etniski jaukto FG*). Šāds FG dizains nodrošināja atšķirīgu perspektīvu klātbūtni (sk. 3. pielikumā FG dalībnieku raksturojumu). Diskusijas strukturēja pieci jautājumu bloki, kas ļāva padziļināti ielūkoties dalībnieku starpkultūru mijiedarbības pieredzē, priekšstatos par nacionālismu un multikulturālismu, starpkultūru stereotipos un aizspriedumos, kā arī attieksmē pret imigrāciju un imigrantiem Latvijā (sk. 4. pielikumā FGD vadlīnijas). Iegūtie dati ietonē un kontekstualizē sabiedriskās domas aptaujas rezultātus.

Starpkultūru stereotipu un aizspriedumu ideoloģiskie pamati

Starpkultūru aizspriedumu rašanos un pastāvēšanu veicina negatīvi priekšstati par kādu tautību vai rasi. Piešķirot šīm kategorijām diferencējošu lomu, kas ļauj attaisnot šķietami dabiski pastāvošas hierarhijas starp dažādām kultūrām, tautība un rase nostiprina aizspriedumainas domāšanas ideoloģiskos pamatus. Šīs nodaļas mērķis ir vispārīgi izvērtēt, cik lielu nozīmi Latvijas iedzīvotāji piešķir etnokulturālajai identitātei un kādā mērā viņi ir gatavi pieņemt *dabisku hierarhiju* pastāvēšanu starpkultūru attiecībās.

Identificēšanās ar noteiktu tautību ir ikdienišķa sociālās identitātes prakse, kas vēl neliecina par aizspriedumainu attieksmi pret citām tautībām vai kultūrām. Taču nozīme vai svars, kādu cilvēki piešķir tautībai, jau ļauj ieraudzīt šīs identitātes kategorijas strukturējošo lomu. Latvijas iedzīvotāju aptauja liecina, ka lielākā daļa respondentu (66%) piešķir lielu nozīmi tam, ka viņi ir savas tautības pārstāvji (1. attēls). Tas liecina, ka etniskā piederība ir visnotaļ svarīga identitātes mēraukla Latvijas sabiedrībā. Tiesa, latviešu īpatsvars (73%), kas piederību savai tautībai uzskata par svarīgu, ir būtiski augstāks nekā krievu īpatsvars (58%). Tas nozīmē, ka etnocentrisms ir raksturīgāks latviešiem nekā krievi. Sociāldemogrāfiskie dati parāda, ka etnocentrismu ar lielāku varbūtību var sastapt starp cilvēkiem ar augstāko izglītību. Proti, 74% jeb trīs no četriem respondentiem ar augstāko izglītību ir norādījuši, ka viņi piešķir lielu vai ļoti lielu nozīmi etniskajai piederībai.

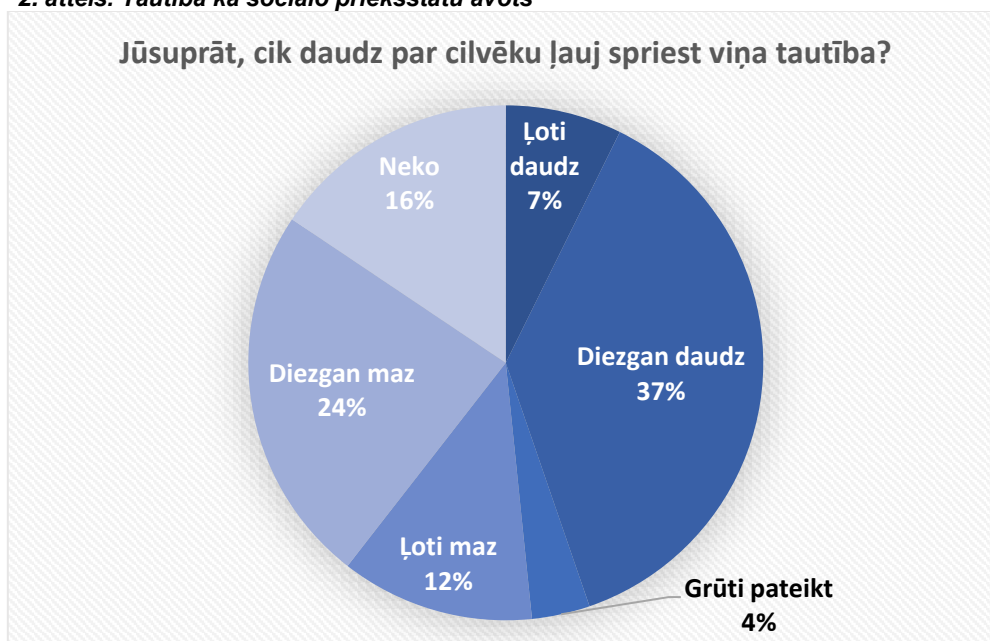
1. attēls. Etniskās piederības nozīme

Vienlaikus aptaujā tika arī noskaidrots, cik daudz par cilvēku ļauj spriest viņa tautība. Iegūtās atbildes atklāj samērā polarizētu ainu starp tiem (44%), kas uzskata, ka tautība par cilvēku ļauj spriest ļoti daudz vai diezgan daudz, un tiem (52%), kam ir pretējs viedoklis (2. attēls). Turklāt var novērot ciešu sakarību starp pārliecību, ka etniskā piederība raksturo

cilvēku, un uzskatu, ka piederība savai tautībai ir svarīga. Respektīvi, vairāk nekā 80% respondentu, kuri uzskata, ka tautība ļauj spriest par cilvēku, piešķir arī lielu nozīmi savai tautībai. Tātad pastāv augsta varbūtība, ka Latvijas iedzīvotāji, kas etniskajai piederībai ierāda būtisko vietu savā identitātes koncepcijā, arī priekšstatus par saviem līdzcilvēkiem, īpaši citu tautību pārstāvjiem, veido saistībā ar viņu tautību. Aptaujas dati neļauj nošķirt kādas sociāldemogrāfiskas grupas, kas būtiski vairāk vai mazāk uzskatītu, ka tautība raksturo cilvēku (turpmāk ziņojumā izceltas tikai tās sociāldemogrāfiskās atšķirības, kuras ir statistiski nozīmīgas). Vienīgās nozīmīgās atšķirības uzrāda respondentu tautība – latvieši mēdz biežāk nekā cittautieši uzskatīt, ka cilvēku raksturo viņa tautība. Kaut gan šajā gadījumā atšķirības ir aptuveni desmit procentpunktu robežās (39% cittautiešu iepretim 49% latviešu), tās ir ievērojami mazākas nekā jautājumā par to, cik nozīmīga respondentam šķiet piederību savai tautībai.

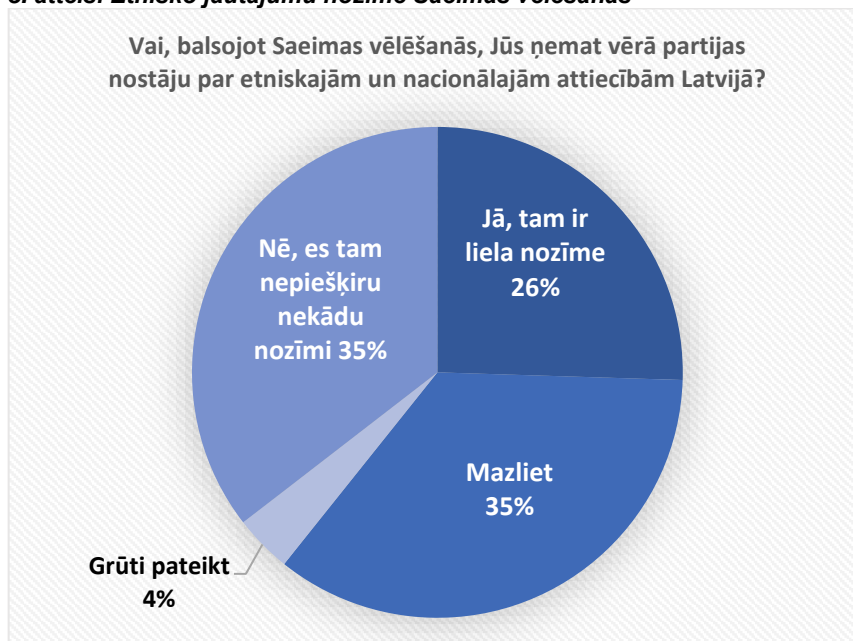
2. attēls. Tautība kā sociālo priekšstatu avots

Etnokulturālo attiecību jautājumi ir ilgu laiku ietekmējuši Latvijas simbolisko politiku. Aptaujas dati atklāj, ka 26% respondentu, kas balso Saeimas vēlēšanās, partijas etnopolitiskā nostāja ir ļoti svarīga, bet 35% respondentu tai pievērš nelielu uzmanību (3. attēls). Starp vēlētājiem, kas etniskajiem jautājumiem piešķir lielu nozīmi, ir daudz augstāka varbūtība sastapt cilvēkus, kuriem ļoti svarīga ir piederība savai tautībai un kuriem vienlaikus tautība šķiet svarīgs kritērijs, lai spriestu par citiem cilvēkiem. Tādējādi etniski uzlādētam politiskajam piedāvājumam, kas bieži balstās stereotipizējošos priekšstatos par etnokulturālajām grupām, ir atvēlēta pastāvīga vieta vēlētāju dienaskārtībā, tomēr tikai nelielā elektorāta segmentā tas spēlē izšķirošu lomu. Šo etniski jūtīgo elektorātu, kā parāda aptaujas rezultāti, raksturo izteikts etnocentrisms un atvērtība rasistiskām idejām. Interesanti, ka etnisko attiecību jautājuma nozīme Saeimas vēlēšanu kontekstā vairs neuzrāda tik būtiskas atšķirības starp latviešiem un krieviem – aptuveni vienam no četriem latviešiem un krieviem šie jautājumi ir ļoti svarīgi,

izvēloties, par ko balsot. Tas, plašāk raugoties, parāda, ka t. s. etniskajai kārtij ir līdzīgas iespējas ietekmēt politisko dienas kārtību kā latviešu, tā krievvalodīgo vēlētāju vidū. Tāpat, spriežot pēc šiem datiem, etniski uzlādēts politiskais vēstījums spēj uzrunāt relatīvi līdzīgu iedzīvotāju daļu visās vecuma, izglītības vai ienākumu grupās.

3. attēls. Etnisko jautājumu nozīme Saeimas vēlēšanās

Izlase: respondenti, kuri balso Saeimas vēlēšanās (N=871)

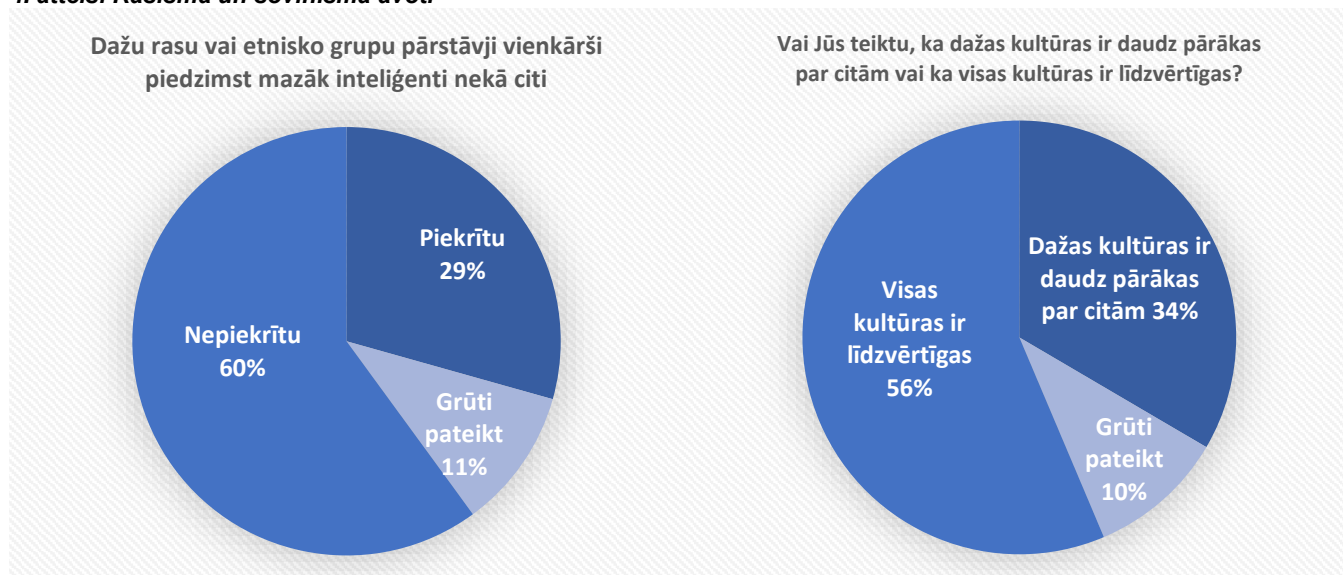
Fokusgrupu diskusijās kopumā neizskan kategoriski viedokļi attiecībā uz to, kādā mērā par cilvēku var spriest pēc viņa tautības. Dominē uzskats, ka katrā tautā var atrast dažādus raksturus, tādēļ par cilvēku vispirms ir jāspriež pēc viņa individuālajām īpašībām un rīcības, nevis pēc tautības. Piemēram, Tatjana (Rīga) uzsver: „Tas [attieksme pret cilvēku] ir atkarīga no tā, vai jums ir kopīgs redzējums uz lietām. Tas ir pirmais siets, kam cilvēks iziet cauri. Tālāk jau ir tās smaržas, ko viņi lieto, vīraks, ēdiens, ko viņi ēd, garšvielas, ko viņi lieto. Tad jau atkal, cik ļoti mēs spējam to pieņemt.” Tomēr latviešu FG dalībnieku izteikumos var pamanīt noteiktākus mēģinājumus uzsvērt tautības funkcionālo nozīmi, t. i., priekšstati par cilvēka tautību atvieglo saziņu starp dažādu kultūru pārstāvjiem un „palīdz prognozēt cilvēka uzvedību, kāda būs tā komunikācija, kādi kontakti varētu attīstīties ar to cilvēku” (Zintis, Rīga). Krievvalodīgajā FG tiek pievērsta uzmanība arī sociālekonomiskajiem apstākļiem, kas dažas tautas nostāda sliktākā stāvoklī, kā rezultātā „tās tautas, kas dzīvo nabadzībā, ģenerē vairāk sliktu cilvēku” (Artūrs, Rīga).

Domājot par piederību Latvijas tautai un simboliskajām robežām, kas kādu padara par daļu no Latvijas tautas, FGD visbiežāk tiek uzsvērtas latviešu valodas zināšanas un Latvijas kultūras pieņemšana. Šāds skatījums priekšplānā izvirza Latvijas tautu kā vienojošā kultūrā, nevis noteiktā etniskajā identitātē balstītu kategoriju. Tiesa, politisko simpātiju gaismā var pamanīt būtiskas atšķirības. Latviešu FG dalībnieki uzsver nacionālo jeb latviešu kā etniskās

grupas interešu prioritāti, izvēloties, par kuru partiju balsot Saeimas vēlēšanās. Piemēram, Aļģirts (Rīga) partiju nostāju nacionālo attiecību jautājumos uzskata par vienu no svarīgākajiem kritērijiem, ar to saprotot, ka šai nostājai ir „jābūt par labu pamatnācijai”. Krievvalodīgo vidū politiskā attieksme ir fragmentētāka, un reljefāk parādās centieni izvairīties no politiskajiem spēkiem, kas akcentē etniskos jautājumus. Šādu nostāju kodolīgi izsaka Marina (Rīga): „Jaunībā es speciāli kļuvu par pilsoni, lai varētu nobalsot tikai par krieviem, tagad vairs nē. Tagad es skatos programmas. Ja kāda no programmām man iekrīt dvēselē, es eju balsot par šo partiju, neatkarīgi no tā, vai tur ir latvieši vai krievi.”

Aizspriedumaina attieksme mēdz balstīties priekšstatā, par it kā dabiski pastāvošu rasu, etnisko grupu vai kultūru tīrību, bet arī par savstarpējo hierarhiju. Aptaujas rezultāti neuzrāda spēcīgu konsensu attiecībā uz priekšstatiem par starpgrupu hierarhijām. Tomēr trešdaļa Latvijas iedzīvotāju atbalsta hierarhiskās starpkultūru attiecībās balstītu domāšanas modeli, kas konkrētās situācijās var attaisnot rasistisku vai šovīnistisku attieksmi (4. attēls). No respondentiem, kas uzskata, ka dažas kultūras ir pārākās par citām, nedaudz vairāk par pusi (56%) vienlaikus uzskata, ka dažu rasu vai etnisko grupu pārstāvji piedzimst ar zemāku inteliģenci. Tātad šovīnismu attaisnojoši uzskati itin bieži nav automātiski interpretējami kā Latvijas iedzīvotāju atbalsts rasismam un otrādi. Tas nozīmē, ka uz *dabisko nevienlīdzību* orientētās viedokļu grupas tikai daļēji pārkļājas, un tādēļ tās neveido vienotu ideoloģisku pozīciju.

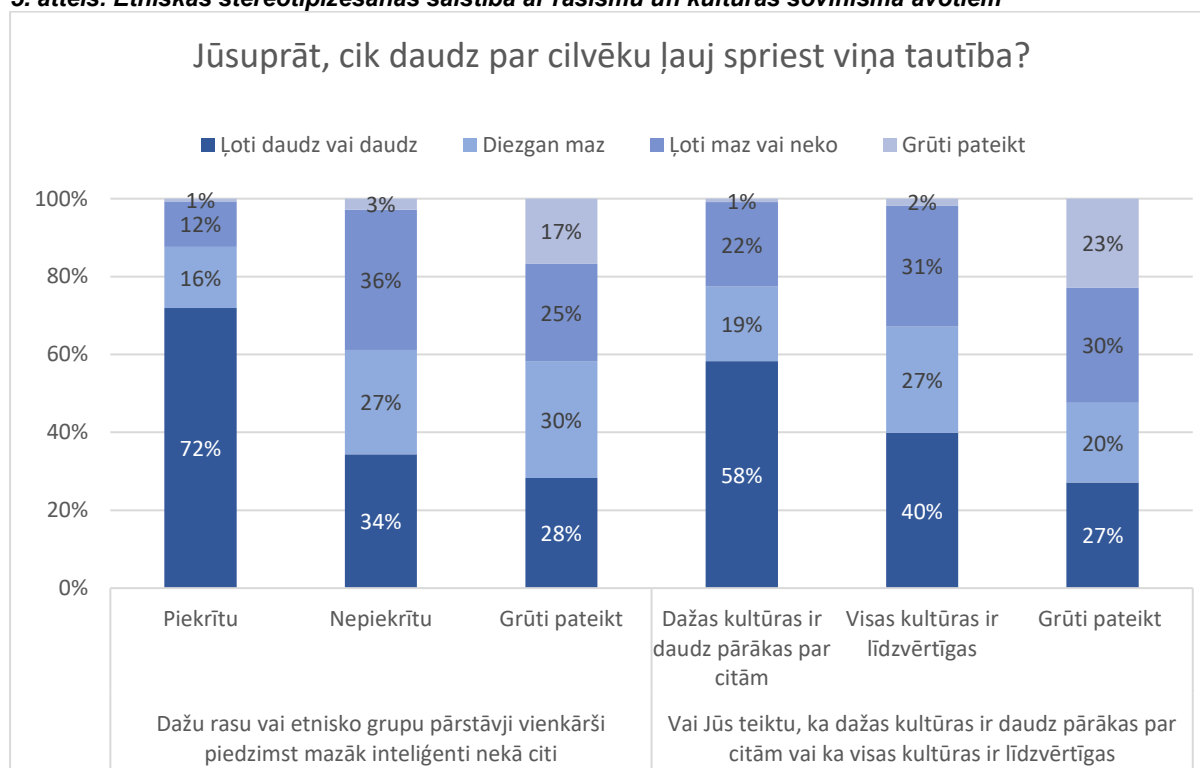
4. attēls. Rasisma un šovīnisma avoti

Respondentu atbildes atklāj, ka hierarhiska skatījuma piekritēji mēdz arī biežāk uzskatīt, ka par cilvēku var spriest pēc viņa tautības (5. attēls). Tātad šajās viedokļu grupās, īpaši attiecībā uz rases un etniskās izcelsmes saikni ar cilvēka inteliģenci, palielinās varbūtība ieraudzīt aizmetņus sistēmiskiem starpkultūru aizspriedumiem. Sociāldemogrāfisko atšķirību analīze liecina, ka latvieši biežāk nekā krievi vai citas etniskās grupas mēdz stereotipizēt citus

pēc etniskās pazīmes, un hierarhiska domāšana attiecībā uz rasi un kultūru arī ir izplatītāka latviešu vidū.

5. attēls. Etniskās stereotipizēšanas saistība ar rasismu un kultūras šovinisma avotiem

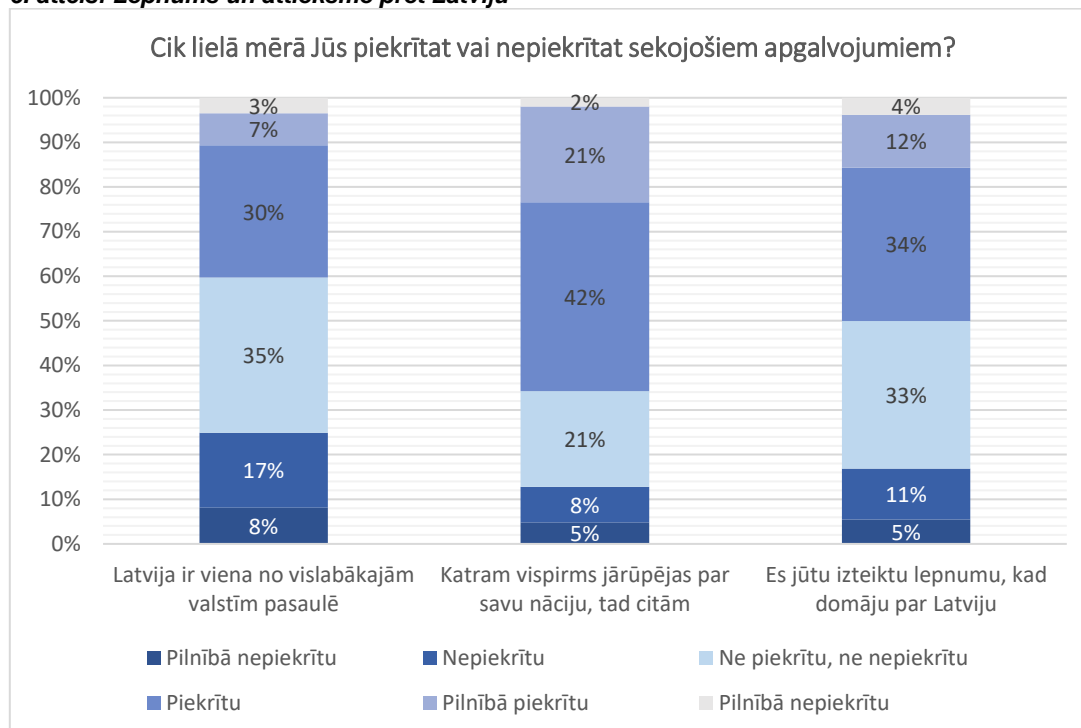

Lai noskaidrotu, cik lielā mērā Latvijas iedzīvotājiem ir raksturīgs nacionāli patriotisks viedoklis, aptaujā tika uzdoti arī jautājumi par attieksmi pret Latviju (6. attēls). Lielā daļā sabiedrības dominē viedoklis, ka katram vispirms jā rūpējas par savu nāciju un tikai tad par citām. Gandrīz puse (46%) Latvijas iedzīvotāju jūt izteiktu lepnumu, domājot par Latviju, un tikai 17% respondentu šādam apgalvojumam nepiekrīt. Interesanti, ka nacionālais lepnums nav saistīts ar attieksmi, kas atbalsta etnokulturālās vai rasu hierarhijas, respektīvi, šādām emocijām ir drīzāk patriotiska, nevis nacionālistiska vai rasistiska izcelsme. Savukārt viedokļi, vai Latvija ir viena no labākajām valstīm pasaulē, uzrāda vājāku konsensu: 36% respondentu piekrīt šādam apgalvojumam, bet 25% to noraida.

Trijos iepriekš aplūkotajos jautājumos cittautieši ir daudz atturīgāki, paužot patriotisku attieksmi. Gandrīz puse (45%) latviešu piekrīt, ka Latvija ir viena no vislabākajām valstīm pasaulē, bet tam piekrīt vien katrs ceturtais (25%) cittautietis. Tāpat trīs no četriem latviešiem uzskata, ka vispirms jā rūpējas par savu nāciju, bet starp cittautiešiem šāds viedoklis ir mazāk izplatīts (48%), un tas faktiski liecina par spēcīgu polarizāciju. Tāpat latvieši visbiežāk (59%) izjūt izteiktu lepnumu, kad domā par Latviju, kamēr cittautieši tam visbiežāk ne piekrīt, ne nepiekrīt. Vienlaikus aptaujas dati liecina, ka nacionālais lepnums ir raksturīgāks respondentiem ar augstāko izglītību. Tas, iespējams, parāda, ka Latvijas iedzīvotāju

materiālais stāvoklis un sociālais statuss ļauj daudz labāk izskaidrot viņu pozitīvos priekšstatus par valsti nekā pārākuma apziņa attiecībā uz citām kultūrām.

6. attēls. Lepnums un attieksme pret Latviju

Fokusgrupu dalībnieki arī tika mudināti domāt par rasiskām, etniskām vai kulturālām hierarhijām. Diskusiju rezultāti parāda, ka līdzās viedokļiem, kas noraida kultūru hierarhiju pastāvēšanu, dažkārt tomēr tiek uzsvērts atsevišķu kultūru pārākums vēsturiskā un ekonomiskā perspektīvā. Krievvalodīgo un etniski jaukto FG dalībnieki izteismīgāk piemin kultūru sajaukšanos kā priekšnosacījums kādas kultūras pārākumam, kā spilgtu piemēru izceļot ASV sabiedrību. Kopumā kultūras pārākums tiek piedēvēts lielvalstīm – ASV, Krievijai, Francijai vai Lielbritānijai. Lielvalstu pārākums FGD tiek skaidrots ar *dabisko* nevērību pret mazāk ietekmīgu valstu kultūrām, nevis ar klaju šovinismu. Taču šādā skatījumā, īpaši latviešu FG, var pamanīt arī mazvērtības kompleksa izpausmes:

„Lielās nācijas – Amerika, Francija, Anglija, vecās kultūras, kas kādreiz bija kolonizatori [...] ir vēsturiski izveidojies tā viņu apziņā, ka nu pārējie ir bauri. Mēs jau arī septiņsimt gadus bijām zem vāciešiem. Mēs esam maza tautiņa, tādām vācietim, francūzim, amerikānim pateiksi par mums kaut ko, viņš tev paprasīs, kas jūs tādi vispār esat? [...] Mazās tautas pasaulē nevienu neinteresē. Dominē lielās tautas. Vēsturiski vecākās nācijas.” (Ainārs, Liepāja)

Visās FG dominē spēcīgs konsenss, ka cilvēka rase nenosaka viņa inteligences līmeni. Diskusiju dalībnieki lielākoties uzsver vides, audzināšanas un izglītības apstākļus, kas primāri nosaka cilvēka inteligenci. Uzskatāmi to ilustrē Helmuta (Rēzekne) sacītais: „Ādas krāsai nav nozīmes, valodai, kādā viņš runā, arī nav nozīmes. Dzīvesvietai ir nozīme. Ja tāds ārkārtīgi talantīgs cilvēks dzīvos kaut kur Āfrikā, ne tai pašā labvēlīgākajā vidē, tur būs problemātiski

realizēties.” Tāpat diskusijās daudzkārt tiek piesaukts meritokrātiskais arguments, ka jebkuras rases cilvēkam, ja viņš cenšas un izglītojas, ir iespējas būt veiksmīgam un sasniegt augstu inteliģenci.

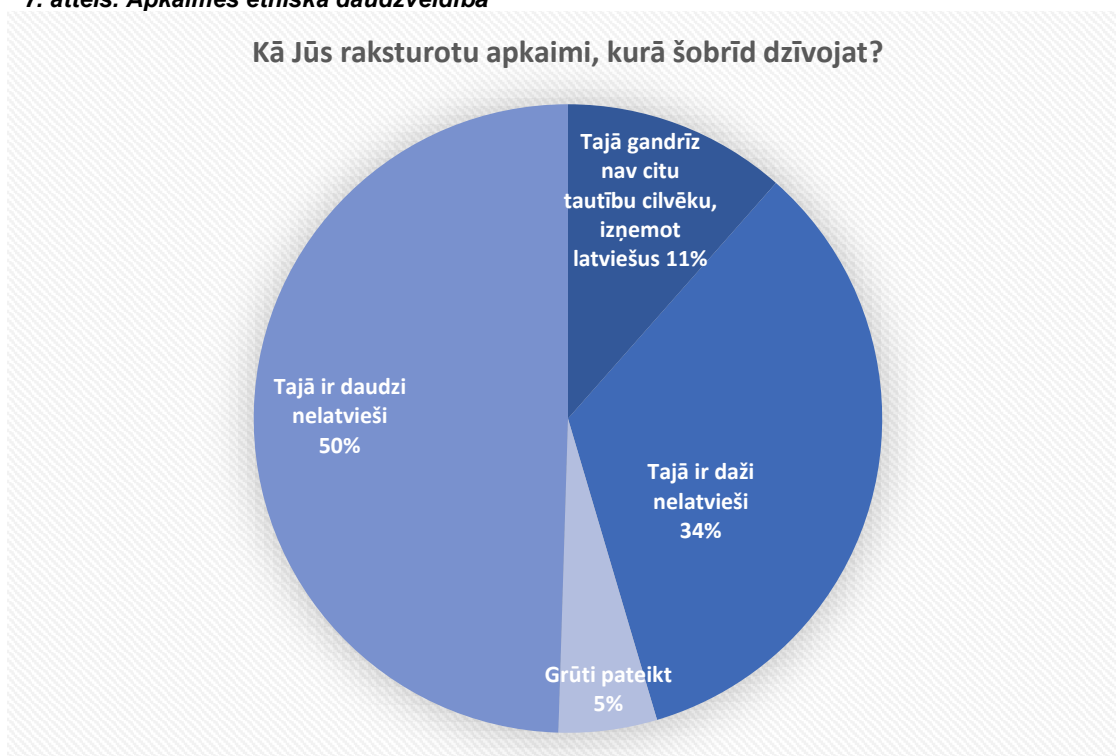
Rezumējot šajā nodaļā analizētie kvantitatīvie un kvalitatīvie dati liecina, ka starpkultūru stereotipiem un aizspriedumiem Latvijas sabiedriskajā domā nav atrodamas spēcīgas un dominējošas ideoloģiskās pozīcijas. Taču dati arī parāda, ka etniskajai identitātei un svešām vai konkurējošām kultūrām ir lielākas iespējas nekā cilvēka rasei kļūt par negatīvu stereotipu un aizspriedumainas attieksmes avotu Latvijas sabiedrībā. Nereti gan kultūras atšķirības saasina aizspriedumus arī pret rasi. Šo aizspriedumu *pārnesi* ļauj labāk ieraudzīt starpkultūru mijiedarbība, kas tiek analizēta nākamajā nodaļā.

Starpkultūru mijiedarbība

Starpkultūru mijiedarbība, kā uzsvērts šī ziņojuma ievaddaļā, ne vienmēr spēj mazināt atsvešinātību dažādu etnisko, kultūras vai rasu grupu starpā. Savukārt nevēlēšanās kontaktēties ar citas kultūras pārstāvi var liecināt gan par izvairīšanos no nepazīstamā, gan arī par iepriekš pastāvošiem negatīviem stereotipiem un aizspriedumiem.

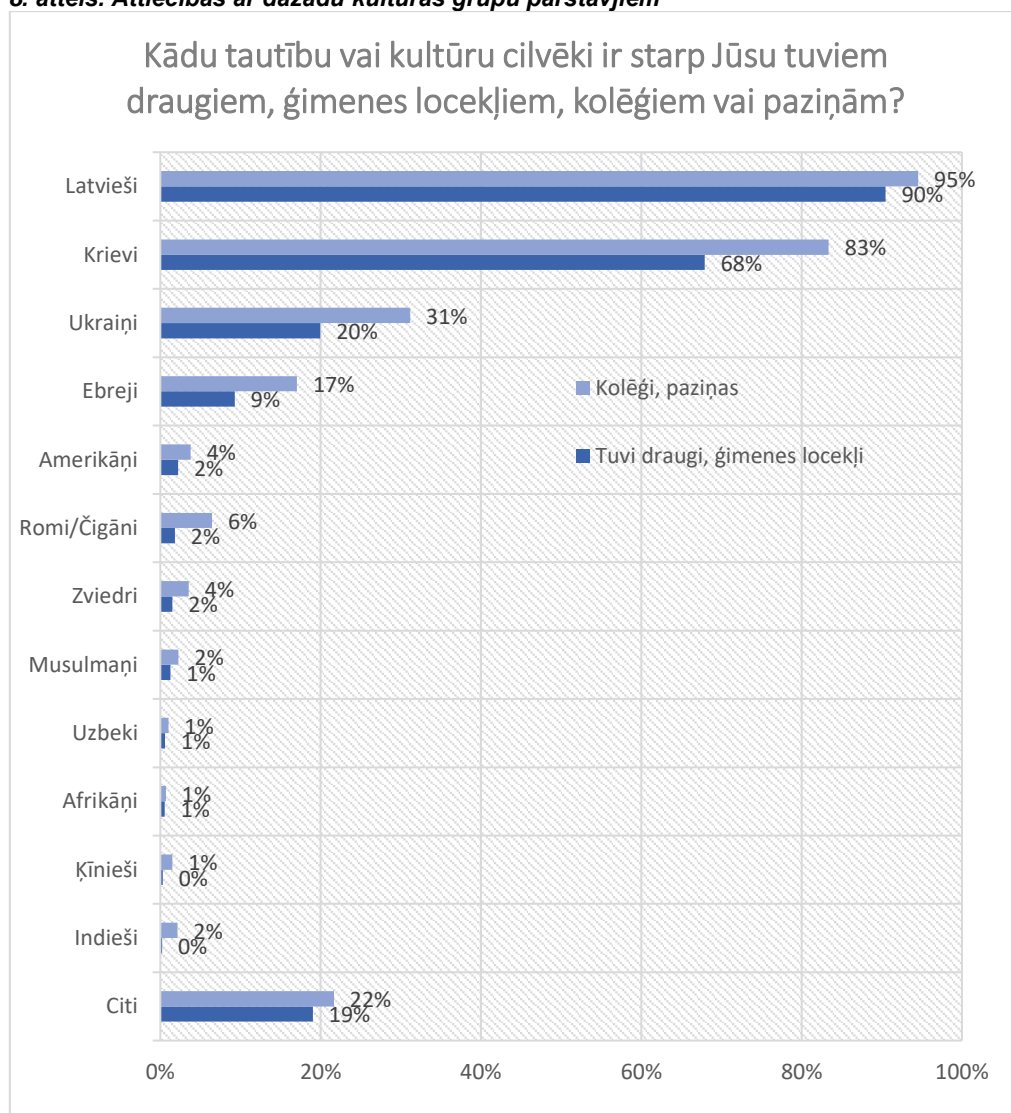
Lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju ikdienā saskaras ar citu kultūras grupu pārstāvjiem. Piemēram, tikai 11% aptaujas respondentu, raksturojot savu apkaimi, apgalvo, ka tajā dzīvo gandrīz vienīgi latvieši (7. attēls). No vienas puses, šādi dati izgaismo etniski un lingvistiski polifono realitāti, kādā respondenti dzīvo vai kādā viņi šķietami dzīvo. No otras puses, tas atsevišķos Latvijas reģionos var liecināt arī par vidēju vai augstu etnisko fragmentāciju, kas eventuāli veicina etnisko polarizāciju, īpaši (ģeo)politiskos jautājumos (sk. Németh & Dövényi 2019). Aptaujas dati atklāj, ka Rīgā un Latgalē vairāk nekā 70% respondentu uzskata, ka viņu apkaimē ir daudz nelatviešu. Zemgalē puse aptaujāto arī ir atzinuši, ka viņu apkaimē sastopami daudzi nelatvieši. Savukārt Vidzemē, etnokulturāli viendabīgākajā Latvijas reģionā, tādu bija vien 11% aptaujāto. Tādējādi gan Vidzemē, gan Kurzemē un Pierīgā dzīvojošajiem visbiežāk apkaimē ir tikai daži nelatvieši (tā attiecīgi domā 62%, 53% un 40% konkrētajā reģionā aptaujāto respondentu). Aptaujas dati kopumā liecina, ka latvieši daudz biežāk dzīvo apkaimēs, kas ir etniski monolītas. Proti, vien 40% latviešu ir norādījuši, ka viņu apkaimē dzīvo daudz nelatviešu, savukārt citu tautību vidū to pauda 64% aptaujāto.

7. attēls. Apkaimes etniskā daudzveidība

Aptaujas dati atklāj, ka gandrīz katram Latvijas iedzīvotājam kolēģu, paziņu, draugu vai ģimenes locekļu vidū ir latvieši (8. attēls). Lielākajai daļai ir arī krievu kolēģi/paziņas (83%) vai draugi un ģimenes locekļi (68%). Visbiežāk krievu kolēģi ir respondentiem Rīgā un Latgalē, bet visretāk – Pierīgā, Vidzemē un Kurzemē, savukārt draudzības vai ģimenes saites ar krieviem daudz biežāk veidojas respondentiem Rīgā un Latgalē. Salīdzinoši retāk respondentu tuvāko kontaktpersonu lokā ir cilvēki, kas sevi identificē kā ukraiņus vai ebrejus. Ciešākus kontaktus ar citām kultūras grupām, kas iekļautas šajā pētījumā, uztur tikai niecīga Latvijas iedzīvotāju daļa. Tādējādi Latvijas iedzīvotāju priekšstati par šīm grupām galvenokārt balstās mediētā, nevis tiešā pieredzē.

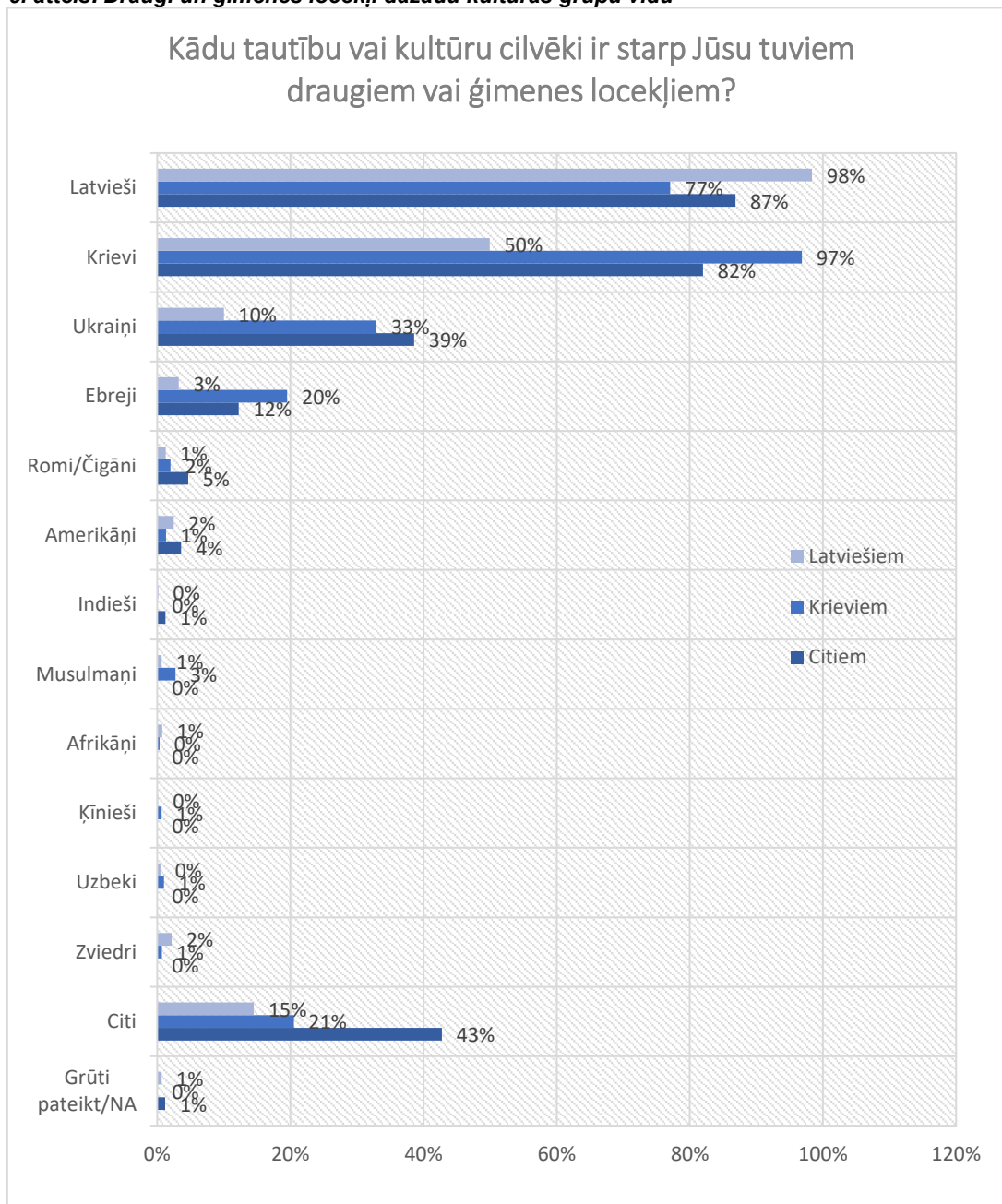
8. attēls. Attiecības ar dažādu kultūras grupu pārstāvjiem

Kopumā ņemot, Latvijas etniskajām minoritātēm mēdz būt kulturāli daudzveidīgāki draugu tīkli nekā etniskajai majoritātei jeb latviešiem (9. attēls). Lielākajai daļai latviešu (50%) viņu draugu vai ģimenes locekļu vidū ir sastopami krievi, bet krievu tautības respondentiem latviešu īpatsvars draugu vai ģimenes locekļu vidū ir ievērojami augstāks (77%). Vienlaikus

krievu tautības respondenti starp tuviem draugiem un ģimenes locekļiem ir daudz biežāk minējuši arī citu etnisko minoritāšu pārstāvjus, ar kuriem viņus parasti vieno krievu valoda kā dzimtā valodu. Jāatzīmē, ka Latvieši daudz retāk nekā krievi vai citu tautību respondenti starp draugiem vai ģimenes locekļiem ir minējuši ebrejus (10% salīdzinājumā ar attiecīgi 28% un 26%), kas var veicināt šīs etniskās grupas stereotipizēšanu latviešu vidū.

9. attēls. Draugi un ģimenes locekļi dažādu kultūras grupu vidū

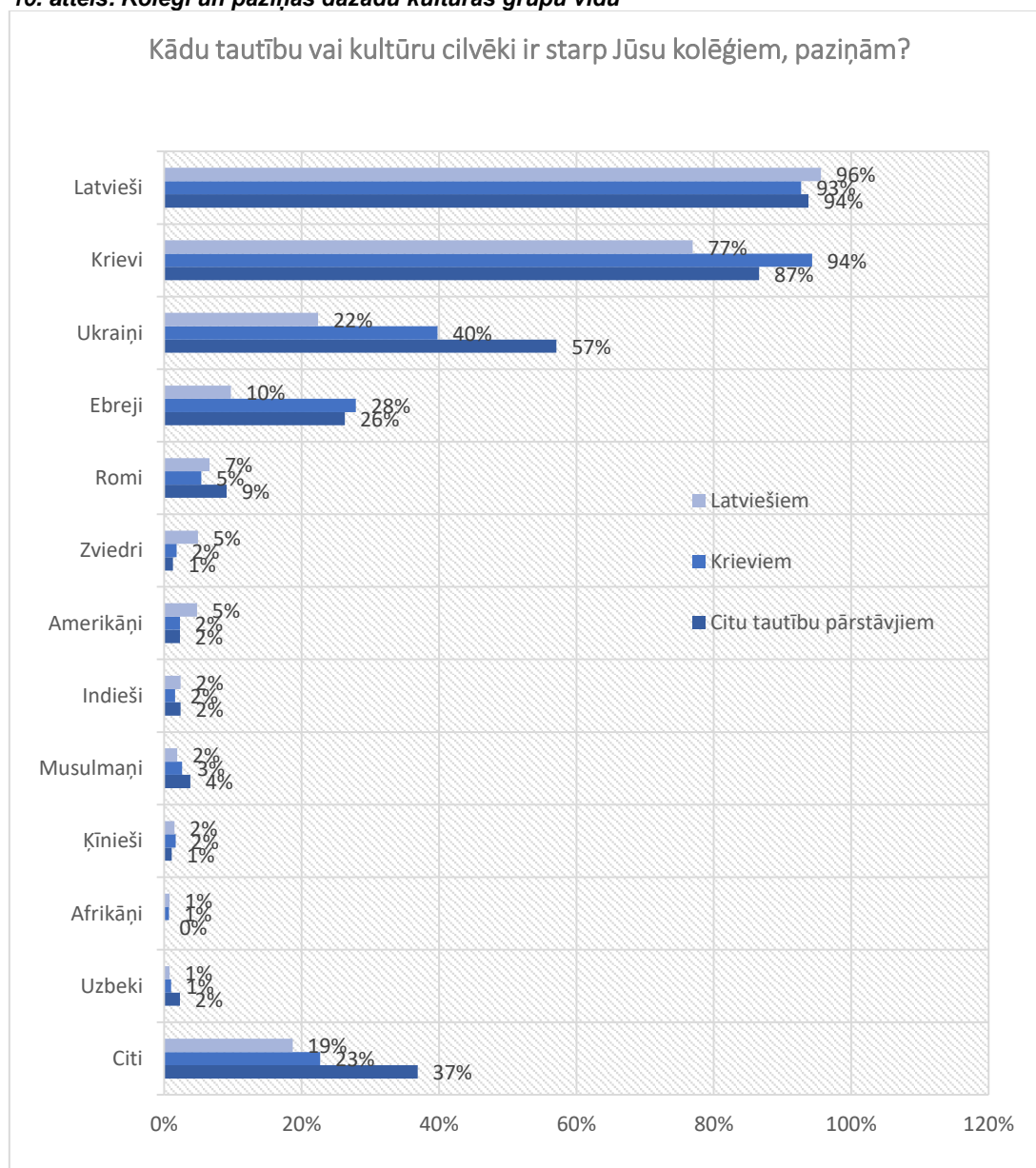

Aptaujas dati atklāj, ka arī distancētāku kontaktu lokā, kuru veido darba kolēģi un paziņas, Latvijas mazākumtautību pārstāvji mēdz biežāk uzsvērt kultūru daudzveidību (10. attēls). Tā faktiski gandrīz katrs mazākumtautību respondents kolēģu vai paziņu vidū min latviešus. Tāpat salīdzinoši biežāk nekā latviešu atbildēs parādās ukraiņi un ebreji. Taču arī

latviešu respondenti ļoti bieži (77%) starp saviem paziņām un kolēģiem min krievu tautības cilvēkus. Tas liecina par divu lielāko etnisko grupu – latviešu un krievu – mijiedarbību darba vides un ikdienas saziņā. Dziļāka datu analīze parāda, ka 85% privātajā sektorā strādājošo respondentu ir krievu kolēģi vai paziņas, bet starp valsts sektorā strādājošajiem tādu ir 81% respondentu. Tātad iespējas kontaktēties ar krievu tautības cilvēkiem būtiski nemainās atkarībā no nodarbinātības sektora.

Kopumā šie dati nostiprina un padziļina izpratni par latviešu etnocentrismu, kas ir saistāms ar etnokulturāli viendabīgāku vidi. Pieņemot, ka daudzi latvieši ikdienā lielākoties dzīvo un strādā latviskā vidē, vienlaikus ir svarīgi saprast, ka lielai latviešu daļai tas tomēr nekļūst par šķērslī ciešāku kontaktu veidošanai ar citu tautību cilvēkiem. Turpretī Latvijas krievi un plašāk – krievvalodīgie dzīvo etniski un kulturāli daudzveidīgākā vidē, kas daudziem nozīmē arī regulāru saskarsmi ar latviešiem.

10. attēls. Kolēģi un paziņas dažādu kultūras grupu vidū

Lai iegūtu specifiskākus aptaujas datus par starpkultūru mijiedarbības noturīgumu, respondentiem tika vaicāts, vai viņi pieņemtu pētījumā iekļauto kultūras grupu pārstāvjus kā savus kolēģus, draugus, bērna laulātos, kaimiņus, valsts iedzīvotājus vai kā valsts prezidentu. Iegūtie dati ļauj zināmā mērā izgaismot kultūras grupu iekļaušanās iespējas Latvijas sabiedrībā. Visbiežāk iedzīvotāji noraida iespēju, ka kādas citas grupas pārstāvis varētu kļūt par tuvu ģimenes locekli vai Latvijas prezidentu – tikai 16% būtu mierā ar jebkuras etniskas vai nacionālas grupas pārstāvi (1. tabula). Tātad Latvijas iedzīvotāju privātā telpa un augstākie politiskie amati citām kultūras grupām tiek atvērti visretāk, un šajos mijiedarbības kontekstos, iespējams, var novērot augstāko aizspriedumu izplatību un intensitāti. Atvērtība pret citām sabiedrības grupām ir lielāka cittautiešu vidū. Vien 13% latviešu ir norādījuši, ka nav iebildumu, ja prezidents vai bērna laulātais būtu citas kultūras grupas pārstāvis, kamēr cittautiešu vidū tādu bija 22% respondentu.

1. tabula. Dažādu kultūras grupu pieņemšana (%)

	Nevēlētos strādāt kopā kā ar kolēģi	Nevēlētos, lai viņš/-a kļūtu par Jūsu bērna* laulāto	Nevarat iztēloties kā savu tuvu draugu	Nevēlētos, lai Jums dzīvotu kaimiņos	Nevēlētos, lai vispār dzīvo mūsu valstī	Nevarētu pieņemt kā mūsu valsts prezidentu
Latvieši	1.3	1.8	0.6	0.1	0.0	0.9
Krievi	2.0	7.9	2.2	1.1	1.1	26.8
Ukraiņi	2.7	9.3	2.3	1.5	1.6	28.2
Zviedri	2.5	8.6	4.3	1.5	1.1	29.2
Amerikāņi	5.9	16.4	8.7	3.6	4.3	35.6
Ebreji	6.8	21.2	7.8	4.3	2.7	30.3
Uzbeki	8.3	28.5	11.9	6.1	4.6	39.2
Ķīnieši	12.8	39.6	16.4	10.0	8.3	47.7
Indieši	12.7	36.5	16.9	10.2	7.7	44.1
Romi	27.2	49.4	30.0	29.0	10.3	49.5
Afrikāņi	19.9	47.4	27.6	19.2	14.8	50.1
Musulmaņi	28.2	56.3	34.5	28.4	26.4	56.1
Nav iebildumu ne pret vienu no grupām	45.5	16.5	34.1	41.7	48.4	16.6
Grūti pateikt	10.0	11.5	14.6	12.2	17.0	17.0

Līdzās iedzīvotāju visnotaļ pozitīvajai attieksmei pret krieviem un ukraiņiem dati parāda, ka gandrīz 30% respondentu nav pieņemama šo etnisko grupu pārstāvju ievēlēšana par Latvijas prezidentu. Savukārt aptuveni puse aptaujāto prezidenta amatā nevarētu pieņemt ķīnieši, indietieši, afrikāņi, romi vai musulmaņi. Aptauja atklāj, ka musulmaņi un romi ir visnetīkamākās un noraidītākās grupas visos iespējamās mijiedarbības kontekstos. Noraidošāka attieksme pret romiem ir Kurzemē, kur 87% respondentu nevēlētos viņus kā kolēģus, bet vispozitīvākā – Zemgalē, kur šādu respondentu īpatsvars ir 61%. Tāpat Kurzemē 65% aptaujāto nevēlas romu tautības cilvēku par bērna laulāto, kamēr Zemgalē tādu ir gandrīz

divas reizes mazāk (34%). Afrikāņus Latvijas iedzīvotāji bieži noraida kā ģimenes locekļus vai kā valsts prezidenta amata pretendētus, tomēr šīs grupas pārstāvjus viņi būtu vairāk gatavi pieņemt nekā musulmaņus vai romus. Daudzi (gandrīz 40%) Latvijas iedzīvotāji nav gatavi pieņemt arī indiešus un ķīniešus kā potenciālos savu bērnu laulātos, tomēr liela daļa viņus spēj iztēloties kā draugus vai kolēģus un kaimiņus, un tikai 8% respondentu negribētu, lai šīs grupas dzīvo Latvijā. Interesanti, ka ebreji un amerikāņi, lai arī parasti tiek pieņemti citās mijiedarbības situācijās, samērā bieži ir noraidīti kā iespējamie ģimenes locekļi (attiecīgi 21% un 16%).

Ar aptaujas datiem sabalsojas daudzu fokusgrupu dalībnieku starpkultūru kontaktu pieredze, kas visbiežāk veidojas ar slāvu tautu pārstāvjiem (ukraiņiem, baltkrieviem, poļiem, krieviem). Tuvāka un, iespējams, negatīvus stereotipus izaicinoša pieredze ir novērojama arī ar Latvijā dzīvojošajiem ķīniešiem. FG dalībnieku viedokļos visbiežāk izskan vēlme izvairīties no saskarsmes ar musulmaņiem un romiem. Aizspriedumi pret šīm un citām kultūras grupām tiks analizēti nākamajā nodaļā. Diskusijās mēdz parādīties arī pasīvā starpkultūru mijiedarbības pieredze. Proti, citas kultūras, reliģijas vai rases cilvēki tiek pamanīti gan Rīgā, gan citos Latvijas reģionos starp ēdienu piegādes kurjeriem, basketbola vai futbola komandu spēlētājiem vai studentiem. Taču, runājot par aktīvu mijiedarbību, diskusijās tiek izcelta Latvijas iedzīvotāju neiecietība vai pašu FGD dalībnieku vēlme distancēties, īpaši no citas rases cilvēkiem. Piemēram, Evita (Rīga) atbalstītu diskriminējošu attieksmi pret tumšādaino, kurš būtu pieteicies darbā, jo viņa par šiem cilvēkiem neko nezina: „Ja pie manis pieteiktos darbā, kaut vai visiem kritērijiem atbilstu, es laikam izdomātu kaut kādu iemeslu, lai paņemtu to balto.”

Starpkultūru stereotipi un aizspriedumi

Atšķirību saskatīšana un uzsvēršana attiecībā ar citu kultūras grupu pārstāvjiem bieži izriet no stereotipiem. Šādi stereotipi ne tikai saglabājas grupas kultūras atmiņā, bet arī transformējas noteiktu vēsturisko situāciju iespaidā. Apzinoties starpkultūru priekšstatu situatīvo raksturu, šīs nodaļas mērķis ir parādīt, kādi stereotipi un aizspriedumi Latvijas sabiedrībā dominē par pētījumā iekļautajām kultūras grupām.

Iesākumā ir vērts pievērsties vispārējiem priekšstatiem par to, kuras grupas Latvijas iedzīvotāji uzskata par vairāk atšķirīgām un kuras – par drīzāk līdzīgām savai grupai. Aptaujā respondentiem tika lūgts novērtēt savas izjūtas attiecībā pret kultūras grupu, izmantojot *sajūtu termometru*, kas aptver pirmatnējo attieksmi skalā no 0 (ļoti aukstas jeb negatīvas jūtas) līdz 100 (ļoti siltas jeb pozitīvas jūtas). Šie dati parāda, ka gan uztvertā kultūras līdzība, gan vizuālās atšķirības nosaka iedzīvotāju attieksmi pret dažādām grupām (11. attēls). Latvijas iedzīvotājiem vissiltākās jūtas ir pret latviešiem (vidējais vērtējums 85). Izteikti pozitīvas jūtas tiek paustas arī pret slāvu tautu pārstāvjiem un krievvalodīgajiem. Savukārt attieksmē pret zviedriem, ebrejiem un amerikāņiem ir novērojama jau būtiski lielāka emocionālā distance. Aptaujas dati apstiprina iepriekšējos pētījumos secināto, ka musulmaņi Latvijas sabiedriskajā domā tiek uztverti kā visviesākā grupa, kurai cieši seko citas kultūras ziņā atšķirīgas grupas (afrikāņi, romi, indieši, ķīnieši un uzbeki).

11. attēls. Vidējais attieksmes vērtējums pret dažādām kultūras grupām

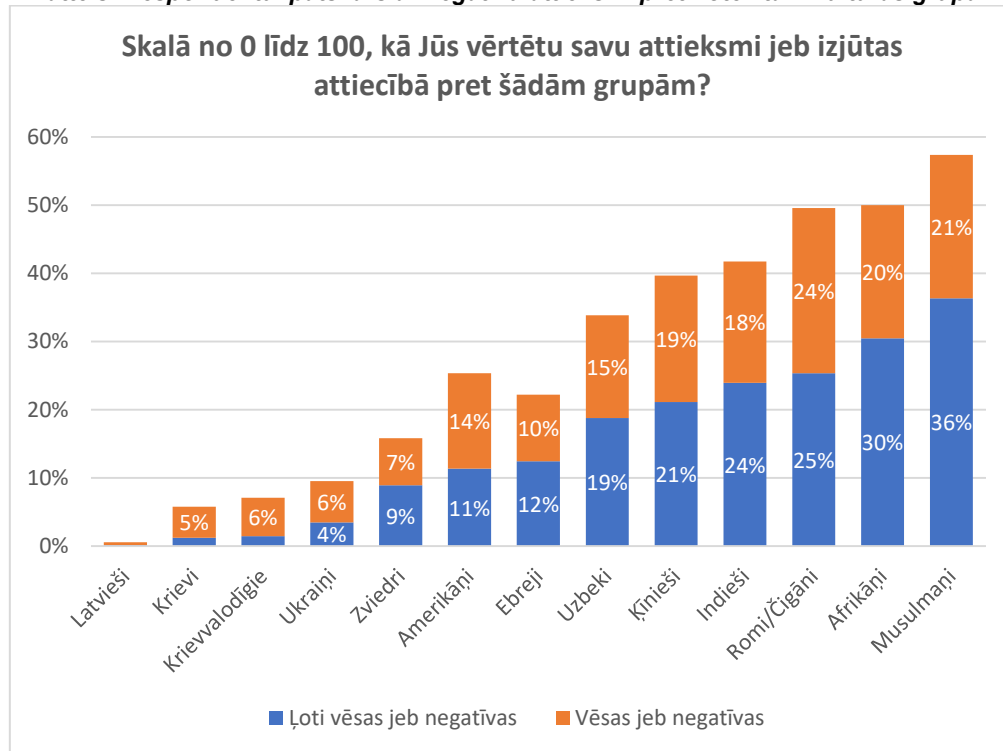

Piezīme: 0 nozīmē ļoti vēsas jeb negatīvas izjūtas, bet 100 – ļoti siltas jeb pozitīvas izjūtas

Pieņemot, ka negatīvu attieksmi definē izjūtu vērtējums, kas zemāks par 50 punktiem, bet ļoti negatīvu – vērtējums, kas zemāks par 25 punktiem, var secināt, ka pret kulturāli visatšķirīgākajām un svešākajām grupām Latvijas sabiedrībā tiek ieturēta vislielākā emocionālā distance (12. attēls). Vairums (57%) respondentu pauž negatīvas jūtas pret musulmaņiem, turklāt 36% aptaujāto atzīst, ka viņu jūtas pret šo grupu ir ļoti negatīvas. Pusei

iedzīvotāju ir negatīvas jūtas pret romiem un afrikāņiem, bet aptuveni 40% respondentu pauž negatīvu attieksmi pret indiešiem un ķīniešiem (20–30% respondentu jūtas pret šīm divām grupām ir ļoti negatīvas).

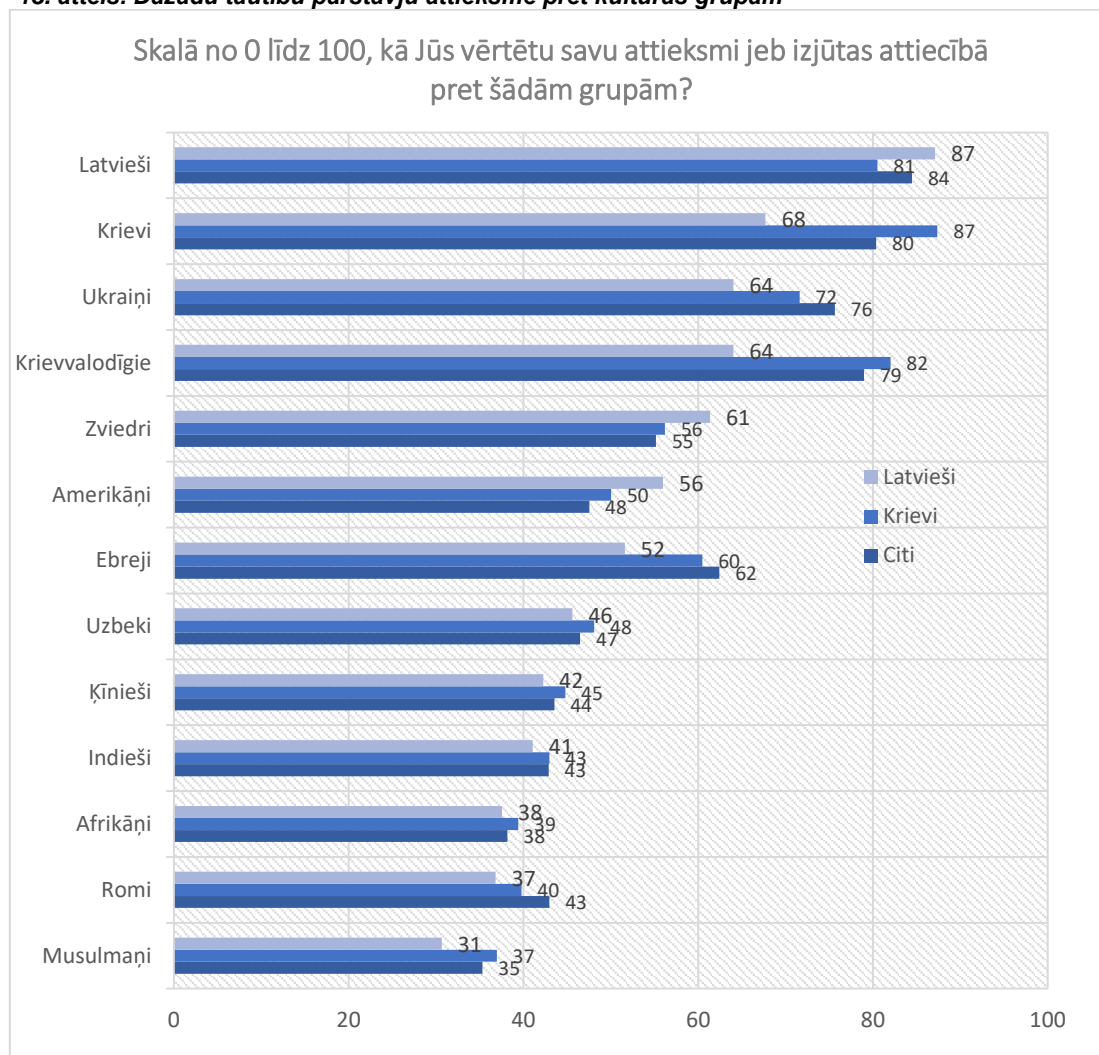
12. attēls. Respondentu īpatsvars ar negatīvu attieksmi pret noteiktām kultūras grupām

Piezīme: Ļoti vēsas jeb negatīvas izjūtas - vērtējums zemāks par 25 punktiem; vēsas jeb negatīvas izjūtas - vērtējums no 25 līdz 49 punktiem skalā no 0 līdz 100.

Kaut gan publiskajā diskursā saglabājas pretstāve starp latviešu majoritātes un krievvalodīgās minoritātes ģeopolitiskajiem uzskatiem un sociālajām atmiņām (Kaprāns un Saulītis 2017; Kaprāns un Mieriņa 2019b), Latvijas sabiedriskajā domā nav vērojamas ļoti negatīvas jūtas pret latviešiem vai krieviem. Starp latviešiem tikai 9% respondentu ir negatīvas, bet 2% ļoti negatīvas jūtas pret krieviem un tikai 1% krievu tautības respondentu ir negatīvas jūtas pret latviešiem. Vienlaikus aptuveni puse latviešu un krievu vissiltākās jūtas (100) pauž pret savu etnisko grupu. Tas norāda uz vērā ņemamo etnocentrisma lomu abās grupās. Kopumā, aplūkojot etnisko grupu atšķirības, latviešiem siltākas jūtas ir raksturīgas pret rietumniekiem (zviedriem, amerikāņiem), bet vēsākas – pret krieviem, krievvalodīgajiem un ebrejiem (13. attēls). Savukārt krieviem ir mazāk siltas jūtas pret latviešiem (kaut arī joprojām ļoti pozitīvas), tomēr siltākas jūtas pret musulmaņiem.

13. attēls. Dažādu tautību pārstāvju attieksme pret kultūras grupām

Piezīme: 0 nozīmē ļoti vēsas jeb negatīvas izjūtas, bet 100 – ļoti siltas jeb pozitīvas izjūtas

Reģionālā griezumā vissiltākās jūtas pret krievvalodīgajiem ir Rīgā, Latgalē un Zemgalē jeb reģionos, kuros ir visaugstākais krievvalodīgo īpatsvars. Līdzīga attieksme novērojama pret romiem – tā ir vissiltākā Kurzemē, kur romu kopienai ir ilga un bagātīga vēsture. Tas atgādina, ka paudzēs pārmantotie ikdienas kontakti ar citu tautību pārstāvjiem mazina savstarpējo distanci, bet ne aizspriedumus, jo tieši Kurzemē respondenti visbiežāk nevēlas romus redzēt kā kolēģus vai ģimenes locekļus. Sociāldemogrāfiskie dati arī liecina, ka Rīgā, kur ir visaugstākais multikulturālisma līmenis, valda siltāka attieksme pret kultūras grupām, kas vēsturiski nav dzīvojušas Latvijas teritorijā. Savukārt vecumgrupā līdz 35 gadiem ir novērojama daudz siltāka attieksme pret āfrikāņiem un musulmaņiem, kas, iespējams, parāda, ka jaunākajai paaudzei ir daudz lielāka tiešas mijiedarbības pieredze ar šīm grupām.

Lai labāk saprastu, kā veidojas šīs atšķirīgās attieksmes, fokusgrupu diskusijās arī tika izmantots *sajūtu termometrs*. Diskusiju dalībnieki, tāpat kā aptaujas respondenti, izveidoja trīs nosacītus pudurus. Pirmajā pudurī, kuru diskusijās mēdz saukt par *savējiem*, ietilpst grupas, pret kurām tiek paustas vissiltākās jūtas. Ar *savējiem* tiek saprastas kulturāli līdzīgās un paredzamās grupas – latvieši, krievi, ukraiņi un vācieši. Otro puduri, izmantojot Rīgas

krievvalodīgajā FG izskanējušo apzīmējumu, var dēvēt par *tālajiem*. Ar to tiek apzīmētas kultūras, kas ir svešākas, bet joprojām atpazīstamas (zviedri, amerikāņi un ebreji), jo vienojošais pamats ir Rietumu kultūra. Šim pudurim tiek piedēvēta arī globālā līderība, kapitālisma vērtības un ģeopolitiskā nozīmība. Visbeidzot trešo puduri veido ļoti atšķirīgās, faktiski svešās un neparedzamās kultūras, un tās noteikti nepieder pie *savējo* kategorijas. Šīs *nav-mūsējie-grupas* (uzbeki, ķīnieši, indieši, afrikāņi, romi, musulmaņi) diskusiju dalībnieku vidū biežāk izraisa stereotipiskus vērtējumus un palielina iespēju starpkultūru aizspriedumu zelšanai, piemēram, Andrejs (Rīga) uzskata, ka „šīm tautām un valstīm, un kultūrām nav tik laba tā reputācija, kas kaut ko labu dotu pasaulei”.

Lai dziļāk izpētītu uztverto kultūras tuvumu, aptaujas respondentiem tika lūgts novērtēt, cik liela ir atšķirība starp viņu un citu etnokulturālo grupu kultūru, vērtībām un dzīvesveidu. Šajā aptaujas jautājumā tika izmantota skala no 0 (nav atšķirības) līdz 10 (ļoti lielas atšķirības). Iegūtie dati liecina, ka latvieši, krievi un ukraiņi Latvijas sabiedriskajā domā tiek vērtēti kā kulturāli vistuvākās etniskās grupas, kas daļēji izskaidro salīdzinoši pozitīvās izjūtas starp tām un savstarpējo pieņemšanu (14. attēls). Tiesa, krievi redz latviešus kā kulturāli tuvākus nekā latvieši krievus (2.7 salīdzinājumā ar 3.6). Krievu vērtējumā latvieši un ukraiņi atrodas ļoti līdzīgās pozīcijās. Salīdzinot ar latviešiem, krievi ietur arī mazāku distanci ar ebrejiem, uzbekiem un musulmaņiem. Tomēr kopumā gan latvieši, gan krievi musulmaņus un afrikāņus uzskata par kulturāli visattālākajām grupām (aptuveni 8 punkti skalā no 0 līdz 10). Kultūras atšķirības ar ķīniešiem, indiešiem un romiem arī ir lielas (aptuveni 7 punkti). Interesanti, ka latvieši sevi uzskata par kulturāli līdzīgiem krieviem un zviedriem (aptuveni 4 punkti), bet atšķirīgākiem no amerikāņiem (5.3 punkti). Šādi rezultāti parāda, kā ģeogrāfiskais tuvums ietekmē Latvijas iedzīvotāju priekšstatus par kultūras grupu tuvību.

14. attēls. Starpkultūru atšķirības latviešu un krievu skatījumā

Jūsaprāt, cik liela ir atšķirība starp Jūsu tautības un šīs tautības/ grupas kultūru, vērtībām un dzīvesveidu skalā no 0 līdz 10?

Piezīme: 0 nozīmē nekādu atšķirību, savukārt 10 nozīmē ārkārtīgi lielas atšķirības

Lai noskaidrotu konkrētu negatīvu vai pozitīvu stereotipu saikni ar aptaujas anketā iekļautajām kultūras grupām, respondenti tika aicināti izvērtēt 18 dažādas īpašības (sk. 2. pielikumā pievienotās aptaujas anketas jautājumu Q16). Bija arī iespēja atzīmēt, ka piedāvātā īpašība neatbilst nevienai no grupām. Iegūtie rezultāti liecina, ka Latvijas sabiedriskajā domā par latviešiem dominē pozitīvs priekšstats – viņi ir čakli (48%). Ievērojami mazāka, bet tomēr vērā ņemama respondentu daļa latviešus vērtē arī kā drūmus, nomāktus un pakļāvīgus (18–20%), un, kaut gan latvieši rada jaunas idejas un inovācijas (20%), viņi var būt greizsirdīgi uz citu panākumiem (15%). Interesanti, ka latviešu respondentu atbildēs dominē pozitīvi autostereotipi (sk. 19. tabulu 5. pielikumā) – latvieši paši sevi uzskata par čakliem (54%), atvērtiem un draudzīgiem (33%) un par tādiem, kas ienes jaunas idejas un inovācijas (24%). Krievu tautības respondenti, kas ir daļa no Latvijas lielākās etniskās minoritātes, latviešus retāk raksturo kā strādīgus (37%), bet atvērtība un draudzīgums latviešiem tiek piedēvēts tikpat bieži, cik bieži tas parādās latviešu autostereotipos (31%) (sk. 20. tabulu 5. pielikumā). Zīmīgi, ka krievu respondentu vidū nav izplatīts uzskats, ka latvieši mēģina uzspiest savu kultūru citiem (14%) vai ka latvieši īpaši atbalsta savas tautas pārstāvjus (12%). Tas, iespējams, liecina, ka Krievijas valsts kontrolēto mediju izplatītais naratīvs par Latvijā valdošo nacionālismu nav spējis nostiprināties krievu minoritātes apziņā kā spēcīgs negatīvs stereotips par latviešu majoritāti.

Fokusgrupu diskusijās latvieši bieži parādās kā nozīmīga atsauce, īpaši saistībā ar pamatnāciju un nepieciešamību citām Latvijā dzīvojošām etnokulturālajām grupām mācīties latviešu valodu. Retāk latviešiem tiek piedēvēti kādi noteikti stereotipi. Starp negatīvajiem stereotipiem var pamanīt norādes uz latviešiem kā savrupu un ne sevišķi satīcīgu grupu, bet pozitīvie stereotipi izceļ latviešu miermīlīgumu, izturētību un ciešo saikni ar dabu (2. tabula).

2. tabula. Fokusgrupu dalībnieku priekšstati par latviešiem

Raksturojums	Stereotips
Latvieši ir viensētnieki, vienpaši. Mums jau vēsturiski tā ir veidojies. Mums ir savādāk, mēs neraujamies čupās. (Ainārs, Rīga)	Viensētnieki
Man liekas, ka latvieši varētu ieņemt pirmo vietu pasaulē ar to, cik ļoti mums viss ir sadrumstalots. Ja kādam kaut kas nepatīk, uzreiz ir – es izstājos un būvēju savu, vai tas ir klubs, vai tā ir biedrība. (Evita, Rīga)	Nesaticīgi
Latvieši saka - labāk slikts miers, nekā labs karš. Mēs neesam agresīvi. (Juris, Rēzekne)	Nav agresīvi
Mēs ļoti novērtējam dabu. Par pāris nocirstiem kokiem paskatieties, cik daudz cilvēku sašuta. Mums tas joprojām ir svarīgi. Mums ir svarīgi saglabāt mūsu ekoloģiju. Mums ir svarīgi, lai tā būtu ilgtspējīga, lai mūsu zeme spētu mūs ilgstoši pabarot. (Varis, Rīga)	Dabai draudzīgi

Krievi Latvijas sabiedriskajā domā visbiežāk tiek raksturoti kā atvērti un draudzīgi (39%), strādīgi (34%), īpaši savas grupas atbalstītāji (25%) un inovatori (20%). Tomēr aptuveni piektdaļa iedzīvotāju atbalsta negatīvus priekšstatus, kas krievus parāda kā draudu – viņiem tiek piedēvēta neloyalitāte pret valsti (18%) un mēģinājumi uzspiest savu kultūru citiem (21%).

Tāpat krievi dažkārt tiek uzlūkoti kā drauds Latvijas kultūrai un dzīvesveidam (15%). Krievu tautības respondentu atbildēs vēl izteiksmīgāk nekā latviešu vidū dominē pozitīvi autostereotipi – krievi sevi uzskata par atvērtiem un draudzīgiem (48%), kā arī čakliem un strādīgiem (46%). Latviešu respondenti krievus arī visbiežāk vērtē kā atvērtus un draudzīgus (34%), bet vienlaikus samērā izplatīti ir dažādi politiski ietonēti negatīvie stereotipi. Piemēram, krieviem, tiek piedēvēta vēlme īpaši atbalstīt savas tautas pārstāvjus (32%) un mēģinājumi uzspiest savu kultūru citiem (31%). Respektīvi, ievērojamas latviešu daļas skatījumā krievi tiek asociēti ar agresīvu etnocentrismu (sk. 19. tabulu 5. pielikumā).

Ukraiņi respondentu vērtējumā līdzinās krieviem, ja runa ir par pozitīvajām īpašībām, bet vērā ņemami negatīvi stereotipi par šo etnokulturālo grupu nav nostiprinājušies Latvijas sabiedriskajā domā. Savukārt katrs trešais respondents (31%) uzskata, ka ebreji, viena no Latvijas vēsturiskajām mazākumtautībām, ir tendēti atbalstīt savu tautu. Citiem vārdiem, gan ebrejiem, gan krieviem Latvijas sabiedriskajā domā itin bieži tiek piedēvēts drīzāk negatīvi ietonēts etnocentrisms. Katrs piektais respondents (19%) arī uzskata, ka ebrejiem ir pārāk daudz naudas un varas, bet nedaudz mazāku viedokļu grupu veido respondenti, kuriem šķiet, ka ebreji izliekas par upuriem (15%) un uzskata sevi par labākiem nekā citi (14%). Šāds negatīvo īpašību kopums definē ebrejus kā savrupu un augstprātīgu kultūras grupu. Tomēr, kā liecina aptaujas dati, negatīvie priekšstati par ebrejiem nav pārāk izplatīti Latvijas iedzīvotāju vidū.

Lielākā daļa latviešu FG dalībnieku norāda, ka krievi ir viņu draugu vai darba kolēģu lokā. Turpretī krievu un etniski jauktajā fokusgrupu diskusijā izskan viedokļi, kas cenšas nošķirt Latvijas krievus no Krievijas krieviem. Tam pamatā var būt gan Latvijas krievu akcents, gan atšķirīgā attieksme pret Latvijā notiekošo, gan atšķirīgā vērtīborientācija. Šīs simboliskās robežas un identitātes nosacītību, kas ļauj veidoties arī savdabīgiem Latvijas krievu autostereotipiem, kodolīgi izsaka, piemēram, Jūlija no Daugavpils: „Te mēs esam krievi, bet, ja mēs aizbraucam uz Krieviju, viņiem mēs vairs neesam krievi, jo mums ir akcents.” Savukārt Marinas (Kauguri) teiktais atsedz skatu uz Latvijas krievu dažādo paaudžu atšķirīgajām identitātēm: „Es vienmēr saku, ka neesmu krieviete, bet esmu krievvalodīgā. Attiecībā uz Krievijas krieviem esmu nedaudz rusofobe. Mani vecāki mani sauc par fašisti. Es trīsarpus gadus nodzīvoju Maskavā. Mana attieksme pret tiem krieviem ir kardināli mainījusies.” Šajā pretnostatījumā Latvijas krievi vairāk vai mazāk atklātā veidā sev piedēvē lojalitāti pret Latviju un spēcīgu saiti ar vietējo kultūrtelpu. Tas saskan ar jau agrāk pētnieku konstatēto, ka krievu/krievvalodīgo piederība Latvijai ir daudz spēcīgāka nekā Krievijai, turklāt laika gaitā tā ir kļuvusi pat spēcīgāka (Kaprāns un Mieriņa 2019a; Duvold 2020, 45–49). Diskusijās bieži tiek uzsvērts, ka krievi ir tuvi latviešiem, ka viņu domāšana, lai arī citādāka, ir atpazīstama un saprotama. Latvijas krieviem kā negatīvs stereotips tiek piedēvēta uzticēšanās Krievijas medijiem, kā arī ekspresīvais, skaļais un agresīvais raksturs, bet kā pozitīvs stereotips daudzkārt parādās atvērtība un draudzīgums.

3. tabula. Fokusgrupu dalībnieku priekšstati par krieviem

Raksturojums	Stereotips
Man nekas nav pret Krievijas krieviem, bet viņu vidū tas ir ļoti izteikti. Viņš atbrauc un saka – es gribu, lai ielu nosaukumi būtu arī krievu valodā. Tieši to pašu emigrējošie krievi izdarīja Braitonā, Amerikā, viņi piespieda varasiestādes uzlikt ielu nosaukumus arī krievu valodā. Viņi sit sev pa krūtīm – mēs esam krievi. Tas jau vairāk ir nacionālisms. [...] Jā, un tad sākas apvainojumi – kas jūs tādi te esat, jūs jau te vispār nekas neesat. Uzreiz rodas jautājums, ko tad tu uz šejieni pie tiem „nekādajiem” esi atbraucis? (Juris, Daugavpils)	Nacionālisti
Ļoti liela daļa krieviski runājošo neskatās nevienu Latvija kanālu. Latvijas kanāli ļoti maz raida krieviski. Tas ir liels klupšanas akmens. (Juris Rīga)	Lieto Krievijas medijus
Es esmu pārlicināta, ka Krievijas krievi mani nepieņemtu, lai gan mani vecāki ir no Nižņajas Novgorodas, es pat esmu tur bijusi. Viņi pret mani izturējās ļoti labi, bet viņi ir absolūti savādāki. Viņiem ir pilnīgi cita mentalitāte. Mēs, kas dzīvo Latvijā, no viņiem tik ļoti atšķiramies. Mēs esam tik atšķirīgi, ka vienīgais, kas mūs vieno – krievu valoda un tas, ka mēs arī pēc tautības esam krievi. (Tatjana, Rīga)	Esam atšķirīgi
Fascinē krievu tautība. Es kādu laiku Rīgā strādāju celtniecībā, kur tikai krieviski viss notiek. Krievu valoda ir bagāta valoda. Bagāta ar visu ko, protams. Arī ar labiem lamuvārdiem, izteicieniem. (Aļģirds, Tukums)	Bagāta valoda
Krievi ir sabiedriskāki, vairāk ģimeniskāki. [...] Krievs zāli ēdis, bet par savējo kritīs. (Ainārs, Liepāja)	Aizstāv savējos

Romiem Latvijas sabiedriskajā domā tiek piedēvēti vairāki negatīvi stereotipi. Saskaņā ar aptaujas datiem 42% respondentu domā, ka romiem nevar uzticēties, bet 37–38% uzskata, ka viņi ir slogs sociālās drošības sistēmai un palielina noziedzības līmeni. Attieksme pret romiem būtiski atšķiras starp Latvijas reģioniem. Negatīvi aizspriedumi pret romiem vismazāk ir izplatīti Kurzemē, bet visbiežāk ar tiem var saskarties Zemgalē. Proti, romus par neuzticamiem atzīst 30% kurzemnieku un 60% zemgaliešu; par slogu sociālajai sistēmai romus uzskata 14% kurzemnieku un 60% zemgaliešu; 17% kurzemnieku romus uzskata par noziedzības draudu, kamēr Zemgalē tā domā 36% respondentu. Aizspriedumi par romiem saistībā ar noziedzību ir vēl izplatītāki Vidzemē un Latgalē, kur tā domā vidēji katrs otrais respondents. Daudzi romus uzskata par īpaši atbalstošiem pret savu grupu, kā arī par izteikti agresīviem un nekaunīgiem. Tātad var secināt, ka salīdzinājumā ar iepriekš aplūkoto grupu vērtējumu, aizspriedumi par romiem ir visnotaļ izplatīta parādība Latvijas sabiedrībā, kaut gan eksistē nozīmīgas reģionālās atšķirības, ko svarīgi ņemt vērā integrācijas un saliedētības politikas īstenošanai.

Šī pētījuma ietvaros veicām arī aptaujas eksperimentu, lai noskaidrotu vai stereotipiska attieksme ir izteiktāka gadījumā, ja romus apzīmē kā čigānus. Pusei no respondentiem anketā tautība “roms” tika aizstāta ar “čigāns”. Kopumā tie bija 26 jautājumi/apgalvojumi, kuros tika pārbaudīts, vai pieaug aizspriedumaina attieksme pret šo tautību, mainoties tās apzīmējumam. Iegūtie rezultāti parāda, ka gadījumos, kad tautības nosaukums ir “čigāni”, pieaug aizspriedumaina attieksme (4. tabula). Taču statistiski nozīmīgas atšķirības konstatējamās tikai divos gadījumos. Pirmkārt, ja respondentam vaicāja, vai romi ir drauds latviskajam dzīvesveidam un kultūrai, apstiprinošu atbildi sniedza nepilni 6% respondentu. Savukārt, ja šajā pašā jautājumā lietoja “čigānu” kategoriju, apstiprinoši atbildēja jau 10%

respondentu. Otrkārt, ja respondentam vaicāja, vai romi palielina noziedzību, apstiprinoši atbildēja 39% respondentu, bet otrajā variantā tā uzskatīja jau nepilni 46% respondentu.

4. tabula. Aptaujas eksperimenta par romiem/čigāniem rezultāti

Jautājums/Apgalvojums par romiem	Respondentu grupa: Romi	Respondentu grupa: Čigāni	Atšķirība
Kā Jūs vērtētu savu attieksmi jeb izjūtas attiecībā pret romiem/čigāniem skalā no 0 (ļoti vēsas) līdz 100 (ļoti siltas)?	40	36	4%*
Nevēlētos strādāt kopā kā ar kolēģi	25.5%	29%	3.5%
Nevēlētos, lai kļūtu par bērna laulāto	50%	48.7%	1.3%
Nevaru iztēloties kā tuvu draugu	28.6%	31.5%	2.9%
Nevēlētos, lai dzīvo kaimiņos	27.3%	30.6%	4%
Nevēlētos, lai vispār dzīvo Latvijā	10.2%	10.5%	0.3%
Nevarētu pieņemt kā Latvijas prezidentu	50.8%	48.2%	-2.6%
Cik liela ir atšķirība starp Jūsu tautības un šīs tautības/grupas kultūru, vērtībām un dzīvesveidu skalā no 0 līdz 10	7	7.1	1%
Viņi nav lojāli Latvijas valstij	11.4%	13.6%	2.2%
Viņiem ir pārāk daudz naudas un varas	1.4%	1.6%	0.2%
Viņi uzskata sevi par labākiem nekā citi	3.6%	4.4%	0.8%
Viņi tēlo cietējus un upurus	16.4%	19.8%	3.4%
Viņi ir tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi	15.3%	17.2%	1.9%
Viņi ienes jaunas idejas un inovācijas	2.7%	3.4%	0.7%
Viņi ir drūmi un nomākti	2.2%	3.6%	1.4%
Viņi ir slogs sociālās apdrošināšanas sistēmai (dzīvo uz pabalstiem)	38.1%	38.1%	0%
Viņi ir drauds latviskajam dzīvesveidam un kultūrai	5.8%	10.3%	4.5%**
Viņiem nevar uzticēties	38.7%	45.7%	7%**
Viņi ir atvērti un draudzīgi	6.1%	7%	0.9%
Viņi uzvedas agresīvi un bezkaunīgi	23.6%	27.8%	4.2%*
Viņi mēģina uzspiest savu kultūru citiem	3.6%	2.3%	-1.3%
Viņi ir čakli un strādīgi	2.1%	4.3%	2.2%*
Viņiem skauž citu panākumi	4.9%	5.5%	0.6%
Viņi īpaši atbalsta savas tautas pārstāvjus	28.9%	30.2%	2.3%
Viņi ir pakļāvīgi	1.4%	2%	0.6%
Viņi palielina noziedzības līmeni valstī	35%	38.6%	3.6%
Kopējais efekts*			1.1%***

Piezīme: Statistiski nozīmīga atšķirība: *90%, **95%; ***99%. Jautājumi sakārtoti uzdošanas secībā.

Kopumā var konstatēt, ka, apzīmējot šo etnisko grupu kā "čigāni", aizspriedumainā attieksme pastiprinās, taču šis efekts ir relatīvi neliels (1.1%). Tādējādi var secināt, ka apzīmējums "romi" kopumā būtiski nemaina Latvijas iedzīvotāju stereotipus un aizspriedumus pret šo grupu. Tajā pašā laikā atsevišķos kontekstos aizspriedumainā attieksme ir būtiski lielāka, ja lietots apzīmējums "čigāni".

* Eksperimenta rezultāti analizēti, izmantojot fiksēto efektu metaanalīzes metodi (*fixed-effects meta analysis*) (Gerber un Green 2012, 361–62)

FG diskusijās par romiem jeb čigāniem arī izskan dažādi negatīvi stereotipi, t. i., viņi tiek uzskatīti par zagļiem, blēžiem, likumpārkāpējiem, neuzticamām personām un liekēžiem (5. tabula). FG dalībnieki apšaubā romu tautības cilvēku atbilstību noteiktām profesijām un nespētu pieņemt romu kā darba kolēģi. To kodolīgi, piemēram, ilustrē Jānis (Preiļi): „Ja autoservisā čigāns pieņems mašīnu, tad es brauktu uz citu servisu.” Līdzās izteiksmīgajiem negatīvajiem stereotipiem visās diskusijās izskan arī pārdomas, cik pamatoti ir šādi stigmatizējoši priekšstati. Respektīvi, diskusiju dalībnieku zināmā mērā ir spējīgi apzināties, ka viņu priekšstati ir aizspriedumaini, paaudzēs pārmantoti, dziļi iesakņojušies Latvijas kultūrā un var pastāvēt ārpus jebkādas personiskas pieredzes. Tieši personiskā pieredze FG diskusijās tiek dažkārt izmantota, lai uzsvērtu Latvijas romu dažādību un lai izaicinātu negatīvos stereotipus, piedāvājot citādāku skatījumu, kurā romi ir tīrīgi, izglītoti, uzticami un strādīgi. Citādākas attieksmes priekšnosacījumus un tapšanu izgaismo Solvitas (Upesciems) sacītais: „Kad tu redzi, ka „Narvesenā” čigāns strādā, tad tu pirmajā reizē ar tādu skepsi uz viņu skaties. Nākamajā reizē tu ieej, atkal viņš strādā. Tā viņš strādā jau trešo mēnesi, tad jau nav ne vainas.”

5. tabula. Fokusgrupu dalībnieku priekšstati par romiem

Raksturojums	Stereotips
Pārsvārā viņi nemāk ne lasīt, ne rakstīt. Prot tikai naudu skaitīt. Viņi paši neko negrib. (Jūlija, Daugavpils)	Neizglītoti
Kad pie manis atnāk čigāns, es zinu, kāds viņš būs. Viņš vervelēs, viņš mēģina tev aizmāļēt acis, it īpaši, ja viņi ir vainīgi. Kad viņi nāk, viņi muld. Kad es braucu pārbaudēs, tad viņiem ļoti daudz kas ir patvaļīgi sabūvēts, tad man viņi ir jāsoda, tad viņi brauc un taisnojas. Tur ir ko noklausīties. Tur varētu ierakstīt, ko viņi bāž ausīs, tas ir vispār... (Alģirds, Tukums)	Blēdīgi
Man tai saprātā ir nosēdies, ka lielākā daļa dzīvo no nelegālo vielu tirgošanas – alkohols, cigaretes, narkotikas. Es uz vienas rokas pirkstiem esmu redzējis cilvēkus, kuri strādā. (Juris, Jēkabpils)	Likumpārkāpēji
Man bieži nākas saskarties ar čigāniem. Ķekavā ir daudz čigānu. Viņi visi ir tādi, ka tik kādu apšmāukt, ka tik kādu apzagt. Slideni tipiņi. (Boriss, Rīga)	Zagļi
Es nezinu, kāpēc pret čigāniem visā pasaulē ir tādi aizspriedumaini viedokļi. Man darbā viens tāds strādāja, nekāda vaina. Es gan ļoti brīnos, par ko viņš strādā, jo parasti jau viņi ir, juristi, dziedātāji, vēl tur kaut kas, bet šis bija vienkārši šoferis. [..] Viņš bija ļoti inteligents cilvēks. Uz rupjībām nekad neatbildēja, bet vienmēr centās no tā izvairīties. Tas mani vienmēr izbrīnīja. Tā viņš bija audzināts. (Juris, Daugavpils)	Inteliģenti
Es par čigāniem varu pateikt, ka viņi ļoti aizstāv viens otru. Man skolas laikā klasesbiedrene bija čigāniete, tur bija tā, ka nedod Dievs, kāds tai meitenei kaut ko pateiks, tur vecāki bija klāt un visus ņēma priekšā. (Solvita, Upesciems)	Solidāri
Čigāni vienmēr ir jautri. Viņiem pat bērēs ir jautri. Čigāni tomēr arī ir nedaudz eksotiski. (Juris, Daugavpils)	Jautri

Saskaņā ar aptaujas datiem katrs ceturtais respondents afrikāņus raksturo kā tik savādus un savrupus, ka viņus nekad nevar pilnībā pieņemt par Latvijas sabiedrības locekļiem. Tāpat vērā ņemama aptaujāto daļa (16-20%) uzskata, ka afrikāņi nav lojāli Latvijai, ļaunprātīgi izmanto sociālās drošības sistēmu, izturas nekaunīgi un agresīvi un palielina noziedzības

līmeni. Šādi aizspriedumi, kā liecina FG diskusijās izskanējušie viedokļi, mēdz sakņoties priekšstatos par Āfrikas bēgļiem – sociālajā kategorijā, kuras tēlu Latvijā lielā mērā ir izveidojusi un nostiprinājusi starptautiskā ziņu plūsma. Viņpus bēgļu rāmējuma afrikāņiem tiek piedēvēti negatīvi ietonēti stereotipi, kas izriet no šīs iztēlotās grupas eksotizācijas. Piemēram, afrikāņi FG diskusijās tiek attēloti kā mežonīgas ciltis, kuras nav skārusi civilizācija un kuru pārstāvjiem ir raksturīga agresīva uzvedība. Ik pa laikam parādās nievājošais apzīmējums „nēģeris”, kurā arī iemiesojas attieksme pret afrikāņiem. Taču FG dalībniekiem nav nolūks tiešā veidā aizskart, un tas acīmredzami liecina par agrākās nozīmes izmantošanu, kad ar „nēģeri” tika apzīmēts melnādainis cilvēks, kura izcelsme parasti bija Āfrikas kontinents. No otras puses, *nēģera* kategorija, protams, iederas citas rases atsvešināšanas diskursā, kas veicina rasismā balstītu neuzticēšanos. Šo attieksmi pauž Aleksandra (Rīga) teiktais: „Mani atgrūž tumšādaini cilvēki, nēģeri. Es nezinu viņu valodu, kultūru. Man viņi neriebjas, bet es viņiem neuzticos.”

Aptaujā rezultāti liecina, ka musulmaņi tiek uztverti līdzīgi afrikāņiem (realitātē tās, protams, ne vienmēr arī ir savstarpēji izslēdzošas grupas), tomēr negatīvie stereotipi par šo grupu ir vēl izplatītāki. Daudzi respondenti (38%) uzskata, ka musulmaņi ir tik savādi un savrupi, ka viņus nekad nevar pilnībā pieņemt par Latvijas sabiedrības locekļiem. Tāpat musulmaņi tiek saistīti ar nelojalitāti pret Latvijas valsti un ar apdraudējumu Latvijas dzīvesveidam un kultūrai, piedēvējot viņiem neuzticamību, agresivitāti, nekaunīgumu, uzbāzīgumu, noziedzīgumu un etnocentrismu. Fokusgrupu diskusijās musulmaņi tiek regulāri saistīti ar negatīviem stereotipiem (6. tabula). Visbiežāk viņi tiek iztēloti kā reliģiozi ekstrēmisti, kas cenšas uzspiest savu kultūru un pārliecību. Turklāt islāms diskusijās tiek novērtēts kā Latvijai vissvešākā reliģija. Šo negatīvo stereotipu avots parasti ir citu Eiropas valstu neveiksmīgā pieredze ar musulmaņu kopienām. Tādējādi musulmaņi faktiski simbolizē tos draudus drošībai un kultūrai, ar kuriem liela Latvijas sabiedrības daļa asociē imigrantus kā tādus (Kaprāns un Mieriņa 2019a, 35–44).

Monolīto negatīvo priekšstatu par musulmaņiem līdzsvaro atsevišķu diskusiju dalībnieku pozitīvā personiskā pieredze, kas gūta musulmaņu zemēs vai komunicējot ar musulmaņu imigrantiem Eiropas valstīs. Pieredze un vispārējās zināšanas tiek izmantotas, lai norobežotu mēreno (turki, irāņi, tatāri) un radikālo (sīrieši, afgāņi) musulmaņu grupas. Uzskatāma ilustrācija mērenajiem musulmaņiem ir uzbeki – etnokulturālā grupa, kurai FGD tika pievērsta īpaša uzmanība, ņemot vērā pēdējos gados pieaugušo uzbeku darba migrantu īpatsvaru Latvijā. FG dalībnieku pozitīvie stereotipi par uzbekiem lielākoties ir pārmantoti no padomju laika, kad Uzbekija bija viena no 15 padomju republikām. Šajā kontekstā diskusijās parādās labvēlīgi izteikumi gan par uzbeku virtuvi, gan par augļiem, kas importēti no Uzbekistānas. Tomēr arī uzbekiem tiek pārņemta savrupība, kas sadzirdama, piemēram, Tatjanas (Rīga) teiktajā: „Uzbeku puīši pie mums [Rīgā] dzīvo savā grupiņā. Tu neko viņiem nepadarīsi. Jā, viņi ir ļoti pieklājīgi, viņi sveicinās, bet viņi vienalga turas nostāk savā bariņā.”

6. tabula. Fokusgrupu dalībnieku priekšstati par musulmaņiem

Raksturojums	Stereotips
Musulmaņiem Korānā ir rakstīts, ka, ja tu nogalināsi neticīgo, tu nonāksi paradīzē. Tieši tāpēc jau viņiem to pašnāvnieku ir tik daudz. (Jānis, Preiļi)	Pašnāvnieki
Pēc definīcijas visas reliģijas ir miermīlīgas, bet musulmaņu reliģija ar viņu fanātiskajiem līderiem – tā mūsdienās ir ļoti agresīva palikusi. Viņa sēj naidu caur tiem agresīvajiem kanāliem. Ja mums šeit sāks celt mošejas, ja šeit viņu saradīsies ļoti daudz – oi, cik ātri te pazudīs kristietība, oi, cik ātri viņa sāks zust un pazust! Mēs nekur no tā nepaliksīm. Viņi nāks un ienāks šeit, jo mēs esam demokrātiski, mums te ir cilvēciskās vērtības, reliģiskās vērtības, tad es redzu lielāku ietekmi no musulmaņu puses, ne no kristiešu. (Ainārs, Liepāja)	Ekstrēmisti
Pirms kāda laika es gribēju nopirkt dzīvokli, kur blakus dzīvoja musulmanis. Diezgan turīgs musulmanis. Ja nemaldos, viņš pat vadīja kaut kādu biedrību. Ļoti nepatīkama vieta, bija ļoti nepatīkami tur atrasties. Tā bija māja ar astoņiem dzīvokļiem, viņš tur dzīvo, viņš tur ir galvenais, viņam klāt tu nevari pieiet, runāt ar viņu tu nevari, viņš dzīvo ļoti noslēgti, nevienam acīs nerādās, ne ar vienu nesveicinās. Dzīvot blakus tādām kaimiņam, kurš nesveicinās, lai gan Ķengaragā katrs tev pretī nākošais čigāns pados labdienu, ir ļoti nepatīkami. Tu jau nezini, ko no tāda sagaidīt, ja viņš ir tāds pats par sevi. (Artūrs, Rīga)	Neparedzami
Man ir priekšstats, ka musulmaņi ir netīrīgi, tātad apkārt vienmēr būs netīrība un bardaks. Labāk no viņiem tālāk. (Jūlija, Daugavpils)	Netīrīgi
Pie musulmaņiem ir viesmīlīga uzņemšana. Tad, kad tu pie viņiem brauc, tas viņiem patīk. Viņi tevi uzņem labprāt, viņi to izrāda, viņi ir lepni par savu zemi. (Varis, Rīga)	Viesmīlīgi
Normāls musulmanis ir normāls cilvēks. Musulmaņi ciena vecāka gadagājuma cilvēkus, musulmaņu valstīs nav bērnumu, tur bērnus nepamet. Tad, kad es dzīvoju Anglijā, man bija iespēja ieiet mošejā. Man bija interesanti paskatīties, kas tur iekšā notiek, kā tur izskatās. (Juris, Daugavpils)	Normāli cilvēki
Esmu bijis Irānā, kas ir tipiska musulmaņu zeme. Par to man ir vislabākās atmiņas. [...] Es jutos Irānā ļoti droši. Es divpadsmitos naktī bez jebkādam problēmām varēju staigāt apkārt pa pilsētas ielām. Man nebija nekādu baiļu sajūtu no viņiem. [...] Ja visi musulmaņi būtu tādi, kādi ir Irānā, tad man patiktu tāda reliģija - lai viņa būtu. (Zintis, Rīga)	Drošība

Aptaujas dati atklāj, ka par ebrejiem Latvijas sabiedriskajā domā visbiežāk sastopams priekšstats kā par tādiem, kas īpaši atbalsta savas tautas pārstāvjus: tā uzskata 31% respondentu. Biežāk šāds viedoklis dzirdams respondentiem vecumā virs 35 gadiem. Turklāt jo augstāka iegūtā izglītība, jo biežāk respondents piekrīt, ka ebreji atbalsta savējos. Izglītotākā respondentu grupa biežāk arī pauž viedokli, ka ebreji tēlo cietējus un upurus vai uzskata sevi par labākiem nekā citi. Tajā pašā laikā izplatītais stereotips, ka ebrejiem ir pārāk daudz naudas un varas (kopumā tā uzskata 19% aptaujāto), neuzrada nozīmīgas atšķirības starp izglītības grupām. FG diskusijās ebreji parādās kā relatīvi tuva etnokulturālā grupa, kas pārsvarā tiek raksturota pozitīvā gaismā, viņiem piedēvējot inteliģenci un talantīgumu. Artūrs (Rīga), kas pazīstot Latvijas ebrejus, uzskata, ka ebreju kultūra „tiek būvēta uz tāda pamata, kā viņi tiek audzināti, kāda ir viņu attieksme pret vecākiem, kāda ir viņu attieksme pret naudu, biznesu, draugiem, kolēģiem. Klāt visam vēl ir spēcīga reliģiozitāte. Es domāju, ka tas arī ir tas, kas viņus padara inteliģentākus”. Diskusijās izskan arī viedoklis, ka ebreji „ļoti jūtīgi attiecas pret savu tautību” un lepojas ar to (Mihaīls, Rēzekne). Turpretī daudz retāk parādās izteikumi, kas

sakņojas tradicionālajos stereotipos par ebrejiem kā bagātiem vai varaskāriem cilvēkiem, kuriem nevar uzticēties.

Par zviedriem un indiešiem Latvijas sabiedriskajā domā nav identificējami plaši izplatīti stereotipi. FG dalībnieku izteikumos par zviedriem var pamanīt zināmu neuzticību, emocionālo distanci, piedēvējot viņiem savrupu un nesaprotamu dzīvesveidu. Priekšstats par indiešiem arī ir visnotaļ izplūdis un parasti balstās indiešu reliģijā, kultūrā, kulinārijā, sociālajā kārtībā, kas piešķir šai grupai izteikti eksotisku tēlu. Taču eksotika, īpaši ja tā tiek privāti pieredzēta, var izraisīt arī negatīvu reakciju. Piemēram, FG vairākkārt parādās izteikumi, ka indieši lieto ļoti specifiskas smaržas, kas nerada labu iespaidu. Lūk, kā tas izpaužas Aleksandra (Rīga) pieredzē: „Man bija gadījums, es braucu autobusā kopā ar indiešiem. Es nezinu, kas tās par smaržām, kas tas par vīraku, ko viņi lieto, katram jau ir sava smaržu izjūta, bet man tā smarža ļoti nepatīk. Es parasti paeju tālāk no viņiem.”

Savukārt ķīnieši aptaujā visbiežāk tiek asociēti ar strādīgumu (25%). Šī pozitīvā īpašība dominē arī FG diskusijās. Daļa aptaujas respondentu arī uzskata, ka ķīnieši ienes jaunas idejas un inovācijas (17%). Tāpat aptaujas rezultāti parāda, ka 14% respondentu uzskata, ka ķīnieši ir tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi. Kaut gan FG dalībnieki ir pamanījuši, ka ķīnieši dzīvo dažādās Latvijas vietās vai ka viņu bērni mācās Latvijas skolās, kopumā diskusijas liecina, ka Latvijas iedzīvotāju priekšstati par šo grupu ir diezgan nenoteikti un izplūduši. Tiesa, Rīgas krievvalodīgajā FG reljefāk parādās bažas par ķīniešu imigrantu vēlmi nodibināt savu kārtību jaunajās mītnes zemēs, kā tas redzams Andreja (Rīga) izteikumā: „Ķīnieši ir problēma. Lai kur viņi nedzīvotu, viņi visur būvē savu Ķīnu. Protams, lai nerīkotos nelikumīgi, viņi pieņems visus noteikumus, bet, tiklīdz simts ķīnieši sanāks kopā, tā viss – Ķīnas filiāle garantēta.”

7. tabula. Starpkultūru stereotipi (%)

	Latvieši	Krievi	Ukraiņi	Ebreji	Romi	Zviedri	Uzbeki	Ķīnieši	Indieši	Amerikāņi	Afrikāņi	Musulmaņi	Neviena no grupām	Grūti pateikt
Viņi nav lojāli Latvijas valstij	1	18	7	7	13	6	11	14	13	11	20	30	21	30
Viņiem ir pārāk daudz naudas un varas	3	10	2	19	2	4	1	5	1	24	2	5	22	33
Viņi uzskata sevi par labākiem nekā citi	8	16	2	14	4	7	2	4	2	26	2	11	17	26
Viņi tēlo cietējus un upurus	6	13	6	15	18	1	4	2	3	3	12	13	19	27
Viņi ir tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi	1	2	1	4	16	2	6	14	15	5	26	38	19	26
Viņi ienes jaunas idejas un inovācijas	20	20	10	11	3	17	4	17	6	18	3	4	15	37
Viņi ir drūmi un nomākti	20	2	2	4	3	2	5	5	4	2	6	12	30	29
Viņi ir slogs sociālās apdrošināšanas sistēmai (dzīvo uz pabalstiem)	3	4	2	3	38	1	3	4	6	3	19	19	18	24
Viņi ir drauds latviskajam dzīvesveidam un kultūrai	0	15	2	2	8	1	3	7	6	7	11	27	30	24
Viņiem nevar uzticēties	2	7	4	10	42	2	5	7	6	6	13	26	17	21
Viņi ir atvērti un draudzīgi	31	39	32	10	7	16	10	8	7	18	6	4	9	28
Viņi uzvedas agresīvi un bezkaunīgi	1	12	3	2	26	1	5	4	4	8	17	24	20	25
Viņi mēģina uzspiest savu kultūru citiem	7	21	2	5	3	1	1	3	1	14	3	24	24	22
Viņi ir čakli un strādīgi	48	34	32	15	3	18	9	25	9	12	4	4	7	22
Viņiem skauž citu panākumi	15	6	4	6	5	1	3	3	2	3	3	4	25	42
Viņi īpaši atbalsta savas tautas pārstāvjus	12	25	9	31	30	6	6	14	11	10	9	24	8	22
Viņi ir pakļāvīgi	18	4	4	2	2	3	4	4	5	2	4	2	24	41
Viņi palielina noziedzības līmeni valstī	1	9	2	2	37	1	6	4	5	6	16	24	18	26

8. tabula. Biežāk minētie pozitīvie un negatīvie starpkultūru stereotipi (%)

	Pozitīvais (minējuši >10%)	Negatīvais (minējuši > 10%)
Latvieši	Čakli un strādīgi	Drūmi un nomākti
Krievi	Atvērti un draudzīgi	Mēģina uzspiest savu kultūru citiem
Ukraiņi	Atvērti un draudzīgi, čakli un strādīgi	-
Ebreji	Čakli un strādīgi	Ir pārāk daudz naudas un varas
Romi (Variants A)/ Čigāni (Variants B)	-	Viņiem nevar uzticēties
Zviedri	Čakli un strādīgi	-
Uzbeki	Atvērti un draudzīgi	Nav lojāli Latvijas valstij
Ķīnieši	Čakli un strādīgi	Nav lojāli Latvijas valstij, tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi
Indieši	-	Tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi
Amerikāņi	Atvērti un draudzīgi, ienes jaunas idejas un inovācijas	Uzskata sevi par labākiem nekā citi
Afrikāņi	-	Tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi
Musulmaņi	-	Ir tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi

Aptaujas dati atklāj, ka aptuveni katrs ceturtais Latvijas iedzīvotājs pauž negatīvu vērtējumu par amerikāņiem – viņiem tiek piedēvēta pārāk liela vara un nauda. Kopumā tā uzskata 24% aptaujāto, bet būtiski biežāk to pauž latvieši (27%) nekā cittautieši (19%). Tāpat amerikāņiem tiek piedēvēta lepība un augstprātība. Katrs ceturtais respondents norāda, ka amerikāņi uzskata sevi par labākiem nekā citi. Savukārt 14% aptaujāto uzskata, ka amerikāņi mēģina citiem uzspiest savu kultūru. Retāk amerikāņi tiek asociēti ar tādām pozitīvām īpašībām kā atvērtība, draudzība vai oriģinalitāte un inovatīvums (18%). FG diskusijās amerikāņi arī biežāk izpelnās nelabvēlīgu attieksmi, kas izpaužas apgalvojumos, ka amerikāņi „cenšas regulēt visu pasauli” (Juris, Daugavpils) un ka amerikāņiem ir atšķirīgs dzīvesveids un domāšana, jo „viņiem jau skolā māca, ka viņi ir mūžīgie uzvarētāji” (Varis, Rīga). Pozitīvie stereotipi par amerikāņiem diskusijās parādās retāk, un tie uzsver amerikāņu meritokrātiskās kultūras pārākumu, kas nodrošina, ka „cilvēks, kurš uzrāda labākos rezultātus, tur vienmēr būs pieprasīts” (Andrejs, Rīga).

Lai gūtu vispārēju ieskatu viedokļos par dažādajām kultūras grupām, pētījumā tika izmantota optimālās mērogošanas (*optimal scaling*) metode jeb galveno komponentu analīze, kas ļauj samazināt dažādos raksturlielumus līdz divām asīm (dimensijām). Abas dimensijas izskaidro 77% no kopējās datu izkliedes (50% 1. dimensija un 27% - 2. dimensija), kas ir labs precizitātes līmenis. Pirmo dimensiju raksturo tas, ka etniskā grupa tiek asociēta ar draudu vai slogu Latvijai (9. tabula), uz ko norāda pozitīvas vērtības uz attiecīgās (horizontālās) ass.

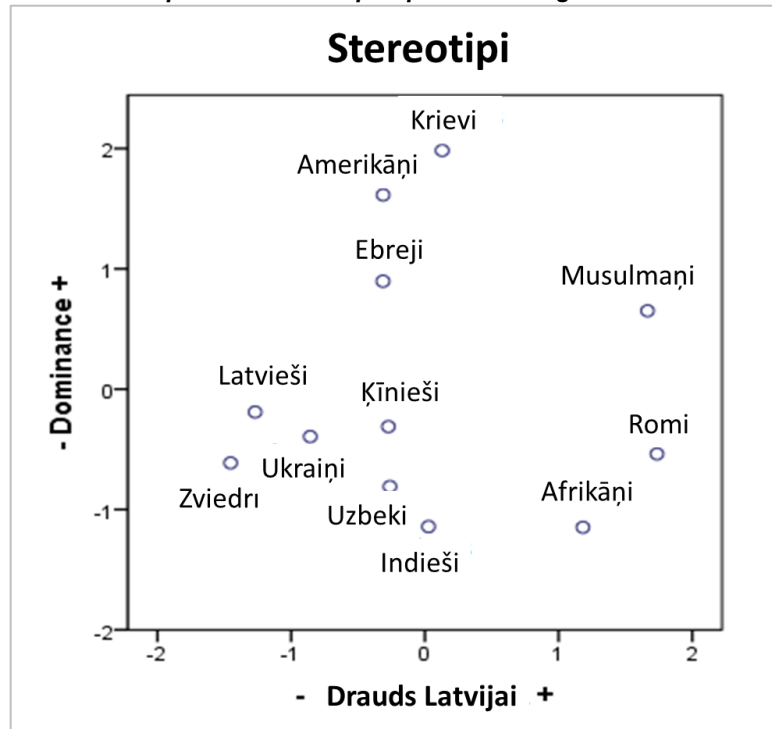
Turpretī negatīvās vērtības uz šīs ass liecina, ka grupa tiek uztverta kā pozitīvs ieguldījums savstarpējo attiecību un Latvijas attīstības veicināšanā. Otrā dimensija raksturo uztvertās kultūras grupas dominanci, ko izsaka pozitīvās vērtības uz vertikālās ass. Negatīvās vērtības uz šīs ass asociē grupu ar psiholoģisko nenoturību vai pakļāvīgumu.

9. tabula. Starpkultūru stereotipu komponentu slodzes

	Dimensija	
	1	2
Viņi nav lojāli Latvijas valstij	.854	.098
Viņiem ir pārāk daudz naudas un varas	.007	.918
Viņi uzskata sevi par labākiem nekā citi	-.047	.957
Viņi tēlo cietējus un upurus	.681	.368
Viņi ir tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi	.877	-.377
Viņi ienes jaunas idejas un inovācijas	-.749	.550
Viņi ir drūmi un nomākti	.075	-.758
Viņi ir slogs sociālās apdrošināšanas sistēmai (dzīvo uz pabalstiem)	.929	-.227
Viņi ir drauds latviskajam dzīvesveidam un kultūrai	.850	.311
Viņiem nevar uzticēties	.946	.150
Viņi ir atvērti un draudzīgi	-.870	.401
Viņi uzvedas agresīvi un bezkaunīgi	.956	.138
Viņi mēģina uzspiest savu kultūru citiem	.296	.815
Viņi ir čakli un strādīgi	-.879	.374
Viņiem skauž citu panākumi	.139	.601
Viņi īpaši atbalsta savas tautas pārstāvjus	.555	.481
Viņi ir pakļāvīgi	-.410	-.495
Viņi palielina noziedzības līmeni valstī	.958	.063

No optimālās mērogošanas pieejas izriet, ka krievi, amerikāņi un zināmā mērā ebreji Latvijas sabiedrībā tiek uzskatīti par dominējošām grupām. Šo grupu ieguldījums savstarpējās attiecībās un Latvijas attīstībā iegūst neitrālu vērtējumu – tās, pēc respondentu domām, nav drauds vai slogs, bet arī nedod īpaši pozitīvu pienesumu Latvijai (15. attēls). Turpretī musulmaņi un romi tiek uztverti kā vislielākais apdraudējums. Vienlaikus musulmaņiem tiek piedēvēta izteiktāka vēlme kulturāli dominēt. Arī afrikāņus iedzīvotāji bieži uzskata par slogu vai draudu Latvijai, tomēr šī grupa tiek uzskatīta par vājāku un pakļautāku, līdzīgi kā uzbeki un indieši. Respondenti uzskata, ka latvieši, ukraiņi un zviedri jeb, vispārīgāk izsakoties, eiropieši dod pozitīvu sociālo un ekonomisko ieguldījumu Latvijā un nav tik augstprātīgi un dominējoši kā citas etniskās grupas.

15. attēls. Starpkultūru stereotipi: optimālā mērogošana

Piezīme: Augstāks vērtējums (+) skalā nozīmē, ka konkrēto grupu biežāk saista ar konkrēto raksturojumu, savukārt zemāks (-) - ka konkrēto grupu ar šo raksturojumu saista reti.

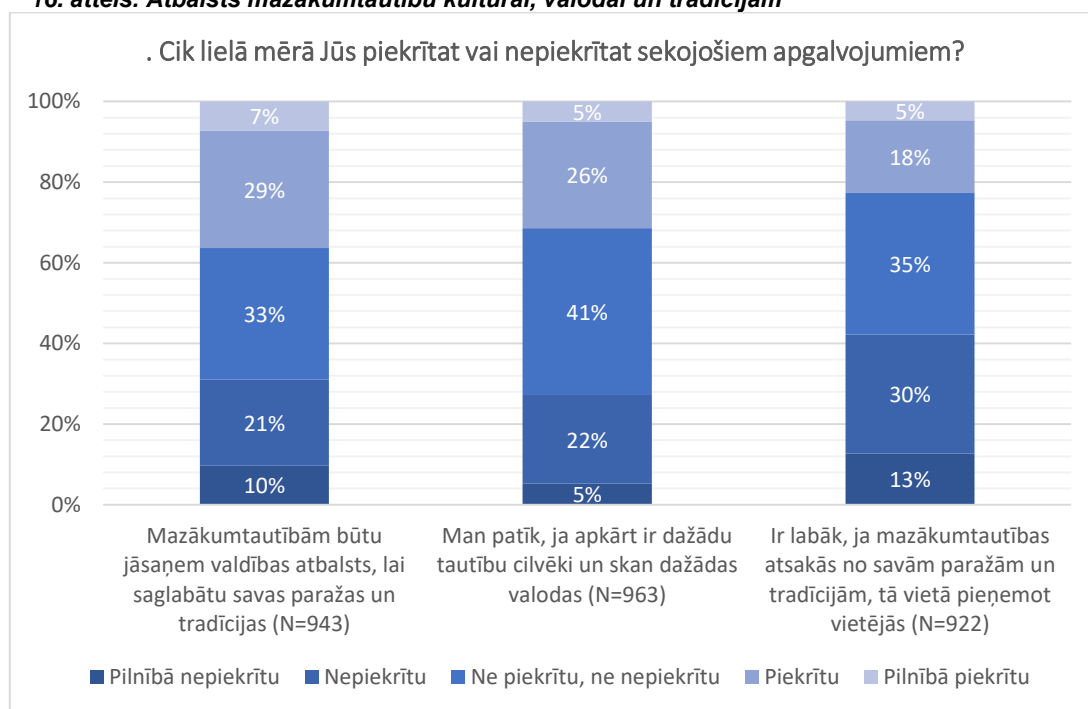
Šādi optimālās mērogošanas rezultāti ļauj labāk saprast tos pētījumā iekļauto kultūras grupu pudurus, kurus ieskicē sajūtu termometra un kulturālo atšķirību dati. Proti, Latvijas sabiedriskajā domā Eiropas tautas (latvieši, ukraiņi, zviedri) tiek uztvertas ar viszemāko draudu potenciālu Latvijai un vismazāko vēlmi nostiprināt hierarhiju un dominēt. Savukārt ģeopolitiski, ekonomiski vai kulturāli ietekmīgas tautas (krievi, amerikāņi un ebreji) iekļaujas dominēšanas rāmējumā. Kultūras grupas, par kurām sabiedriskās domas priekšstati ir visnenoteiktākie, tiek arī retāk pakļautas negatīvai stereotipizācijai, tādēļ Latvijas iedzīvotāju attieksme pret ķīniešiem, uzbekiem un indiešiem ir visnotaļ indiferenta. Savukārt spēcīgai negatīvai stereotipizācijai un aizspriedumainai attieksmei ir pakļautas kultūras grupas, kas izraisa asociējas ar apdraudējumu. Priekšstati par šīm grupām veidojušies vai nu pastarpinātā un starptautiski mediētā veidā (musulmaņi, afrikāņi) vai kulturāli pārmantotā un privātajā pieredzē iegūtā ceļā (romi).

Attieksme pret kultūru dažādību

Sabiedriskās domas aptaujā un fokusgrupu diskusijās mēs pievērsām uzmanību arī Latvijas iedzīvotāju attieksmei pret kultūru dažādību. Šāda interese balstās pieņēmumā, ka iecietība pret atšķirīgām kultūrām un dažādu kultūras grupu līdztiesības atzīšana samazina priekšnosacījumus aizspriedumu izplatībai un vairo starpkultūru dialoga iespējas.

Jautāti par multikulturālisma pieņemšanu, liela daļa Latvijas iedzīvotāju (41%) nespēj sniegt skaidru atbildi, vai viņiem patīk, ka apkārtnē ir dažādu tautību cilvēki, kas runā dažādās valodās. Daudz biežāk multikulturālisms simpatizē cittautiešiem (42%) nekā latviešiem (24%). Vienlaikus aptaujas dalībnieki biežāk (42%) ir negatīvi noskaņoti pret mazākumtautību asimilāciju kā vispārēju praksi. Taču būtiski atšķiras viedokļi par to, vai valdībai ir jāatbalsta mazākumtautību paradumu un tradīciju uzturēšana (16. attēls).

16. attēls. Atbalsts mazākumtautību kultūrai, valodai un tradīcijām

Piezīme: Nav iekļauti respondenti, kuri atbildēja "Grūti pateikt"

Attieksme pret kultūras daudzveidības saglabāšanas politiku lielā mērā ir atkarīga no respondenta etniskās piederības. Vairums krievu tautības respondentu (55%) sagaida, ka valdība atbalstīs mazākumtautības paradumu un tradīciju uzturēšanu, turpretī latvieši biežāk ir noraidoši (40%) vai arī viņiem nav viedokļa (35%). Mazākumtautību pārstāvji paši lielākoties (56%) nepiekrīt, ka mazākumtautībām būtu jāatsakās no savām tradīcijām, tā vietā pieņemot dominējošās grupas kultūru. Savukārt latviešu majoritātes skatījums šajā jautājumā ir daudz polarizētāks – asimilāciju atbalsta 27%, bet pret to ir 34% respondentu (10. tabula), kas izgaismo dažādas ideoloģiskās pozīcijas nacionāli noskaņotajā latviešu segmentā. Kopumā ņemot, lielākā daļa latviešu respondentu atbalsta vai nav pret to, ka etniskās minoritātes

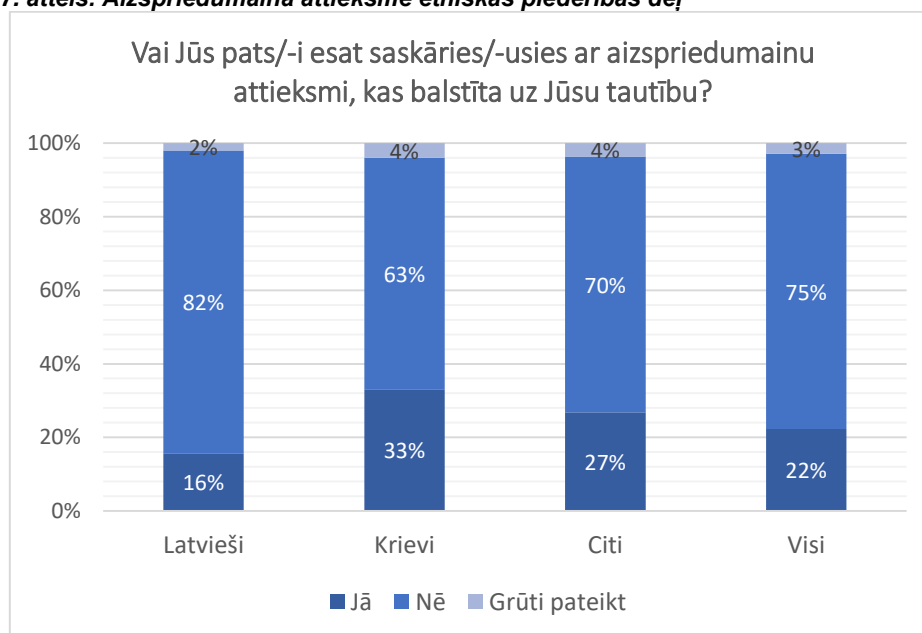
saglabā savu unikalitāti, tomēr viņi nevēlas, lai valsts nodrošinātu īpašu atbalstu mazākumtautību tradīciju saglabāšanai.

10. tabula. Attieksme pret kultūru dažādību atkarībā no respondenta tautības (%)

		Latvieši	Krievi	Citi
Mazākumtautībām būtu jāsaņem valdības atbalsts, lai saglabātu savas paražas un tradīcijas	Pilnībā nepiekrītu	11.0	8.4	6.2
	Nepiekrītu	29.2	9.2	12.8
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	35.2	27.3	34.4
	Piekrītu	22.2	40.6	34.2
	Pilnībā piekrītu	2.4	14.5	12.5
Man patīk, ja apkārt ir dažādu tautību cilvēki un skan dažādas valodas	Pilnībā nepiekrītu	5.9	4.7	2.5
	Nepiekrītu	26.4	15.1	17.3
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	43.6	36.9	42.1
	Piekrītu	21.9	34.2	28.0
	Pilnībā piekrītu	2.2	9.0	10.2
Ir labāk, ja mazākumtautības atsakās no savām paražām un tradīcijām, tā vietā pieņemot vietējās	Pilnībā nepiekrītu	7.4	20.6	19.0
	Nepiekrītu	26.7	35.6	26.4
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	38.8	27.8	37.0
	Piekrītu	21.6	11.5	17.6
	Pilnībā piekrītu	5.5	4.5	0.0

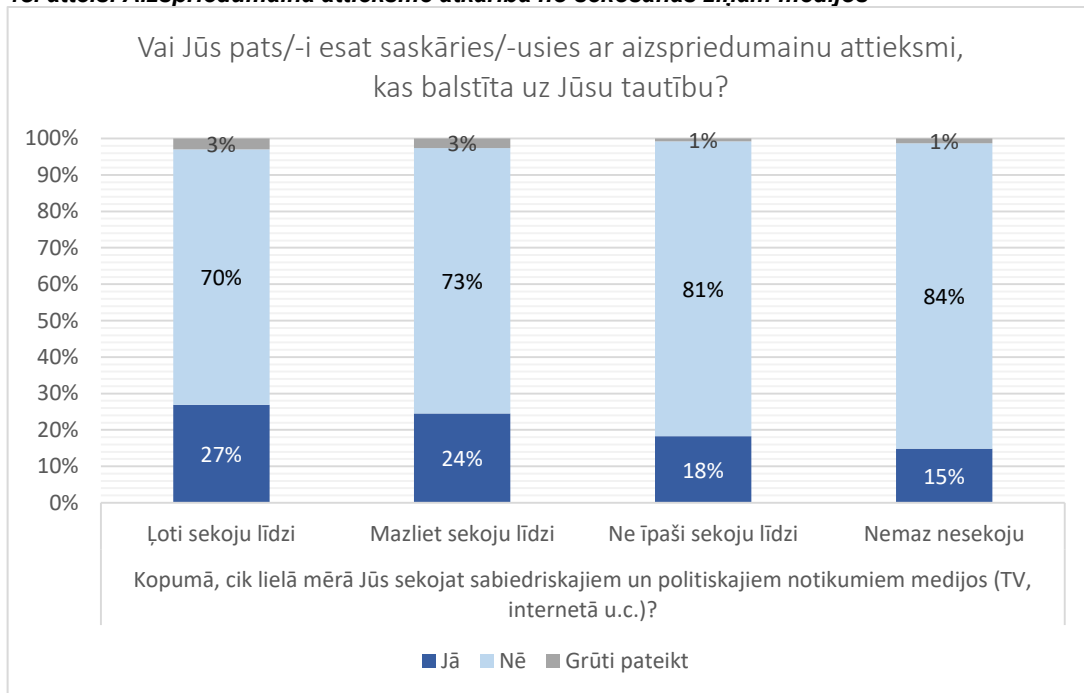
Aptaujā tika arī noskaidrots, cik liela daļa Latvijas iedzīvotāju ir saskārusies ar aizspriedumainu attieksmi. Iegūtie dati parāda, ka katrs piektais respondents (22%) ir cietis no aizspriedumainas attieksmes savas etniskās piederības dēļ. Tā biežāk ir skārusi krievus (33%), tomēr arī katrs sestais latvietis atzīst, ka ir izjutis aizspriedumainu attieksmi savas tautības dēļ (17. attēls).

17. attēls. Aizspriedumaina attieksme etniskās piederības dēļ

Dziļāka datu analīze parāda, ka respondenti, kas regulāri seko līdzi sabiedriskajiem un politikajiem notikumiem medijos, ir biežāk izjūti diskrimināciju savas tautības dēļ (18. attēls). Iespējams, tas liecina, ka Latvijas iedzīvotāju politiskā socializācija veicina izpratni par saskaršanos ar aizspriedumainu attieksmi, kas balstīta uz etnisko piederību. Taču tas arī norāda uz noteiktu mediju, piemēram, Krievijas valsts kontrolēto mediju, lomu diskriminācijas artikulēšanā.

18. attēls. Aizspriedumaina attieksme atkarībā no sekošanas ziņām medijos

Aptaujā arī tika vaicāts, vai respondents kādreiz ir saskāries ar aizspriedumainu attieksmi akcenta, dialekta vai izrunas latviešu valodā dēļ. Šādas situācijas ir bijušas 17% Latvijas iedzīvotāju, tostarp 9% latviešu un 29% krievu. Šie dati vērš uzmanību uz to, ka stereotipi un aizspriedumi aktivizējas ne tikai attiecībā uz etniskajām vai nacionālajām grupām, bet arī uz cilvēkiem no noteiktiem reģioniem, kurus atpazīst pēc viņu izloksnes vai dialekta. Visbiežāk ar šādu diskrimināciju ir saskārušies respondenti Latvijas rusofonākajos reģionos – Rīgā, Latgalē un Zemgalē. Tas parāda, ka reģionos ar augstāku etnisko fragmentāciju un polarizāciju latviešu valoda biežāk kļūst ne tikai par publiskās komunikācijas līdzekli, bet arī par daļu no politiskās attieksmes arsenāla.

Fokusgrupu diskusijās dominē pozitīva attieksme pret kultūru dažādību, un citu kultūru, rasu un reliģiju pieņemšana tiek uzskatīta par pieklājības un eiropiskuma pazīmi (11. tabula). FG dalībnieki pauž arī pārliecību, ka citas kultūras cilvēku iepazīšana var bagātināt gan individu, gan sabiedrību. Tomēr latviešu FG var novērot izteiktāku piesardzību – izskan viedokļi, ka pārāk liela daudzveidība un „tautu staigāšana” nav vēlama, jo tā izjauc pastāvošo kārtību, apdraud vietējās kultūras pastāvēšanu un vairo vispārēju nenoteiktību. Šādas bažas,

īpaši par citu rasu un reliģiju pārstāvju pieaugošo klātbūtni, balstās FG dalībnieku personiskajā pieredzē, kura gūta izteikti multikulturālās Eiropas lielpilsētās (Amsterdamā, Londonā, Parīzē). Runājot par dažādu etnokulturālo grupu vēlamo sadzīvošanas modeli Latvijā, priekšplānā izvirzās viedokļi, kas atbalsta mērenu vai radikālu mazākumtautību akulturāciju lielākā kopienā. Par galvenajiem akulturācijas kritērijiem tiek minēta lojalitāte un piederība Latvijai. Šāda nostāja ir īpaši raksturīga latviešu FG dalībniekiem.

11. tabula. Fokusgrupu dalībnieku priekšstati par kultūru dažādību

Raksturojums	Mezglpunkts
Pašlaik vēl ir pieņemami, bet, ja būtu kā Amsterdamā, tad... Tu ej pa ielu un bieži vien tu nevari definēt, kas tev pa ielu nāk pretī. Tā dažādība ir tik liela, ka tu jau vairs nesaprotu, kas īsti esi tu pats. Tas samaisījums ir no visurienes, valodas, kultūras, krāsas, rases. Principā ļoti sašķeltas sabiedrības. (Varis, Rīga)	Sašķeltas sabiedrības
Nu mums vēl nedraud tā lielā tautu staigāšana kā Londonā, Amsterdamā. Tur lidostās vieni bengāļi. Tur jau vairs balto cilvēku neredzi. (Ainārs, Liepāja)	Balto cilvēku neredz
Vairāk aizspriedumu ir tiem, kas ir vecāka gadagājuma cilvēki, kas savā dzīvē tumšādainos nav redzējuši vispār vai ļoti maz. Jaunieši jau ir pieraduši, jo dzīvo piedzimuši Eiropā un saņēmuši citu audzināšanu. Ja Latvijā tādu cilvēku būtu vairāk, tad vispār nebūtu nekādu problēmu. (Mihails, Rēzekne)	Vecākā paaudze ir aizspriedumaināka
Jā, mēs esam eiropeizējušies. Esmu izbraukājusi visu Eiropu, un vēl tālāk. Pagājušajā gadā biju Jaunzēlandē, tur ir tik nenormāli daudz dažādu cilvēku! Viņš var būt tikpat balts kā tu, bet viņam ir absolūti citi sejas panti. Tādu daudzveidību es nebiju redzējusi. Tas viss tikai bagātina. Ja tu pret to neizturies noraidoši, tu vari ļoti daudz iegūt. (Tatjana, Rīga)	Esam eiropeizējušies
Mans priekšstats ir tāds, jo augstāks ir kultūras līmenis tam cilvēkam, jo mazāka nozīme ir tam, kāda ir viņa ādas krāsa. Cilvēkam, kuram ir pietiekami liela kultūras bagāža, pamatvērtības, viņš vienmēr spēs komunicēt, neatkarīgi no savas ādas krāsas spēs komunicēt ar apkārtējiem pietiekami labi. (Andis, Cēsis)	Svarīgāks ir izglītības līmenis, nevis ādas krāsa
Man tie tumšādainie izraisa interesi. Es no savas puses viņiem gribētu dot iespēju, lai pats gūtu pieredzi. Tas varbūt rupji un savtīgi skan, bet es laikam tā darītu. (Juris, Jelgava)	Gūt pieredzi no tumšādainajiem

FG diskusijā tika noskaidrota arī Latvijas iedzīvotāju attieksme pret imigrāciju un imigrantiem, kas ļauj parādīt stereotipu un aizspriedumu praktisko saikni ar imigrācijas kontekstu. Pēdējos gados par imigrāciju Latvijas sabiedrībai ir atgādinājuši t. s. Eiropas bēgļu krīze un darbaspēka nepietiekamība. FG diskusijās nav novērojama asa pretestība ekonomisko imigrantu piesaistei, tomēr mēdz izskanēt viedokļi, ka vispirms ir jācenšas panākt, lai Latvijā atgriežas tie, kas ir emigrējuši un strādā dažādās Rietumeiropas valstīs. Kopumā imigrācija tiek uzlūkota kā Latvijas ekonomisko attīstību veicinošs faktors. Šo attieksmi, piemēram, parāda Aināra (Liepāja) sacītais:

„Mēs varēsim labi dzīvot, ja mums būs rūpnīcas un darbavietas. Ceļam rūpnīcu, bet, kas strādās? Strādnieku uz vietas nav. Mums jāved viņi iekšā, ja mēs pārējie gribam labi dzīvot. Tie jau arī gribēs dzīvot. Uzņēmēji jau tagad sūdzas, ka trūkst darbaspēka. Tagad jau fabrikās sāk strādāt ukraiņi, bulgārus divus vagonus atdzina.”

Līdzās kritiskai attieksmei pret ekonomiskajiem migrantiem, kas savtīgos nolūkos izmanto bēgļa statusu, FG dalībnieki uzsvēr nepieciešamību piesaistīt kvalificētus speciālistus un/vai cilvēkus, kas nāk no pazīstamām (pirmkārt, kristiešu) kultūrām un „kas vizuāli no mums neatšķiras” (Jānis, Preiļi). Tiek pieņemts, ka skaitliski lielas imigrantu kopienas var radīt problēmas un spriedzi, pieprasot respektēt savas tradīcijas un uzvedības normas. Piemēram, iebraucējiem no musulmaņu valstīm „vajadzēs atrast vietu, kur lūgties” (Aļģirds, Tukums), un „ieraudzīs tāds musulmanis mūsu Pēterbaznīcu un izdomās, ka viņam tur vajag mošeju” (Juris, Daugavpils). Tādēļ visbiežāk kā vēlamākie imigranti tiek minēti ukraiņi un baltkrievi.

Aizspriedumi pret noteiktām kultūras grupām izteiksmīgi atklājas FG dalībnieku pārdomās par to, kādās profesijās vai amatos viņiem Latvijā būtu grūti pieņemt imigrantus. Visās FG tiek minēts, ka citas rases un/vai reliģijas cilvēkus būtu grūti iztēloties valsts pārvaldes amatos, īpaši policijā vai armijā. Aleksandrs (Daugavpils), piemēram, pauž viedokli, ka viņam būtu grūti iedomāties citas rases imigrantu strādājam izglītības jomā: „Es justos dīvaini, ja kaut kāds afrikānis strādātu skolā un pasniegtu latviešu valodu.” Runājot par valsts valodu kā imigrantu integrācijas pamatu, gan latviešu, gan krievvalodīgo FG dalībnieki demonstrē samērā spēcīgu konsensu, ka latviešu valodas zināšanas var kļūt un tām ir jākļūst par būtisku priekšnosacījumu, lai ilgtermiņā imigranti varētu iekļauties Latvijas sabiedrībā un kāpt pa karjeras kāpnēm.

Nacionāji, multikulturāji un kosmopolīti: viedokļu klasteranalīze

Sabiedrībā ir identificējamās cilvēku grupas, kurām raksturīgs noteikts uzskatu kopums. Lai mazinātu iepriekšējās nodaļās analizēto aptaujas rezultātu sadrumstalotību un labāk izprastu starpkultūru stereotipus un aizspriedumus, pētījuma ietvaros tika veikta arī klasteranalīze. Tās uzdevums ir sadalīt respondentus pēc attieksmēm līdzīgos, taču savstarpēji atšķirīgos klasteros. Klasterizācija šajā nodaļā ir veikta, balstoties uz 15 anketā iekļautajiem jautājumiem, kas atsevišķi aplūkoti iepriekšējās ziņojuma nodaļās. Mūsu gadījumā ir izmantota iekšgrupu saikņu (*within-groups linkage*) klasterēšanas metode. Ņemot vērā, ka klasteranalīzē iekļauto jautājumu skalas ir atšķirīgas, veikta Z vērtību standartizācija.

Turpmākajā analīzē kā piemērotākais ir izvēlēts trīs kasteru risinājums, kas sadala respondentus trīs pēc izmēra līdzīgās, taču pēc uzskatiem atšķirīgās viedokļu grupās, kas analītiskos nolūkos tiek sauktas par “nacionājiem”, “multikulturājiem” un “kosmopolītiem”. Lai noskaidrotu, cik atšķirīgi ir šo grupu viedokļi galvenajos jautājumos, pēc kuriem veikta klasterizācija, izmantota izkliedes analīze (ANOVA), kas apliecina, ka visos 15 jautājumos ir konstatējamās statistiski nozīmīgas atšķirības starp trim minētajiem klasteriem (12. tabula).

12. tabula. Klasterizācijā izmantotie aptaujas jautājumi

	Nacionāļi	Multikulturāļi	Kosmopolīti
	40%	29%	31%
Jūsaprāt, cik daudz par cilvēku ļauj spriest viņa tautība?*	3.2	3.0	3.1
Cik svarīgi Jums ir tas, ka Jūs piederat šai tautībai/šīm tautībām?*	3.2	2.8	2.6
Kā Jūs raksturotu apkaimi, kurā šobrīd dzīvojat? (cik daudz tajā ir nelatviešu?)	1.9	2.7	2.5
Mazākumtautībām būtu jāsaņem valdības atbalsts, lai saglabātu savas paražas un tradīcijas	2.6	3.6	2.9
Man patīk, ja apkārt ir dažādu tautību cilvēki un skan dažādas valodas	2.8	3.8	2.7
Ir labāk, ja mazākumtautības atsakās no savām paražām un tradīcijām, tā vietā pieņemot vietējās	3.0	2.3	2.8
Skatāties filmas, kurās darbība notiek citās valstīs	4.0	3.8	3.6
Klausāties citu tautu mūziku vai mūziku citās valodās	4.2	4.3	3.4
Skatāties dažādu kultūru svētkus un svinības televīzijā vai tiešsaistē	2.6	3.0	2.1
Lasāt grāmatas, žurnālus vai citas publikācijas svešvalodās	1.8	2.8	1.5
Latvija ir viena no vislabākajām valstīm pasaulē	3.7	3.1	2.7
Katram vispirms jā rūpējas par savu nāciju, tad citām	4.2	3.5	3.4
Es jūtu izteiktu lepnumu, kad domāju par Latviju	4.0	3.3	2.9
Es sevi vairāk uzskatu par pasaules pilsoni, nevis kādas konkrētas valsts pilsoni	2.1	2.6	2.5
Man būtu viegli dzīvot valstīs ar citādāku kultūru nekā manējā	2.0	2.4	2.2

Piezīme: tabulā atspoguļota vidējā konkrētās grupas respondentu sniegtā atbilde oriģinālajā skalā, izņemot 1. un 2. jautājumu (*), kur skala apgriezta otrādi, lai augstāks vērtējums apzīmētu lielāku piekrišanu vai lielāku svarīgumu. Ar tumšāk zilu izcelti vērtējumu, kas konkrētajai grupai ir nozīmīgi (Sig.<0.05) augstāki nekā abām pārējām grupām, ar tumšāk dzeltenu – kas ir nozīmīgi zemāki nekā abām pārējām grupām. Ar gaišāk zilu un dzeltenu iezīmētas atšķirības, kas ir statistiski nozīmīgas tikai starp abām iezīmētajām grupām.

“**Nacionāļus**” vieno spēcīga pārliecība, ka etniskajai identitātei ir svarīga loma un ka tautība ļauj spriest par cilvēku. Šai viedokļu grupai piederīgie cilvēki biežāk dzīvo etniski viendabīgās, parasti latviskās apkaimēs, un viņi biežāk atbalsta citu kultūru asimilāciju, uzskatot, ka mazākumtautībām nav jāsaņem valdības atbalsts savu paražu un tradīciju saglabāšanai, bet ir jāatsakās no tām, pieņemot vietējo kultūru. Interesanti, ka “nacionāļi” pat biežāk nekā citu viedokļu grupu pārstāvji skatās filmas, kuru darbība notiek citās valstīs, taču vienlaikus viņi jūt izteiktu lepnumu par Latviju, uzskata, ka tā ir viena no labākajām valstīm pasaulē un ka katram vispirms jā rūpējas par savu nāciju. Šai grupai piederīgie, saprotams, daudz retāk identificējas kā pasaules pilsoņi, tā vietā izjutot ciešu piesaisti tieši Latvijai. “Nacionāļiem” salīdzinoši vairāk nekā citām grupām interesē politisko partiju nostāja par etniskajām un nacionālajām attiecībām Latvijā, tomēr pat šajā klasterī tikai 29% respondentu tai piešķir lielu nozīmi. Respektīvi, “nacionāļu” politiskā dienaskārtība var izrādīties visnotaļ atšķirīga un šo klasteri diferencējoša. Kopumā “nacionāļu” grupu veido aptuveni 40% respondentu.

“Multikulturāļi” dzīvo etniski daudzveidīgākās apkaimēs un vairāk nekā citi priecājas, ka apkārt ir dažādu tautību cilvēki un skan dažādas valodas. “Multikulturāļi” arī vairāk nekā citu grupu pārstāvji neatbalsta mazākumtautību asimilāciju un ir pārliecināti, ka mazākumtautībām būtu jāsaņem valdības atbalsts savu paražu un tradīciju uzturēšanai. Arī savā rīcībā viņi demonstrē interesi par citām kultūrām un valodām – biežāk nekā citi skatās dažādu kultūru svētkus un svinības televīzijā vai tiešsaistē un lasa grāmatas, žurnālus vai citas publikācijas svešvalodās. Ņemot vērā “multikulturāļu” atvērtību citām kultūrām, nav pārsteidzoši, ka viņi biežāk atzīst, ka varētu viegli dzīvot valstīs ar citādāku kultūru. Šajā klasterī ietilpst 29% respondentu.

“Kosmopolīti” piešķir mazu nozīmi tautībai un nav īpaši ieinteresēti dažādās kultūrās un valstīs. Viņi mazāk nekā citas grupas skatās filmas, kuru darbība notiek citās valstīs, klausās citu tautu mūziku, dažādu kultūru svētkus, vai lasa publikācijas svešvalodās. Vienlaikus viņi, salīdzinot ar citām grupām, retāk jūt īpašu lepnumu par Latviju vai uzskata, ka Latvija būtu viena no labākajām valstīm pasaulē. Šai grupai pieder aptuveni 31% respondentu.

13. tabulā ir atainots klasteru demogrāfiskais raksturojums. Lielākās atšķirības, kā jau sagaidāms, vērojamas tautību griezumā. “Nacionāļu” klasteri pārsvarā veido latvieši (85%). “Nacionāļi” daudz biežāk dzīvo Pierīgā, kā arī Vidzemē un Kurzemē un galvenokārt laukos (54%). Tāpat “nacionāļu” vidū pēc nodarbinātības statusa ir relatīvi daudz vadītāju. Savukārt “multikulturāļu” vidū ir līdzīgs etniskais dalījums – 45% krievu un 43% latviešu. Multikulturāļi, tieši pretēji, visbiežāk (54%) sastopami Rīgā, bet ļoti reti – laukos (16%). “Kosmopolītu” vidū parādās dažādas tautības, kā arī tajā ir iekļaujas daudzi Latvijas nepilsoņi (20%). “Kosmopolīti” sastopami dažādos Latvijas reģionos un apdzīvotās vietās. Starp kosmopolītiem ir salīdzinoši mazāk cilvēku ar augstāko izglītību, vadītāju vai speciālistu, bet vairāk pensionāru un bezdarbnieku.

“Nacionāļiem”, kā jau iepriekš klasteru vispārīgajā raksturojumā tika uzsvērts, retāk starp draugiem un ģimenes locekļiem vai kolēģiem un paziņām ir sastopami Latvijas mazākumtautību pārstāvji (14. tabula). Turpretī “multikulturāļiem” ir etniski un kulturāli visdaudzveidīgākais kolēģu un paziņu, kā arī ģimenes locekļu un draugu loks.

13. tabula. Klasteru demogrāfiskais raksturojums (%)

		Nacionāļi	Multikulturāļi	Kosmopolīti
Dzimums	Vīrietis	46.5	50.2	47.0
	Sieviete	53.5	49.8	53.0
Vecums	18 - 24	7.8	12.3	5.6
	25 - 34	18.2	16.5	19.1
	35 - 44	19.6	18.0	21.8
	45 - 54	21.2	18.7	16.0
	55 - 63	16.0	19.7	19.4
	64 - 75	17.1	14.8	18.2
Ģimenes stāvoklis	Precējies/-usies vai dzīvo ar partneri	59.6	56.2	58.2
	Šķīries/-usies vai nedzīvo kopā ar sievu/ vīru	14.6	16.3	16.2
	Neprecējies/-usies	19.1	22.1	16.8
	Atraitnis/-e	6.7	5.4	8.8
Izglītība	Pamatizglītība	8.3	7.8	9.7
	Vidējā, vidējā profesionālā	63.6	62.8	69.5
	Augstākā	28.2	29.4	20.8
Tautība	Latvietis/-te	85.4	43.2	52.1
	Krievs/-iete	11.6	44.8	36.3
	Cits/-ta	3.0	12.0	11.5
Sarunvaloda ģimenē	Latviešu	86.0	43.2	56.2
	Krievu	13.6	56.1	43.8
	Citā	0.4	0.6	0.0
Pilsonības statuss	Latvijas pilsonis	95.5	85.1	80.1
	Latvijas nepilsonis	4.5	14.9	19.9
Pamatnodarbošanās	Vadītājs/-a	8.7	4.1	2.4
	Speciālists/-e, ierēdnis/-e	27.1	32.2	23.1
	Strādnieks/-ce	29.3	25.6	29.3
	Uzņēmējs/-a, individuālais darbs	4.9	6.9	4.9
	Pensionārs/-e	15.7	14.1	23.1
	Skolēns, students/-e	4.6	8.0	3.7
	Mājsaimniece/-ks	5.9	3.7	4.9
	Bezdarbnieks/-ce	3.8	5.4	8.5
Pamatnodarbošanās	Strādājošie	69.9	68.8	59.8
	Nestrādājošie	30.1	31.2	40.2
Apdzīvota vieta	Rīga	18.3	54.1	26.9
	cita pilsēta	27.3	30.1	39.0
	lauki	54.4	15.8	34.1
Reģions	Rīga	18.3	54.1	26.9
	Pierīga	34.4	7.8	20.1
	Vidzeme	21.9	2.8	13.2
	Kurzeme	12.2	5.8	5.8
	Zemgale	7.6	13.7	16.4
	Latgale	5.6	15.7	17.7

14. tabula. SASKARME AR DAŽĀDU KULTŪRU PĀRSTĀVJIEM KLASTEROS (%)

	Nacionāļi		Multikulturāļi		Kosmopolīti	
	Tuvi draugi, ģimenes locekļi	Kolēģi, paziņas	Tuvi draugi, ģimenes locekļi	Kolēģi, paziņas	Tuvi draugi, ģimenes locekļi	Kolēģi, paziņas
Latvieši	97.4	97.7	84.7	95.5	94.6	96.0
Krievi	49.7	74.4	79.1	91.4	75.7	87.2
Ukraiņi	11.8	21.5	28.8	47.5	23.2	30.5
Ebreji	2.5	7.7	15.5	32.0	9.3	11.7
Romi/Čigāni	0.7	2.5	2.2	11.1	0.5	5.5
Zviedri	2.5	1.9	2.5	7.8	1.0	4.1
Uzbeki	0.3	0.0	1.6	2.1	0.0	0.0
Ķīnieši	0.3	1.1	0.5	3.3	0.6	1.1
Indieši	0.0	0.7	0.5	6.2	0.0	1.5
Amerikāņi	1.4	3.2	3.7	6.2	0.9	2.0
Afrikāņi	1.0	0.4	0.0	2.1	0.5	0.6
Musulmaņi	0.4	0.4	1.7	5.0	1.0	1.0
Citi	16.1	18.0	17.8	26.2	23.8	27.9
Neviens no šiem	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
Grūti pateikt/NA	0.0	0.8	0.6	0.6	0.0	0.0

Salīdzinot ar pārējām divām grupām, “nacionāļi” vispozitīvākās jūtas pauž pret latviešiem, kamēr jūtas pret krieviem, ukraiņiem, ebrejiem un krievvalodīgajiem kopumā iegūst būtiski zemāku vērtējumu, tomēr tās nevar raksturot kā negatīvas (15. tabula). Taču tas parāda, ka tieši nacionāļi lielā mērā nodrošina latviešu etnocentrisma veidošanu un atražošanu. Savukārt “multikulturāļiem” ir relatīvi vispozitīvākās izjūtas pret ebrejiem. Citu grupu vērtējumā statistiski nozīmīgas atšķirības starp trīs klasteriem nav novērojamas.

Runājot par konkrētiem stereotipiem un aizspriedumiem, priekšstati par latviešiem dažādu klasteru pārstāvju vidū īpaši neatšķiras. Lielākās atšķirības parādās priekšstatos par krieviem. “Nacionāļu” vidū dominē izteikti negatīva attieksme pret krieviem. Viņi biežāk nekā citi uzskata, ka krievi nav lojāli Latvijas valstij, ka krievi uzskata sevi par labākiem nekā citi, ka viņiem ir pārāk daudz naudas un varas, ka viņi uzvedas agresīvi un bezkaunīgi, ka mēģina uzspiest savu kultūru citiem un īpaši atbalsta savas tautības pārstāvjus. Turpretī “multikulturāļi” krievus biežāk uztver kā čaklus un strādīgus, draudzīgus un atvērtus un kā tādus, kas ienes jaunas idejas un inovācijas.

15. tabula. Izjūtas pret konkrētu grupu pārstāvjiem klasteros

	Nacionāļi	Multikulturāļi	Kosmopolīti
Latvieši	90	85	85
Krievi	69	83	78
Ukraiņi	65	74	71
Ebreji	50	64	57
Romi/Čigāni	39	40	38
Zviedri	60	65	62
Uzbeki	45	50	49
Ķīnieši	42	46	45
Indieši	41	45	44
Amerikāņi	58	57	54
Afrikāņi	40	40	37
Musulmaņi	31	36	32
Krievvalodīgie Latvijas iedzīvotāji kopumā	64	79	75

Piezīme: izjūtas/attieksme ir vērtēta skalā no 0 līdz 100, kur 0 nozīmē ļoti vēsas jeb negatīvas, bet 100 – ļoti siltas jeb pozitīvas.

Saskaņā ar aptaujas datiem ebrejus “nacionāļi” biežāk nekā “multikulturāļi” uzskata par tādējiem, kas tēlo cietējus un upurus, savukārt “multikulturāļi” biežāk nekā “nacionāļi” uzskata, ka ebreji ienes jaunas idejas un inovācijas. Tikmēr “kosmopolīti” ievērojami retāk nekā pārējo klasteru pārstāvji ebrejiem piedēvē etnocentrismu, proti, ka viņi īpaši atbalsta savas tautības pārstāvjus. Tāpat “nacionāļi” biežāk uzskata, ka ķīnieši nav lojāli Latvijas valstij, bet vienlaikus šajā klasterī izteiksmīgāk parādās pozitīvie priekšstati par amerikāņiem, kas tiek asociēti ar atvērtību un draudzīgumu.

Būtiskas atšķirības starp viedokļu grupu klasteriem ir vērojamas arī priekšstatos par musulmaņiem. “Nacionāļi” biežāk nekā citi uzskata, ka musulmaņi ir tik savādi un savrupi, ka nekad nevar pilnībā tikt pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi un ka viņi ir drauds latviskajam dzīvesveidam un kultūrai. Dati par stereotipiem un aizspriedumiem liecina, ka “multikulturāļi” retāk nekā “nacionāļi” musulmaņus uzskata par drūmiem un nomāktiem, taču biežāk domā, ka viņi tēlo cietējus un upurus un ir slogs sociālās apdrošināšanas sistēmai. Tādējādi atšķirīgi negatīvie priekšstati par musulmaņiem dominē gan “nacionāļu”, gan “multikulturāļu” klasterī. Vienlaikus klasteranalīze parāda, ka “kosmopolīti” biežāk nekā “multikulturāļi” afrikāņus uzskata par tik savādiem un savrupiem, ka tie nekad nevarētu pilnībā tikt pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi.

Rezumējot var secināt, ka dažādie viedokļu grupu klasteri uzrāda atšķirīgas attieksmes gan pret kultūru dažādību, gan pret konkrētu kultūras grupu uztveri. Taču attieksme pret svešākām kultūras grupām (musulmaņi, romi, afrikāņi) samazina attieksmes atšķirības starp šiem klasteriem, bet attieksme pret Latvijas iedzīvotājiem kulturāli tuvākām un

atpazīstamākām grupām palielina stereotipu un aizspriedumu atšķirības starp “nacionājiem”, “multikulturājiem” un “kosmopolītiem”.

Secinājumi

Šajā pētījumā ir analizēti Latvijas iedzīvotāju priekšstati par dažādām kultūras grupām. Pētījumā īpaša uzmanība ir pievērsta starpkultūru stereotipu un aizspriedumu ideoloģiskajiem avotiem, saturam, izplatībai un intensitātei. Lai padziļinātu izpratni par stereotipu un aizspriedumainas attieksmes rašanās apstākļiem, pētījumā ir arī aplūkota iedzīvotāju starpkultūru mijiedarbība un attieksme pret kultūru dažādību.

Aptaujas datu un fokusgrupu diskusiju analīze liecina, ka etniskā piederība ir svarīga identitātes mēraukla Latvijas sabiedrībā, kas nosaka gan cilvēku paštēlu, gan attieksmi pret citām etnokulturālām grupām. Etniskā identitāte tiek izmantota, lai norobežotu un izceltu savu grupu. Latviešiem kā majoritātei etniskā identitāte rūp vairāk nekā Latvijas mazākumtautībām, un latviešus līdz ar to arī raksturo spēcīgāks etnocentrisms. Tomēr etnopolitika ir svarīgs faktors tikai relatīvi nelielai Latvijas iedzīvotāju daļai, izvēloties, par ko balsot Saeimas vēlēšanās. Tādējādi etnokulturālā apziņa un tajā iesakņotie starpkultūru stereotipi un aizspriedumi vairāk izpaužas kultūras vai sociālās solidaritātes, nevis politiskās līdzdalības praksēs.

Pētījums parāda, ka Latvijas iedzīvotājiem kopumā nav raksturīgs *dabisku nevienlīdzību* attaisnojošs skatījums, kas balstītos kādas rases vai etnokulturālās grupas pārākumā. Šāds pārākums parasti tiek piedēvēts lielu tautu kultūrām. Arī Latvijas iedzīvotāju nacionālais lepnums lielākoties nav saistīts ar attieksmi, kas atbalsta etniskās vai rasu hierarhijas, respektīvi, šādām emocijām biežāk ir patriotiska, nevis nacionālistiska vai rasistiska izcelsme. Lai gan sabiedrībā, īpaši latviešu vidū, ir identificējamās vērā ņemamas viedokļu grupas, kurās var pamanīt šovinistiskas vai rasistiskas domāšanas aizmetņus, kopumā iegūtie dati liek domāt, ka starpkultūru stereotipiem un aizspriedumiem Latvijas sabiedriskajā domā nav atrodams spēcīgs un konsekvents ideoloģiskais atbalsts.

Izvērtējot dažādus mainīgos lielumus, kas saistīti ar identitāti un kultūru dažādību, pētījumā tiek postulēti trīs viedokļu grupu klasteri: “nacionāļi”, “multikulturāļi” un “kosmopolīti”. Šie klasteri ir līdzīga lieluma, bet tos veido atšķirīgas ideoloģiskās identitātes. “Nacionāļiem” (40%) ir raksturīga spēcīga pārliecība, ka etniskā identitāte ieņem svarīgu lomu gan savas, gan citu kultūru norobežošanā. Šai viedokļu grupai piederīgie cilvēki biežāk dzīvo etniski viendabīgās, parasti latviskās apkaimēs. Domājot par Latvijas sabiedrību, “nacionāļi” biežāk nekā citu klasteru pārstāvji atbalsta mazākumtautību kultūru asimilāciju. “Multikulturāļi” (29%) dzīvo etniski daudzveidīgākās apkaimēs un jūtas komfortabli valodu un kultūru dažādībā. Šajā klasterī līdzīgās proporcijās ir pārstāvēti gan latvieši, gan krievvalodīgie. “Kosmopolīti” (31%) tautībai piešķir mazu nozīmi un retāk sajūt nacionālu lepnumu par Latviju. Visi trīs klasteri noteiktā situācijā var kļūt par politikas aģentiem.

Šis pētījums sniedz arī jaunus pierādījumus argumentam, ka lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju ikdienā pastāvīgi saskaras ar citām kultūras grupām. Tomēr vienlaikus iegūtie dati

ļauj secināt, ka latvieši dzīvo apkaimēs, kas biežāk ir etniski monolītas, tikmēr kultūru daudzveidība ir vairāk raksturīga rusofonākiem Latvijas reģioniem – Rīgai, Latgalei un Zemgalei. Neskatoties uz vēsturiski pamatotajām reģionālajām atšķirībām, gandrīz ikvienam Latvijas iedzīvotājam kolēģu, paziņu, draugu vai ģimenes locekļu vidū ir latvieši. Arī latviešu sociālo kontaktu tīklu, lai gan mazākā mērā, tomēr joprojām bieži veido mijiedarbība ar mazākumtautību pārstāvjiem, kurus parasti vieno krievu valoda. Pieņemot, ka saziņa starp latviešiem un krievvalodīgajiem var noritēt abās valodās, šāda mijiedarbība, iespējams, veicina Latvijas sabiedrības ikdienas jeb “banālo integrāciju” (Ekmanis 2017). Viņpus latviešu un rusofonā segmenta ikdienišķās mijiedarbības, priekšstati par citām kultūras grupām, kas iekļautas šī pētījuma dizainā, parasti veidojas pastarpinātā veidā.

Starpkultūru mijiedarbība izgaismo ne tikai atvērtību citādam, bet arī aizspriedumainas attieksmes pazīmes. Tas īpaši spilgti redzams attiecībā uz Latvijas iedzīvotāju atturību pieņemt citu kultūru cilvēkus kā tuvus ģimenes locekļus vai kā augstas valsts amatpersonas. Savukārt lielāka gatavība strādāt kopā vai dzīvot plecu pie pleca ar citas kultūras pārstāvjiem parāda, ka darba vieta vai kopīgā apkaime var pavērt lielākas iespējas kulturāli un ģeogrāfiski tālu cilvēku, piemēram, ķīniešu vai indiešu, iekļaušanai Latvijas sabiedrībā. Izvērtējot cilvēku uzvedību dažādos sociālās iekļaušanas kontekstos, pētījums atklāj, ka Latvijas sabiedrībā visnoraidošākā attieksme tiek pausta pret musulmaņiem un romiem.

Pētījuma rezultāti liecina, ka pret kulturāli visatšķirīgākajām un svešākajām grupām Latvijas sabiedrībā tiek uzturēta vislielākā emocionālā un mijiedarbības distance. Iedzīvotājiem vissiltākās jūtas ir pret latviešiem un slāvu tautu pārstāvjiem, kas tiek uzskatīti par *savējiem*. Attieksmē pret zviedriem, ebrejiem un amerikāņiem ir novērojama jau būtiski lielāka emocionālā distance. Musulmaņi tiek uztverti kā vissvešākā grupa, kurai cieši seko citas kultūras ziņā atšķirīgas grupas (afrikāņi, romi, indieši, ķīnieši un uzbeki). Latviešiem ir raksturīgas siltākas jūtas pret rietumniekiem (zviedriem, amerikāņiem), bet vēsākas – pret krieviem, krievvalodīgajiem un ebrejiem. Savukārt Latvijas krievu minoritāte pret latviešiem izjūt mazāku kulturālo distanci; krievu priekšstatos šī distance ir arī mazāka pret ebrejiem, uzbekiem un musulmaņiem. Pētījums atklāj, ka Latvijā ar aizspriedumainu attieksmi ir saskārusies neliela sabiedrības daļa – biežāk krievi nekā latvieši. Iegūtie dati gan neļauj spriest, kā un cik bieži ar aizspriedumainu attieksmi saskaras nelielu, bet vizuāli atšķirīgu kultūras grupu pārstāvji, piemēram, indieši vai cilvēki no Āfrikas valstīm. Šī jautājuma noskaidrošanai ir nepieciešams veikt atsevišķu fokusētu pētījumu.

Pētījumā ir detalizēti aplūkoti stereotipi un aizspriedumi par dažādām kultūrām. Iegūtie dati parāda, ka krievi, amerikāņi un zināmā mērā ebreji Latvijas sabiedrībā tiek uzskatīti par dominējošām grupām. Šīs grupas netiek uztvertas kā drauds vai slogs, bet tās vienlaikus arī netiek asociētas ar īpaši pozitīvu pienesumu Latvijai. Turpretī musulmaņi un romi tiek saistīti ar vislielāko apdraudējumu. Latvijas iedzīvotājiem musulmaņiem piedēvē vēlmi kulturāli dominēt, bet romiem – sociāli deviantu dzīvesveidu. Arī afrikāņi bieži tiek uzskatīti par slogu

vai draudu Latvijai, tomēr šo grupu, tāpat kā uzbekus un indiešus, iedzīvotāji iztēlojas esam vājākus un pakļautākus. Latvieši, ukraiņi un zviedri jeb, vispārīgāk izsakoties, eiropieši tiek saistīti ar pozitīvu sociālo un ekonomisko ieguldījumu Latvijā. Šīm grupām daudz retāk tiek piedēvēts augstprātīgums un vēlme dominēt. Kopumā varam secināt, ka Latvijas sabiedrība arī retāk attiecina negatīvus stereotipus uz kultūras grupām, par kurām tai ir visnenoteiktākie priekšstati. Tas izskaidro iedzīvotāju visnotaļ indiferento attieksmi pret ķīniešiem, uzbekiem un indiešiem. Savukārt negatīvai stereotipizācijai un aizspriedumainai attieksmei ir pakļautas kultūras grupas, kas izraisa asociācijas ar apdraudējumu. Priekšstati par šīm grupām ir veidojušies vai nu pastarpinātā un starptautiski mediētā veidā (musulmaņi, afrikāņi) vai kulturāli pārmantotā un privātajā pieredzē iegūtā ceļā (romi).

Lai gan divu lielāko Latvijas etnisko grupu – latviešu un krievu – savstarpējos priekšstatos var pamanīt pozitīvus stereotipus, abas grupas būtiski atšķir uztvertais etnocentrisms. Kamēr krievu vidū uzskats, ka latvieši mēģina uzspiest savu kultūru citiem vai īpaši atbalsta savas tautas pārstāvjus, nav izplatīts, daļa latviešu mēdz krievu minoritātei piedēvēt agresīvu etnocentrismu. Tomēr kopumā šis pētījums nepārprotami parāda, ka vairumam latviešu un krievu vienam pret otru nav negatīvas jūtas un ka starp abām etnokulturālajām grupām ir novērojama relatīvi neliela simboliskā distance. Šie dati liek arī citādāk raudzīties uz konfliktējošiem (ģeo)politiskiem uzskatiem starp latviešiem un krieviem, jo ideoloģiskā pretstāve acīmredzami neizpaužas arī emocionālā vai kulturālā pretstāvē vienam pret otru. Respektīvi, politiskā un ikdienas sociālo attiecību realitāte pastāv līdzās kā atšķirīgu, bet dažkārt savstarpēji izaicinošu stereotipu un aizspriedumu avoti.

Šajā pētījumā starpkultūru stereotipi un aizspriedumi ir analizēti arī imigrācijas kontekstā. Iegūtie rezultāti liek domāt, ka Latvijas sabiedrībā nav novērojama asa pretestība ekonomiski motivētai imigrācijai, jo tā tiek uzlūkota kā attīstību veicinošs faktors. Līdzās darbaspēka remigrācijai Latvijas sabiedrība par prioritāru uzskata nepieciešamību piesaistīt kvalificētus imigrantus un/vai cilvēkus, kas nāk no pazīstamām kultūrām un vizuāli neatšķiras no vietējiem. Pētījuma rezultāti liecina, ka Latvijas iedzīvotājiem būtu grūti pieņemt imigrantus no svešām kultūrām vai ar citādāku ādas krāsu, kas strādātu publiskajā sektorā. Vienlaikus var pamanīt samērā spēcīgu konsensu, ka latviešu valodas zināšanām un prasmēm ir jāklūst par būtisku priekšnosacījumu, lai imigranti varētu iekļauties Latvijas sabiedrībā.

Izmantotā literatūra

- Allport, Gordon W. 1954. *The nature of prejudice*. Oxford, England: Addison-Wesley.
- Ariely, Gal. 2017. "Global identification, xenophobia and globalisation: A cross-national exploration". *International Journal of Psychology* 52(S1): 87–96.
- Betz, Hans-Georg. 1998. "Introduction". No *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*, red. Hans-Georg Betz un Stefan Immerfall. Basingstoke: Palgrave Macmillan US, 1–10. <https://www.palgrave.com/gp/book/9780312213381> (2020. gada 27. decembrī).
- Boldāne, Ilze. 2012. "Latviešu etniskie stereotipi 20. gs. beigās – 21. gs. sākumā: vēstures faktoru ietekme. Promocijas darbs doktora grāda iegūšanai vēstures nozarē." Latvijas Universitāte.
- Brubaker, Rogers. 1996. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe / Rogers Brubaker*. Cambridge [etc.]: Cambridge UnivPress.
- Bustikova, Lenka. 2014. "Revenge of the Radical Right". *Comparative Political Studies* 47(12): 1738–65.
- Cheskin, Ammon. 2016. *Russian Speakers in Post-Soviet Latvia: Discursive Identity Strategies*. Edinburgh University Press.
- Duvold, Kjetil. 2020. *Political Culture in the Baltic States: Between National and European Integration / Kjetil Duvold, Sten Berglund, Joakim Ekman*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Dzenovska, Dace. 2018. *School of Europeanness: Tolerance and Other Lessons in Political Liberalism in Latvia*. Unabridged Edition. Ithaca: Cornell University Press.
- Ekmanis, Indra. 2017. "Host Land or Homeland?: Civic-Cultural Identity and Banal Integration in Latvia". ProQuest Dissertations Publishing. <https://digital.lib.washington.edu/researchworks/handle/1773/39884> (2020. gada 27. decembrī).
- Esses, Victoria M., Lynne M. Jackson, un Tamara L. Armstrong. 1998. "Intergroup Competition and Attitudes Toward Immigrants and Immigration: An Instrumental Model of Group Conflict". *Journal of Social Issues* 54(4): 699–724.
- European Commission. 2015. *Discrimination in the EU in 2015. Special Eurobarometer 437*. Brussels, Belgium: Publications Office of the European Union. <http://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d629b6d1-6d05-11e5-9317-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF> (2020. gada 27. decembrī).
- — —. 2019. *Discrimination in the EU in 2019. Special Eurobarometer 493*. Brussels, Belgium: Publications Office of the European Union. <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/88301> (2020. gada 27. decembrī).
- Evans, Geoffrey, un Stephen Whitefield. 1993. "Identifying the Bases of Party Competition in Eastern Europe". *British Journal of Political Science* 23(4): 521–48.
- Fetzer, Joel S. 2000. *Public Attitudes toward Immigration in the United States, France and Germany*. Cambridge [etc.]: Cambridge University Press.
- Gerber, Alan S., un Donald P. Green. 2012. *Field Experiments: Design, Analysis, and Interpretation*. New York: W. W. Norton & Company.
- Hadler, Markus, un Anaïd Flesken. 2018. "Political Rhetoric and Attitudes toward Nationhood: A Time-Comparative and Cross-National Analysis of 39 Countries". *International journal of comparative sociology* 59(5–6): 362–82.
- Heath, Anthony F., un Lindsay Richards. 2020. "Contested Boundaries: Consensus and Dissensus in European Attitudes to Immigration". *Journal of ethnic and migration studies* 46(3): 489–511.
- Hiers, Wesley, Thomas Soehl, un Andreas Wimmer. 2017. "National Trauma and the Fear of Foreigners: How Past Geopolitical Threat Heightens Anti-Immigration Sentiment Today". *Social Forces* 96(1): 361–88.

- Holmes, Stephen, un Ivan Krastev. 2020. *The Light That Failed: Why the West Is Losing the Fight for Democracy*. 1st edition. Pegasus Books.
- Kantar TNS. 2017. *Sabiedrības integrācija Rīgā*. Rīga: SKDS. <https://integracija.riga.lv/media/recentevents/piFxDVzmaWJhZARTL66vu9XUtHkY0cyB.pdf> (2020. gada 27. decembrī).
- Kaprāns, Mārtiņš, un Inta Mieriņa. 2019a. *Ideological Polarization in Baltic Societies: A Cross-National Survey Report*. Rīga: Institute of Philosophy and Sociology University of Latvia. http://fsi.lu.lv/userfiles/file/2019_ideological_polarization_report.pdf (2020. gada 27. decembrī).
- . 2019b. "Minority Reconsidered: Towards a Typology of Latvia's Russophone Identity". *Europe-Asia studies* 71(1): 24–47.
- Kaprāns, Mārtiņš, un Andris Saulītis. 2017. *Latvijas Sociālās Atmiņas Monitorings 2017*. Rīga: Sociālās atmiņas pētniecības centrs. https://www.academia.edu/32932266/Latvijas_soci%C4%81%C4%81s_atmi%C5%86as_monitorings_2017 (2020. gada 27. decembrī).
- Kinder, Donald R., un David O. Sears. 1981. "Prejudice and politics: Symbolic racism versus racial threats to the good life". *Journal of Personality and Social Psychology* 40(3): 414–31.
- Kruks, Sergejs, un Ilze Šulmane. 2006. *Neiecietības izpausmes un iecietības veicināšana Latvijā: laikrakstu publikāciju analīze*. Rīga: Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts.
- LeVine, Robert A., un Donald T. Campbell. 1972. *Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes, and group behavior*. Oxford, England: John Wiley & Sons.
- Mieriņa, Inta, un Ilze Koroļeva. 2015. "Support for Far Right Ideology and Anti-Migrant Attitudes among Youth in Europe: A Comparative Analysis". *The Sociological review (Keele)* 63(S2): 183–205.
- Mieriņa, Inta, Ilze Koroļeva, un Vladislavs Volkovs. 2017. *Mazākumtautību līdzdalība demokrātiskajos procesos Latvijā*. Rīga: Latvijas Universitāte. [https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedrības_integrācija/Petijumi/Mazakumtautibu%20lidzdaliba%20petijuma%20zinojums%202017\(1\).pdf](https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedrības_integrācija/Petijumi/Mazakumtautibu%20lidzdaliba%20petijuma%20zinojums%202017(1).pdf) (2020. gada 27. decembrī).
- Park, Bernadette, un Charles M. Judd. 2005. "Rethinking the Link Between Categorization and Prejudice Within the Social Cognition Perspective". *Personality and Social Psychology Review* 9(2): 108–30.
- Rydgren, Jens. 2003. "Meso-Level Reasons for Racism and Xenophobia: Some Converging and Diverging Effects of Radical Right Populism in France and Sweden". *European Journal of Social Theory* 6(1): 45–68.
- Sears, David O. 1988. "Symbolic Racism". No *Eliminating Racism: Profiles in Controversy*, Perspectives in Social Psychology, red. Phyllis A. Katz un Dalmas A. Taylor. Boston, MA: Springer US, 53–84. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0818-6_4 (2020. gada 27. decembrī).
- Sears, David O., un P. J. Henry. 2003. "The origins of symbolic racism". *Journal of Personality and Social Psychology* 85(2): 259–75.
- SKDS. 2014. *Sabiedrības integrācija Rīgā*. Rīga: SKDS. <https://nvo.lv/uploads/20191018161139606.pdf> (2020. gada 27. decembrī).
- Šulmane, Ilze, un Sergejs Kruks. 2001. "Stereotipi Latvijas presē". No *Latvijas mediju analīze*, red. Sergejs Kruks. Rīga: Latvijas Universitātes Komunikācijas studiju nodaļa, 11–50. http://gramatas.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#issue:/g_001_0301029981|issueType:B (2020. gada 27. decembrī).
- Šūpule, Inese. 2012. "Etniskās un nacionālās identitātes sociālā konstruēšana mijiedarbībā: Latvijas gadījuma izpēte. Promocijas darbs doktora grāda iegūšanai socioloģijas nozarē". Latvijas Universitāte.
- Tajfel, Henri. 1981. *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology / Henri Tajfel ; [with a Foreword by Jerome Bruner]*. Cambridge [Cambridgeshire] ; New York: Cambridge University Press.
- Vachudova, Milada A. 2008. "Tempered by the EU? Political parties and party systems before and after accession". *Journal of European Public Policy* 15(6): 861–79.

Zepa, Brigita u.c. 2004. *Ethnic Tolerance and Integration of the Latvian Society / Baltic Institute of Social Sciences* ; [Authors: Inese Šūpule, Līga Krastiņa, Inguna Peņķe, Jolanta Krišāne ; Scientific Editor and Head of the Research Team: Brigita Zepa ; Translation: Kārlis Streips]. Riga: Baltic Institute of Social sciences. http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/tolerance/tolerance_engl.pdf.

1.pielikums: Aptaujas tehniskā informācija

PĒTĪJUMA VEICĒJS	Pētījumu centrs SKDS
ĢENERĀLAIS KOPUMS	Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 75 gadiem
PLĀNOTĀS IZLASES APJOMS	1000 respondenti (ģenerālajam kopumam reprezentatīva izlase)
SASNIEGTĀS IZLASES APJOMS	1009 respondenti
IZLASES METODE	Stratificētā nejaušā izlase
STRATIFIKĀCIJAS PAZĪMES	Administratīvi teritoriālā
APTAUJAS VEIKŠANAS METODE	Tiešās intervijas respondentu dzīves vietās
ĢEOGRĀFISKAIS PĀRKLĀJUMS	Visi Latvijas reģioni (123 izlases punkti)
APTAUJAS VEIKŠANAS LAIKS	No 07.08.2020. līdz 20.08.2020.

SASNIEGTĀS IZLASES SALĪDZINĀJUMS AR IEDZĪVOTĀJU STATISTIKU

	Respondentu skaits izlasē (%) pirms svēršanas	Respondentu skaits izlasē (%) pēc svēršanas*	LR IeM PMLP Iedz. reģ. dati uz 27.01.2020.
KOPĀ	100.0	100.0	100.0
REĢIONS			
Rīga	33.9	33.5	33.5
Pierīga	19.1	19.1	19.1
Vidzeme	9.5	9.5	9.5
Kurzeme	11.7	12.4	12.4
Zemgale	11.7	11.8	11.8
Latgale	14.1	13.8	13.8
DZIMUMS			
Vīrieši	46.9	48.3	48.3
Sievietes	53.1	51.7	51.7
TAUTĪBA			
Latvieši	61.4	58.8	58.8
Citi	38.6	41.2	41.2
VECUMS			
18 - 24 g.v.	9.7	8.5	8.5
25 - 34 g.v.	18.7	19.4	19.4
35 - 44 g.v.	18.1	19.4	19.4
45 - 54 g.v.	18.0	19.0	19.0
55 - 63 g.v.	17.5	17.4	17.4

64 - 75 g.v.	17.8	16.4	16.4

STATUSS

Strādājošie	64.8	66.4
Nestrādājošie	35.2	33.6

IZGLĪTĪBA

Pamatizglītība	8.3	8.2
Vidējā, vidējā profesionālā	63.8	64.1
Augstākā	27.9	27.7

PILSONĪBA

LR pilsoņi	87.9	87.4
Respondenti bez LR pilsonības	12.1	12.6

* Dati tika pakļauti svēršanas procedūrai (svēršanas parametri - dzimums, tautība, vecums, reģions).

2.pielikums: Aptaujas anketa

Q1. Jūsaprāt, cik daudz par cilvēku ļauj spriest viņa tautība?

Ļoti daudz	1
Diezgan daudz	2
Diezgan maz	3
Ļoti maz	4
Neko	5
Grūti pateikt [NEPIEDĀVĀT]	8

Q2. Vai Jūs piekrītat vai nepiekrītat viedoklim, ka dažu rasu vai etnisko grupu pārstāvji vienkārši piedzimst mazāk intelligenti nekā citi?

Piekrītu	1
Nepiekrītu	2
Grūti pateikt [NEPIEDĀVĀT]	8

Q3. Domājot par pasauli šodien, vai Jūs teiktu, ka dažas kultūras ir daudz pārākas par citām vai ka visas kultūras ir līdzvērtīgas?

Dažas kultūras ir daudz pārākas par citām	1
Visas kultūras ir līdzvērtīgas	2
Grūti pateikt [NEPIEDĀVĀT]	8

Q4. Kāda ir Jūsu tautība? Iespējamās vairākas atbildes!

Latvietis (-te)	1
Krievs (-iete)	2
Baltkrievs (-iete)	3
Ukrainis(-iete)	4
Cits (-ta) (ierakstīt).....	5

Q5. Kāda ir Jūsu mātes tautība? Iespējamās vairākas atbildes!

Latviete	1
Krieviete	2
Baltkrieviete	3
Ukrainiete	4
Cita (ierakstīt).....	5
Grūti pateikt	8

Q6. Kāda ir Jūsu tēva tautība? Iespējamās vairākas atbildes!

Latvietis	1
Krievs	2
Baltkrievs	3
Ukrainis	4
Cits (ierakstīt).....	5
Grūti pateikt	8

Q7. Cik svarīgi Jums ir tas, ka Jūs piederat šai tautībai/ šīm tautībām (INTERVĒTĀJ, uzdot tā, kā atbildēts Q4)? Vai tam ir...

...ļoti liela nozīme	1
...liela nozīme	2
Nav lielas nozīmes	3
Tam nav nekādas nozīmes	4
Grūti pateikt	8

Q8. Kā Jūs raksturotu apkaimi, kurā šobrīd dzīvojat?

Tajā gandrīz nav citu tautību cilvēku, izņemot latvieši	1
Tajā ir daži nelatvieši	2
Tajā ir daudzi nelatvieši	3
Grūti pateikt	8

KARTĪTE Q9A/B!

Q9.1. Kādu tautību vai kultūru cilvēki ir starp Jūsu tuviem draugiem vai ģimenes locekļiem? Visas piemērotās atbildes!

Q9.2. Kādu tautību vai kultūru cilvēki ir starp Jūsu kolēģiem vai paziņām, ar kuriem Jums sanāk kontaktēties? Visas piemērotās atbildes!

Tautība/grupa	Q9.1 Draugi, ģimenes locekļi	Q9.2 Kolēģi, paziņas
Latvieši	1	1
Krievi	2	2
Ukraiņi	3	3
Ebreji	4	4
Romi/Čigāni	5	5
Zviedri	6	6
Uzbeki	7	7
Ķīnieši	8	8
Indieši	9	9
Amerikāņi	10	10
Afrikāņi	11	11
Musulmaņi	12	12
Citi	13	13
Neviens no šiem	14	14
Grūti pateikt/NA	98	98

Izniegt kartīti Q10!

Q10. Turpinājumā mēs vēlētos noskaidrot, cik pozitīvas vai negatīvas ir Jūsu izjūtas pret dažādu tautību vai kultūru cilvēkiem. Izmantojot kartīti Q10, kurā attēlots t.s. "izjūtu termometrs", lūdzu, sakiet, kā Jūs vērtētu savu attieksmi jeb izjūtas attiecībā pret šādām grupām? Ierakstīt grādus katrā rindiņā!

		Ierakstīt grādus (no 0 līdz 100)	Grūti pateikt
1	Latvieši		998
2	Krievi		998
3	Ukraiņi		998
4	Ebreji		998
5	Romi/Čigāni		998
6	Zviedri		998
7	Uzbeki		998
8	Ķīnieši		998
9	Indieši		998
10	Amerikāņi		998
11	Afrikāņi		998
12	Musulmaņi		998
13	Krievvalodīgie Latvijas iedzīvotāji kopumā		998

IZMANTOT KARTĪTI Q9A/B

Q11. Lūdzu, apskatiet šo kartīti un pasakiet, ar kādas tautības, etniskās izcelsmes vai kultūras cilvēku Jūs... Lūdzu, sauciet atbilstošos ciparus no kartītes! Jautāt pēc kārtas par katru kolonnu! Visas atbilstošās atbildes katrā kolonnā!

Tautība/ grupa	Q11.1. nevēlētos strādāt kopā kā ar kolēģi	Q11.2. nevēlētos, lai viņš/-a kļūtu par Jūsu bērna* laulāto	Q11.3. nevarat iztēloties kā savu tuvu draugu	Q11.4. nevēlētos, lai Jums dzīvotu kaimiņos	Q11.5. nevēlētos, lai vispār dzīvo Latvijā	Q11.6. nevarētu pieņemt kā Latvijas prezidentu
Latvieši	1	1	1	1	1	1
Krievi	2	2	2	2	2	2
Ukraiņi	3	3	3	3	3	3
Ebreji	4	4	4	4	4	4
Romi/Čigāni	5	5	5	5	5	5
Zviedri	6	6	6	6	6	6
Uzbeki	7	7	7	7	7	7
Ķīnieši	8	8	8	8	8	8
Indieši	9	9	9	9	9	9
Amerikāņi	10	10	10	10	10	10
Afrikāņi	11	11	11	11	11	11
Musulmaņi	12	12	12	12	12	12
Nav iebildumu ne pret vienu no šīm grupām	13	13	13	13	13	13
Grūti pateikt/NA	98	98	98	98	98	98

*Pat, ja Jums nav bērnu, atbildiet, kāda būtu Jūsu attieksme, ja Jums būtu bērni

IZMANTOT KARTĪTI Q9A/B, IZSNIEGT KARTĪTI Q12!

Q12. Jūsprāt, cik liela ir atšķirība starp Jūsu tautības un šīs tautības/grupas kultūru, vērtībām un dzīvesveidu skalā no 0 līdz 10? Lūdzu, atzīmējiet vienu atbildi katrā rindiņā!

	Tautība/ grupa	0-Nav atšķirības	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 - Ārkārtīgi liela atšķirība	Tā ir mana tautība/grupa (INTERVĒTĀJ, salīdzināt ar atbildi uz Q4)	Grūti pateikt
1	Latvieši	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	97	98
2	Krievi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	97	98
3	Ukraiņi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	97	98
4	Ebreji	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	97	98
5	Romi/Čigāni	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	97	98
6	Zviedri	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	97	98
7	Uzbeki	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	97	98
8	Ķīnieši	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	97	98
9	Indieši	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	97	98
10	Amerikāņi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	97	98
11	Afrikāņi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	97	98
12	Musulmaņi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	97	98

Q13. Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat sekojošiem apgalvojumiem?

Lūdzu, atzīmējiet vienu atbildi katrā rindiņā!

	Pilnībā nepiekrītu	Nepiekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Piekrītu	Pilnībā piekrītu	Grūti pateikt

1	Mazākumtautībām būtu jāsaņem valdības atbalsts, lai saglabātu savas paražas un tradīcijas	1	2	3	4	5	8
2	Man patīk, ja apkārt ir dažādu tautību cilvēki un skan dažādas valodas	1	2	3	4	5	8
3	Ir labāk, ja mazākumtautības atsakās no savām paražām un tradīcijām, tā vietā pieņemot vietējās	1	2	3	4	5	8

Q14. Kopumā, cik lielā mērā Jūs sekojat sabiedriskajiem un politiskajiem notikumiem medijos (TV, internetā u.c.)?

Ļoti sekoju līdzī	1
Mazliet sekoju līdzī	2
Ne īpaši sekoju līdzī	3
Nemaz nesekoju	4
Grūti pateikt/NA	8

Q15. Un cik bieži Jūs...? Lūdzu, atzīmējiet vienu atbildi katrā rindiņā.

		Nekad	Katru gadu	Katru mēnesi	Katru nedēļu	Katru dienu	Grūti pateikt
1	Skatāties filmas, kurās darbība notiek citās valstīs	1	2	3	4	5	8
2	Klausāties citu tautu mūziku vai mūziku citās valodās	1	2	3	4	5	8
3	Skatāties dažādu kultūru* svētkus un svinības (piemēram, festivālus, konkursus, parādes) (t.sk. televīzijā vai tiešsaistē) <i>Ar vārdu «kultūra» domātas dažādu valstu kultūras, piemēram, Krievijas kultūra, Lietuvas kultūra, Itālijas kultūra, Sīrijas kultūra.</i>	1	2	3	4	5	8
4	Lasāt grāmatas, žurnālus vai citas publikācijas svešvalodās	1	2	3	4	5	8

Q16. Ir izskanējuši dažādi izteikumi un priekšstati, ar kādiem Latvijas iedzīvotāji dažkārt mēdz raksturot konkrētu tautību vai kultūru pārstāvjus. Kurām no kartītē minētajām grupām, Jūsaprāt, atbilst šis raksturojums? Lūdzu, sauciet atbilstošos ciparus no kartītes!

IZMANTOT KARTĪTI Q9A/B

Jautāt pēc kārtas par katru kolonnu! Atzīmēt visas piemērotās atbildes katrā kolonnā!

Tautība/ grupa					5. Viņi ir tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi	6. Viņi ienes jaunas idejas un inovācijas
	1. Viņi nav lojāli Latvijas valstij	2. Viņiem ir pārāk daudz naudas un varas	3. Viņi uzskata sevi par labākiem nekā citi	4. Viņi tēlo cietējus un upurus		
Latvieši	1	1	1	1	1	1
Krievi	2	2	2	2	2	2
Ukraiņi	3	3	3	3	3	3

Ebreji	4	4	4	4	4	4
Romi/Čigāņi	5	5	5	5	5	5
Zviedri	6	6	6	6	6	6
Uzbeki	7	7	7	7	7	7
Ķīnieši	8	8	8	8	8	8
Indieši	9	9	9	9	9	9
Amerikāņi	10	10	10	10	10	10
Afrikāņi	11	11	11	11	11	11
Musulmaņi	12	12	12	12	12	12
Neatbilst nevienai no grupām	13	13	13	13	13	13
Grūti pateikt/NA	98	98	98	98	98	98

Q16. Ir izskanējuši dažādi izteikumi un priekšstati, ar kādiem Latvijas iedzīvotāji dažkārt mēdz raksturot konkrētu tautību vai kultūru pārstāvjus. Kurām no kartītē minētajām grupām, Jūsaprāt, atbilst šis raksturojums? Lūdzu, sauciet atbilstošos ciparus no kartītes!

IZMANTOT KARTĪTI Q9A/B

Jautāt pēc kārtas par katru kolonnu! Atzīmēt visas piemērotās atbildes katrā kolonnā!

Tautība/ grupa	7. Viņi ir drūmi un nomākti	8. Viņi ir slogs sociālās apdrošināšanas sistēmai (dzīvo uz pabalstiem)	9. Viņi ir drauds latviskajam dzīvesveidam un kultūrai	10. Viņiem nevar uzticēties	11. Viņi ir atvērti un draudzīgi	12. Viņi uzvedas agresīvi un bezkaunīgi
Latvieši	1	1	1	1	1	1
Krievi	2	2	2	2	2	2
Ukraiņi	3	3	3	3	3	3
Ebreji	4	4	4	4	4	4
Romi/Čigāņi	5	5	5	5	5	5
Zviedri	6	6	6	6	6	6
Uzbeki	7	7	7	7	7	7
Ķīnieši	8	8	8	8	8	8
Indieši	9	9	9	9	9	9
Amerikāņi	10	10	10	10	10	10
Afrikāņi	11	11	11	11	11	11
Musulmaņi	12	12	12	12	12	12
Neatbilst nevienai no grupām	13	13	13	13	13	13
Grūti pateikt/NA	98	98	98	98	98	98

Q16. Ir izskanējuši dažādi izteikumi un priekšstati, ar kādiem Latvijas iedzīvotāji dažkārt mēdz raksturot konkrētu tautību vai kultūru pārstāvjus. Kurām no kartītē minētajām grupām, Jūsaprāt, atbilst šis raksturojums? Lūdzu, sauciet atbilstošos ciparus no kartītes!

IZMANTOT KARTĪTI Q9A/B

Jautāt pēc kārtas par katru kolonnu! Atzīmēt visas piemērotās atbildes katrā kolonnā!

Tautība/ grupa	13. Viņi mēģina uzspiest savu kultūru citiem	14. Viņi ir čakli un strādīgi	15. Viņiem skauž citu panākumi	16. Viņi īpaši atbalsta savas tautas pārstāvjus	17. Viņi ir pakļāvīgi	18. Viņi palielina noziedzības līmeni valstī
Latvieši	1	1	1	1	1	1
Krievi	2	2	2	2	2	2
Ukraiņi	3	3	3	3	3	3
Ebreji	4	4	4	4	4	4

Romi/Čigāni	5	5	5	5	5	5
Zviedri	6	6	6	6	6	6
Uzbeki	7	7	7	7	7	7
Ķīnieši	8	8	8	8	8	8
Indieši	9	9	9	9	9	9
Amerikāņi	10	10	10	10	10	10
Afrikāņi	11	11	11	11	11	11
Musulmaņi	12	12	12	12	12	12
Neatbilst nevienu no grupām	13	13	13	13	13	13
Grūti pateikt/NA	98	98	98	98	98	98

Q17. Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat sekojošiem apgalvojumiem?

		Pilnībā nepiekrītu	Nepiekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Piekrīt u	Pilnībā piekrītu	Grūti pateikt/N A
1	Latvija ir viena no vislabākajām valstīm pasaulē	1	2	3	4	5	8
2	Katram vispirms jā rūpējas par savu nāciju, tad citām	1	2	3	4	5	8
3	Es jūtu izteiktu lepnumu, kad domāju par Latviju	1	2	3	4	5	8

Q18. Vai, balsojot Saeimas vēlēšanās, Jūs ņemat vērā partijas nostāju par etniskajām un nacionālajām attiecībām Latvijā?

Jā, tam ir liela nozīme	1
Mazliet	2
Nē, es tam nepiešķiru nekādu nozīmi	3
Nebalsoju [NEPIEDĀVĀT]	4
Grūti pateikt [NEPIEDĀVĀT]	8

Q19. Vai Jūs pats/-i esat saskāries/-usies ar aizspriedumainu attieksmi, kas balstīta uz Jūsu tautību?

Jā	1
Nē	2
Grūti pateikt [NEPIEDĀVĀT]	8

Q20. Vai Jūs pats/-i esat saskāries/-usies ar aizspriedumainu attieksmi, kas balstīta uz Jūsu akcentu, dialektu vai izrunu latviešu valodā?

Jā	1
Nē	2
Latviešu valodā nerunāju	3
Grūti pateikt [NEPIEDĀVĀT]	8

Q21. Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat sekojošiem apgalvojumiem? Lūdzu, atzīmējiet vienu atbildi katrā rindiņā.

	Pilnībā nepiekrītu	Nepiekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Piekrītu	Pilnībā piekrītu	Grūti pateikt/NA

1	Es sevi vairāk uzskatu par pasaules pilsoni, nevis kādas konkrētas valsts pilsoni	1	2	3	4	5	8
2	Man būtu viegli dzīvot valstīs ar citādāku kultūru nekā manējā	1	2	3	4	5	8

3.pielikums: Fokusgrupu dalībnieku raksturojums

16. tabula. Rīgas fokusgrupas I sociāldemogrāfiskais sastāvs

Vārds	Dzimums	Vecums	Dzīvesvieta	Izglītība	Nodarbošanās sektors
Varis	Vīrietis	31	Rīga	Augstākā izglītība	Privātajā
Alģirds	Vīrietis	55	Pierīga, Cita pilsēta	Augstākā izglītība	Publiskajā
Solvita	Sieviete	42	Pierīga, Cita pilsēta	Augstākā izglītība	Privātajā
Zintis	Vīrietis	50	Rīga	Augstākā izglītība	Privātajā
Evita	Sieviete	43	Rīga	Augstākā izglītība	Publiskajā
Juris	Vīrietis	44	Zemgale, Lielā pilsēta	Vidēja vispārējā izglītība	Privātajā
Andis	Vīrietis	60	Vidzeme, Cita pilsēta	Augstākā izglītība	Privātajā
Ainārs	Vīrietis	52	Kurzeme, Lielā pilsēta	Augstākā izglītība	Privātajā

17. tabula. Rīgas fokusgrupas II sociāldemogrāfiskais sastāvs

Vārds	Dzimums	Vecums	Dzīvesvieta	Izglītība	Nodarbošanās sektors
Artūrs	Vīrietis	30	Rīga	Augstākā izglītība	Publiskajā
Sergejs	Vīrietis	53	Zemgale, Lielā pilsēta	Augstākā izglītība	Nav nodarbināts
Tatjana	Sieviete	41	Rīga	Augstākā izglītība	Privātajā
Andrejs	Vīrietis	44	Rīga	Augstākā izglītība	Privātajā
Helmuts	Vīrietis	41	Pierīga, Lauki	Augstākā izglītība	Privātajā
Boriss	Vīrietis	48	Pierīga, Lielā pilsēta	Vidējā speciālā izglītība	Publiskajā
Aleksandrs	Vīrietis	56	Rīga	Augstākā izglītība	Privātajā
Marina	Sieviete	40	Pierīga, Lielā pilsēta	Augstākā izglītība	Privātajā

18. tabula. Rēzeknes fokusgrupas sociāldemogrāfiskais sastāvs

Vārds	Dzimums	Vecums	Dzīvesvieta	Izglītība	Nodarbošanās sektors
Ilmārs	Vīrietis	52	Latgale, Cita pilsēta	Vidējā speciālā izglītība	Privātajā
Juris	Vīrietis	44	Latgale, Lielā pilsēta	Vidējā speciālā izglītība	Privātajā
Aleksandrs	Vīrietis	25	Latgale, Lielā pilsēta	Vidējā speciālā izglītība	Publiskajā
Jevgēņija	Sieviete	42	Latgale, Lielā pilsēta	Augstākā izglītība	Publiskajā
Jūlija	Sieviete	29	Latgale, Lielā pilsēta	Vidējā speciālā izglītība	Publiskajā
Jānis	Vīrietis	60	Latgale, Lauki	Augstākā izglītība	Publiskajā
Mihails	Vīrietis	48	Latgale, Lielā pilsēta	Vidēja vispārējā izglītība	Publiskajā
Marina	Sieviete	57	Latgale, Lielā pilsēta	Augstākā izglītība	Publiskajā

4. pielikums: Fokusgrupu diskusiju vadlīnijas

Iepazīšanās

- Pētījuma mērķis ir izzināt Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret dažādu kultūru un tautību cilvēkiem. Pētījumu veic LU Filozofijas un socioloģijas institūts.

Starpkultūru sakari

- Kuras tautības vai kultūras pārstāvji piesaista jūsu uzmanību un izraisa interesi? Kāpēc?
- Cik daudz un kādu tautību vai kultūru cilvēki ir starp Jūsu tuviem draugiem vai paziņām?
- Kā jūs raksturotu, cik bieži jums ikdienā sanāk satikt citu tautību vai kultūru cilvēkus? Kuru tautību/kultūru cilvēkus jūs satiekat visbiežāk? Un cik bieži jūs satiekat citas ādas krāsas cilvēkus?

Nacionālisms un multikulturālisms

- Cik daudz, jūsuprāt, par cilvēku ļauj spriest viņa tautība? Cik svarīga jums pašiem šķiet piederība noteiktai tautībai? Vai, balsojot Saeimas vēlēšanās, Jūs ņemat vērā partijas nostāju par etniskajām un nacionālajām attiecībām Latvijā?
- Domājot par mūsdienu pasauli un konkurējošām kultūrām, kā jums šķiet, cik pamatots ir uzskats, ka dažas kultūras ir daudz pārākas par citām? Kas nosaka kādas kultūras pārākumu? Kuras kultūras jums šķiet pārākas? Kādā mērā latviešu kultūra ir pārāka par citām pasaules kultūrām?
- Sabiedrībā ir sastopami daudzveidīgi viedokļi par dažādu rasu cilvēkiem. Kādā mērā Jūs piekrītat uzskatam, ka dažu rasu vai etnisko grupu pārstāvji piedzimst mazāk inteligenti nekā citu grupu pārstāvji?
- Kādiem nosacījumiem ir jāizpildās, lai par cilvēku varētu teikt, ka viņš ir piederīgs Latvijas tautai?
- Kas labāk veicina Latvijas sabiedrības saliedētību: 1) ja etniskās grupas saglabā savas īpatnējās paražas un tradīcijas vai 2) ja etniskās grupas piemērojas un iekļaujas lielākā kopībā?
- Cilvēkiem var būt atšķirīga attieksme pret dažādu tautību un valodu līdzāspastāvēšanu. Cik lielā mērā jums patīk tas, ka jūsu apkaimē un Latvijā vispār ir sastopami dažādu tautību cilvēki un ir dzirdamas dažādas valodas?
- Vai mazākumtautībām Latvijā būtu jāsaņem valdības atbalsts, lai saglabātu savas paražas un tradīcijas? Kuras mazākumtautības Latvijā būtu vairāk pelnījušas šādu atbalstu?

Priekšstati par dažādām grupām

- Pasaulē dzīvo dažādu rasu cilvēki. Kādas ādas krāsas cilvēki jums šķiet svešāki un tādi, kuriem būtu grūti iederēties Latvijas sabiedrībā?
- Pasaulē dzīvo dažādām reliģiskām pārliecību cilvēki. Kuras reliģijas jums šķiet vissvešākās un kādu reliģisko pārliecību cilvēkiem būtu grūti iederēties Latvijas sabiedrībā?
- Mums katram var būt dažādi priekšstati par konkrētām tautībām, etniskās izcelsmes vai kultūras grupām. Dažu grupu pārstāvjus mēs Latvijā sastopam biežāk, bet citus biežāk iepazīstam pastarpināti un ārpus Latvijas.

Kartiņu grupēšana. (Ja to pieļaus distancēšanās ierobežojumi; + jāpadomā, kā to izspēlēt, ja grupa online). Tagad es jums iedošu kartiņas (latvieši, krievi, ukraiņi, baltkrievi, ebreji, romi/čigāni, zviedri, vācieši, uzbeki, ķīnieši, indieši, amerikāņi, afrikāņi, musulmaņi)

- *Spontāni:* Pēc kādiem kritērijiem tās varētu sagrupēt? Kas vēl nāk prātā?
- Lūdzu sagrupējiet pēc tā, cik tuvus sev (?) jūs izjūtat šo tautību cilvēkus.
- Raksturojiet, lūdzu, katru no izveidotajām grupām. Kā Jūs nosauktu katru no grupām? Kas vēl kopīgs, raksturīgs visiem, kas atrodas šajā grupā?
- Raugoties uz izveidotajām grupām, cik liela ir atšķirība starp jums un šīs tautības/grupas kultūru, vērtībām un dzīvesveidu?
- Raugoties uz izveidotajām grupām, cik lielā mērā jūs būtu gatavi pieņemt, ka šo grupu pārstāvji kļūst par (Un kāpēc būtu vai nebūtu gatavi pieņemt?):
 - Darba kolēģi
 - Ģimenes locekļi
 - Tuvu draugu
 - Kaimiņu
 - Latvijas prezidentu.
- Kādas ir katras grupas pozitīvās/ negatīvās īpašības?
- Kādas tautības, reliģiskās kopienas vai rases pārstāvji jums pirmie nāk prātā, izdzirdot šādus raksturojumus: (Pēc kādā no šiem kritērijiem varētu arī ātri pārgrupēt kartiņas, ja kas. Vai arī pie esošajām grupām pajautāt, par kurām grupām, tautībām var teikt, ka...)

- Viņiem nevar uzticēties
- Viņi ir atvērti un draudzīgi
- Viņi palielina noziedzību
- Viņi ir strādīgi
- Viņiem ir pārāk daudz naudas un varas
- Viņi uzskata sevi par labākiem nekā citi
- Viņi ir drūmi un nomākti
- Viņi ir pakļāvīgi

Attieksme pret imigrantiem

- Pašlaik mēdz runāt, ka atsevišķās nozarēs Latvijā trūkst darbaspēka. Kā jums šķiet, cik lielā mērā valdībai vajadzētu veicināt, lai cilvēki no citām valstīm brauc uz Latviju strādāt? No kādām valstīm iebraukušie strādnieki jums būtu vairāk pieņemami (ES, kristiešu, bijušā PSRS, Ķīna u. tml)?
- Cik svarīga vieta imigrantu izvēlē būtu atvēlama viņu reliģiskajai piederībai vai ādas krāsai? Vai ir kādas jomas, kur jums Latvijā būtu grūtāk iedomāties strādājam citas rases cilvēkus (piemēram, medicīna, izglītība)?
- Vai darbaspēks no citām valstīm var veicināt Latvijas ekonomikas izaugsmi?
- Cik lielā mērā jūs darbaspēku no citām valstīm uzskatāt par draudu Latvijas kultūrai un/vai drošībai? Kādi imigranti rada vislielāko apdraudējumu? Kādi apstākļi var veicināt to, ka imigranti dara Latviju atvērtāku jaunām idejām un kultūrām?
- Cik viegli darba ņēmējiem no citām valstīm un kultūrām ir iekļauties Latvijas sabiedrībā? Kuriem vieglāk un kuriem grūtāk? Kā jums šķiet, cik lielā mērā cilvēki, kuri nepieņem Latvijas paražas un tradīcijas, var kļūt piederīgi Latvijai?
- Pieņemot, ka tuvākajā desmitgadē Latvijā varētu pieaugt no citām valstīm iebraukušo cilvēku īpatsvars, cik lielā mērā latviešu valoda varētu kalpot par pamatu, lai apvienotu iebraucējus no dažādām valstīm un kultūrām?

Turpinājumā mēs vēlētos noskaidrot, cik pozitīvas vai negatīvas ir Jūsu izjūtas pret dažādu tautību vai kultūru cilvēkiem. Izmantojot kartīti, kurā attēlots t.s. "izjūtu termometrs", lūdzu, sakiet, kā Jūs vērtētu savu attieksmi jeb izjūtas attiecībā pret šādām grupām?

5.pielikums: Starpkultūru stereotipi latviešu un krievu vidū

19. tabula. Starpkultūru stereotipi latviešu vidū (%)

	Latvieši	Krievi	Ukraiņi	Ebreji	Romi/Čigāni	Zviedri	Uzbeki	Ķīnieši	Indieši	Amerikāņi	Afrikāņi	Musulmaņi	Neatbilst nevienai no grupām	Grūti pateikt/NA
Viņi nav lojāli Latvijas valstij	1	27	9	10	15	8	14	17	16	13	24	35	16	26
Viņiem ir pārāk daudz naudas un varas	1	15	2	21	1	4	1	6	2	27	2	6	19	32
Viņi uzskata sevi par labākiem nekā citi	5	24	2	17	5	8	2	5	2	27	3	12	15	25
Viņi tēlo cietējus un upurus	6	18	4	18	21		3	3	3	2	12	13	16	24
Viņi ir tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi		3	1	4	18	2	7	16	16	4	29	46	16	24
Viņi ienes jaunas idejas un inovācijas	24	19	10	9	3	21	4	19	6	22	3	5	15	34
Viņi ir drūmi un nomākti	21	2	3	5	2	2	5	5	4	1	8	14	29	27
Viņi ir slogs sociālās apdrošināšanas sistēmai (dzīvo uz pabalstiem)	4	5	2	3	40	1	3	4	5	2	18	18	16	25
Viņi ir drauds latviskajam dzīvesveidam un kultūrai		23	2	3	9	1	4	8	7	6	12	32	24	21
Viņiem nevar uzticēties	2	10	4	11	43	2	7	9	6	5	12	27	14	22
Viņi ir atvērti un draudzīgi	33	34	31	8	6	17	9	8	8	20	6	4	8	28
Viņi uzvedas agresīvi un bezkaunīgi	1	18	3	3	28	2	6	4	5	8	17	26	17	23
Viņi mēģina uzspiest savu kultūru citiem	4	31	2	5	3	1	2	3	2	14	2	26	20	20
Viņi ir čakli un strādīgi	54	27	32	11	3	17	8	25	11	12	4	3	5	20
Viņiem skauž citu panākumi	19	7	3	5	4		3	3	2	4	2	4	23	41
Viņi īpaši atbalsta savas tautas pārstāvjus	12	32	10	31	32	7	7	15	11	11	10	25	7	22
Viņi ir pakļāvīgi	21	3	5	2	2	3	4	4	5	1	5	2	23	38
Viņi palielina noziedzības līmeni valstī	1	14	2	2	37	1	8	4	5	5	17	27	15	26

20. tabula. Starpkultūru stereotipi krievu vidū (%)

	Latvieši	Krievi	Ukraiņi	Ebreji	Romi/ Čigāni	Zviedri	Uzbeki	Ķīnieši	Indieši	Amerikāņi	Afrikāņi	Musulmaņi	Neatbilst nevienai no grupām	Grūti pateikt/NA
Viņi nav lojāli Latvijas valstij	1	5	4	3	7	3	6	9	10	8	15	23	29	34
Viņiem ir pārāk daudz naudas un varas	5	4	2	15	2	5	1	2		18	1	3	26	33
Viņi uzskata sevi par labākiem nekā citi	12	5	2	10	2	6	2	5	2	23	2	9	21	27
Viņi tēlo cietējus un upurus	8	4	8	11	15	2	4	2	2	3	11	14	23	29
Viņi ir tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi	1		2	2	13	1	5	11	13	5	21	25	22	29
Viņi ienes jaunas idejas un inovācijas	15	24	11	14	3	13	4	13	5	13	3	4	15	38
Viņi ir drūmi un nomākti	16	2	2	3	4	3	5	3	4	3	2	7	33	31
Viņi ir slogs sociālās apdrošināšanas sistēmai (dzīvo uz pabalstiem)	2	2	1	3	38	1	3	4	6	4	21	21	19	20
Viņi ir drauds latviskajam dzīvesveidam un kultūrai	1	3	1	2	6	2	2	6	4	7	8	17	38	28
Viņiem nevar uzticēties	2	2	4	8	44	1	3	5	6	7	12	21	20	19
Viņi ir atvērti un draudzīgi	30	48	31	11	7	13	10	9	6	15	6	5	11	28
Viņi uzvedas agresīvi un bezkaunīgi	1	1	2	1	22	1	5	3	2	10	16	22	23	27
Viņi mēģina uzspiest savu kultūru citiem	14	5	2	5	3	1		2		14	3	19	28	24
Viņi ir čakli un strādīgi	37	46	31	19	2	18	10	25	6	12	3	4	9	25
Viņiem skauž citu panākumi	11	4	6	7	8	3	3	2	1	3	3	4	26	42
Viņi īpaši atbalsta savas tautas pārstāvjus	12	13	7	32	25	3	6	12	10	6	9	23	10	23
Viņi ir pakļāvīgi	11	7	4	2	2	2	4	4	4	2	2	2	25	46
Viņi palielina noziedzības līmeni valstī	1	1		2	38		3	3	4	6	14	20	22	25

21. tabula. Starpkultūru stereotipi “nacionāļu” klasterī (%)

	Latvieši	Krievi	Ukraiņi	Ebreji	Romi /Čigāni	Zviedri	Uzbeki	Ķīnieši	Indieši	Amerikāņi	Afrikāņi	Musulmaņi	Neatbilst nevienai no grupām	Grūti pateikt/NA
Viņi nav lojāli Latvijas valstij	1.1	27.9	10.7	11.8	18.0	9.0	17.1	20.2	19.7	13.8	26.9	39.9	16.6	20.6
Viņiem ir pārāk daudz naudas un varas	0.8	20.3	2.9	27.7	2.0	6.5	1.5	7.0	2.3	30.2	3.3	8.3	18.5	22.9
Viņi uzskata sevi par labākiem nekā citi	6.4	27.1	3.9	21.9	3.1	7.8	1.8	7.1	3.0	30.6	4.4	15.3	18.5	13.0
Viņi tēlo cietējus un upurus	5.5	20.3	4.8	23.9	19.8	0.4	5.0	2.7	2.7	2.4	13.5	11.3	19.4	17.4
Viņi ir tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi	0.8	2.4	1.5	5.8	18.4	3.7	6.8	16.2	15.9	4.0	31.6	52.6	15.9	17.0
Viņi ienes jaunas idejas un inovācijas	27.6	18.4	9.0	7.3	2.9	23.2	2.7	19.2	5.5	25.1	3.8	5.7	13.5	27.2
Viņi ir drūmi un nomākti	21.3	2.3	4.4	9.4	3.7	1.9	8.0	7.9	3.7	2.8	11.1	18.1	31.3	18.9
Viņi ir slogs sociālās apdrošināšanas sistēmai (dzīvo uz pabalstiem)	4.7	7.0	1.4	4.3	41.2	1.1	4.4	5.3	5.6	3.1	15.3	14.5	16.5	23.1
Viņi ir drauds latviskajam dzīvesveidam un kultūrai	0.4	22.2	0.4	4.8	11.2	0.8	5.1	10.3	10.0	7.2	15.3	38.8	25.1	14.1
Viņiem nevar uzticēties	1.1	11.5	4.5	14.5	42.2	1.5	8.3	9.9	5.8	4.9	15.0	32.3	16.7	14.6
Viņi ir atvērti un draudzīgi	35.9	38.5	37.1	9.7	8.4	20.1	8.2	7.4	8.0	25.6	7.3	4.2	6.8	21.6
Viņi uzvedas agresīvi un bezkaunīgi	1.1	21.5	2.8	2.6	27.8	1.5	3.3	2.9	2.1	7.0	14.8	25.7	21.4	19.3
Viņi mēģina uzspiest savu kultūru citiem	1.9	35.2	1.8	6.2	3.0	0.4	3.0	3.3	1.5	18.8	3.4	25.7	23.6	14.4
Viņi ir čakli un strādīgi	55.8	30.5	37.5	13.1	3.4	19.9	9.2	27.7	8.2	16.0	4.8	4.5	6.0	13.8
Viņiem skauž citu panākumi	22.3	8.7	6.1	8.5	5.0	0.8	5.4	3.7	2.2	6.3	2.9	4.5	24.1	30.8
Viņi īpaši atbalsta savas tautas pārstāvjus	16.9	39.4	14.5	36.5	32.8	11.0	8.6	21.0	15.0	16.0	13.8	29.2	8.2	13.9
Viņi ir pakļāvīgi	25.3	4.5	7.4	1.9	1.8	3.7	5.4	5.7	6.3	2.7	4.6	2.2	26.3	27.4
Viņi palielina noziedzības līmeni valstī	0.8	17.6	1.8	2.6	37.7	0.7	9.0	5.4	6.1	5.5	17.6	25.3	17.9	19.8

22. tabula. Starpkultūru stereotipi “multikulturāļu” klasterī (%)

	Latvieši	Krievi	Ukraiņi	Ebreji	Romi/ Čigāni	Zviedri	Uzbeki	Ķīnieši	Indieši	Amerikāņi	Afrikāņi	Musulmaņi	Neatbilst nevienai no grupām	Grūti pateikt/NA
Viņi nav lojāli Latvijas valstij	1.1	15.4	5.7	3.9	13.9	3.8	10.5	10.7	12.1	10.9	18.9	31.3	27.6	20.5
Viņiem ir pārāk daudz naudas un varas	2.3	7.7	0.5	21.7	2.0	2.4	1.7	4.9	0.0	26.5	1.5	1.9	30.2	20.8
Viņi uzskata sevi par labākiem nekā citi	7.0	15.3	2.2	15.3	3.4	7.6	1.2	1.1	1.7	30.8	1.0	9.1	23.5	14.4
Viņi tēlo cietējus un upurus	10.5	9.5	6.6	13.5	18.6	0.6	2.2	2.1	0.5	1.1	10.3	11.0	28.2	18.5
Viņi ir tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi	1.2	1.0	1.1	1.1	14.6	0.0	7.2	11.4	15.3	4.0	24.8	35.9	28.2	18.6
Viņi ienes jaunas idejas un inovācijas	24.7	34.2	18.3	19.6	4.1	25.5	5.7	22.4	8.7	24.0	4.6	5.7	15.4	24.9
Viņi ir drūmi un nomākti	22.2	3.0	2.0	2.1	3.2	4.1	4.0	2.8	3.1	1.5	4.3	11.7	32.2	24.6
Viņi ir slogs sociālās apdrošināšanas sistēmai (dzīvo uz pabalstiem)	2.1	1.3	0.5	3.9	44.5	0.0	2.3	1.1	5.0	1.4	23.2	21.9	22.0	14.2
Viņi ir drauds latviskajam dzīvesveidam un kultūrai	0.0	15.0	1.0	0.5	7.0	1.0	2.1	4.7	5.1	6.8	13.1	26.6	37.5	16.2
Viņiem nevar uzticēties	2.8	5.9	3.7	9.3	44.7	2.5	3.9	7.3	5.7	8.3	13.1	27.6	22.8	10.2
Viņi ir atvērti un draudzīgi	33.9	53.6	37.6	14.9	8.0	14.9	12.1	10.9	8.1	15.7	7.0	6.0	9.3	15.6
Viņi uzvedas agresīvi un bezkaunīgi	1.0	8.6	2.5	2.9	21.8	1.5	6.6	5.3	5.2	11.0	17.5	27.5	23.6	16.2
Viņi mēģina uzspiest savu kultūru citiem	11.1	17.6	1.1	8.1	4.1	0.0	0.5	4.7	2.5	10.7	0.6	30.0	25.3	14.0
Viņi ir čakli un strādīgi	52.5	45.4	37.0	21.4	3.4	22.0	13.7	34.4	13.3	13.0	2.5	5.6	8.7	14.3
Viņiem skauž citu panākumi	13.8	6.1	5.8	7.7	7.6	1.6	2.1	2.2	1.5	2.0	3.7	4.7	31.3	31.6
Viņi īpaši atbalsta savas tautas pārstāvjus	14.9	25.7	11.8	37.2	34.1	5.6	4.6	13.7	13.4	11.7	7.6	29.0	9.5	12.2
Viņi ir pakļāvīgi	17.8	4.8	3.8	4.5	4.3	1.7	4.2	4.3	4.9	2.2	2.6	2.1	27.0	37.5
Viņi palielina noziedzības līmeni valstī	0.6	7.0	1.4	1.1	37.5	0.8	5.5	1.2	5.3	4.0	15.6	26.2	24.2	18.5

23. tabula. Starpkultūru stereotipi "kosmopolītu" klasterī (%)

	Latvieši	Krievi	Ukraiņi	Ebreji	Romi/ Čigāni	Zviedri	Uzbeki	Ķīnieši	Indieši	Amerikāņi	Afrikāņi	Musulmaņi	Neatbilst nevienu no grupām	Grūti pateikt/NA
Viņi nav lojāli Latvijas valstij	1.1	14.7	6.8	6.6	11.0	6.3	8.1	16.2	15.2	11.9	26.5	34.3	21.7	26.7
Viņiem ir pārāk daudz naudas un varas	3.4	9.2	2.0	17.6	2.1	6.0	0.5	5.0	0.5	25.1	0.4	3.6	23.4	29.1
Viņi uzskata sevi par labākiem nekā citi	7.9	13.5	2.0	10.5	6.0	8.3	1.1	5.1	1.5	24.4	1.0	10.2	18.2	23.8
Viņi tēlo cietējus un upurus	6.8	11.3	5.4	13.7	19.4	0.0	3.1	2.1	3.6	2.0	15.5	21.0	21.4	16.3
Viņi ir tik savādi un savrupi, ka nekad nevar tikt pilnībā pieņemti kā Latvijas sabiedrības locekļi	0.0	0.0	0.9	3.2	17.0	1.4	7.2	14.5	18.3	5.5	35.4	43.0	20.4	16.6
Viņi ienes jaunas idejas un inovācijas	19.2	21.3	11.0	11.7	2.6	16.7	6.6	15.8	3.5	17.8	3.0	4.2	17.8	31.3
Viņi ir drūmi un nomākti	20.1	1.2	1.7	2.5	1.6	1.4	3.9	3.1	5.5	2.2	2.3	6.4	34.0	27.6
Viņi ir slogs sociālās apdrošināšanas sistēmai (dzīvo uz pabalstiem)	1.5	3.3	1.4	2.7	41.6	0.5	3.0	3.4	7.6	2.4	21.2	24.6	16.3	17.7
Viņi ir drauds latviskajam dzīvesveidam un kultūrai	0.6	12.7	2.5	3.7	6.7	2.3	2.5	7.6	6.6	7.5	9.8	27.3	32.1	21.4
Viņiem nevar uzticēties	1.4	5.2	4.1	9.4	44.3	0.9	5.5	7.3	7.9	5.3	13.2	30.2	17.2	15.9
Viņi ir atvērti un draudzīgi	39.3	46.5	39.6	11.8	7.2	20.2	15.5	12.2	9.0	19.5	6.0	3.9	10.9	21.3
Viņi uzvedas agresīvi un bezkaunīgi	0.4	8.3	3.8	2.7	29.5	1.4	6.3	3.7	4.5	10.6	20.1	27.3	23.0	22.3
Viņi mēģina uzspiest savu kultūru citiem	7.5	18.0	2.6	4.9	1.1	3.9	1.6	3.5	1.9	12.1	2.4	24.8	27.4	16.5
Viņi ir čakli un strādīgi	52.2	37.4	38.9	13.1	3.5	22.4	10.4	29.2	11.7	12.8	5.1	3.0	6.9	15.3
Viņiem skauž citu panākumi	12.2	5.6	1.6	4.7	2.0	0.6	2.1	3.4	1.9	3.1	2.1	3.5	31.3	41.5
Viņi īpaši atbalsta savas tautas pārstāvjus	10.1	22.0	9.1	26.6	34.1	5.9	4.9	11.9	9.0	8.1	9.1	23.6	11.4	18.6
Viņi ir pakļāvīgi	15.9	4.8	6.2	0.5	1.0	2.4	4.2	3.9	5.6	0.5	2.9	1.1	32.1	35.4
Viņi palielina noziedzības līmeni valstī	1.5	6.0	2.3	3.6	43.6	0.5	6.6	5.4	8.0	6.5	18.7	29.7	20.9	13.8